

هندي سبک

او

پښتو شاعري

Ketabton.com

خاطره قريشي

۱۳۹۴ لمریز کال

کابل پوهتون
دژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو خانګه

هندي سبک او پښتو شاعري

(د ماسټرۍ تېزس)

ليکواله:

خاطره قريشي

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پېژندنه:

-
- د کتاب نوم: هندي سبک او پښتو شاعري
ليکواله: خاطره قريشي
خپروندى: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي خانگه
وېبپاڼه: www.melitahrik.com
ديزاينگر: ضياء ساپى
پښتۍ ديزاين: فياض حميد
چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه
چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م
د تحريك د خپرونو لړ: (۶۷)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريك سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

د لارښود استاد نظر

اغلي خاطره جانې قريشي د خپلې ماسټرۍ تېزس (هندي سبک او پښتو شاعري) د پښتو څانگې د ماسټرۍ علمي بورډ له خوا د منل شويو مفرداتو پر اساس بشپړ کړی دی او د يوې ښې ليکوالۍ اصول او قواعد يې په پام کې نيولي دي.

نوموړې خپل تېزس د شپږو سترو سرليکونو په ترڅ کې په ترتيب سره کښلی دی، لومړی يې پخپله پر سبک باندې په زړه پورې بحثونه کړي او بيا يې پر هندي سبک چې له آره يې د تېزس موضوع ده، ژور بحثونه کړي دي، لکه: د هندي سبک د پيداېښت لاملونه، د هندي سبک صعودي او نزولي سير، د هندي سبک مهمې ځانگړنې، د هندي سبک ژبه، فکر، ادبيات، مدعا مثل، تخيل، انځور جوړونه او داسې نور. دغه رنگه يې پر پښتو شاعرۍ او هندي سبک څېړنه کړې ده او دا چې په پښتو کې هندي سبک کله پيل شو او پښتو شاعرۍ ته يې څه ورکړل، په لنډه توگه يې څېړلي دي. همدارنگه يې په پښتو کې د هندي سبک مخکښ شاعران هم راپېژندلي دي، لکه: عبدالحميد مومند، کاظم شيدا، کامگار خټک، غلي او نور.

زه د لارښود استاد په توگه د هغې تېزس په لاندې ډول ارزوم:

۱- ټاپېک يې ښه او غوره ده.

۲- اغلي خاطرې خپل تيزس په ښه توگه رغولی او د سرليکونو لړۍ يې ډېره ښه په پام کې نيولې ده.

۳- په دې تیزس کې کارول شوي مواد خپل ارزښت او اهمیت لري، او ډون او ترتیب یې د ستاینې وړ دی، چې انکار ترې نه شي کېدی، خو دا هم یو ښکاره حقیقت دی، چې تردې لږه څېړنه هم پرې کېدای شي.

۴- اغلې لیکوالې په راتوله شوې ډېټا ډېر زیار او زحمت ایستلی او هڅه یې کړې ده، چې تعبیر او تفسیر یې سم او په زړه پورې وي.

۵- درنې قریشي هڅه کړې ده، چې د دې تیزس په لیکلو کې له مستندو او معتبرو باوري منابعو او سرچینو استفاده وکړي، ترڅو دغه تیزس په راتلونکي کې د ماخذ حیثیت ترلاسه کړي.

۶- دا باید وویل شي چې ژبه یې ابهام او غوټې نه لري، ساده او روانه ده، چې لوستوال په ډېرې اسانۍ سره بشپړ مطلب ترې اخلي او دویم ځل لوستلو ته یې اړتیا نه پېښېږي.

په پای کې د اغلې قریشي دغه تیزس یو ځل بیا مثبت ارزوم او د ماسټرۍ دورې د بشپړتیا لپاره یې کافي بولم او د قدر په سترگه ورته گورم او د پوهنتون له درنو چارواکو څخه هیله لرم چې د چاپ لپاره یې زمینه مساعده کړي، ترڅو گټه یې عامه شي او د پښتو ادب په بڼه کې یو ښکلی خوشبو گل بل هم ورزیات شي.

درښت

ډاکټر محمد ا جان حقپال

د سر خبرې

يو وخت كله چې د ماسټرۍ دورې محصله وم، له ځانه سره مې سوچ كاوه، چې په پښتو كې د هندي سبک د اغېزو او د همدې سبک د پيروو شاعرانو په اړه يو څه وليکم، ځکه دا داسې موضوع وه، چې زما په كې ډېر څه ترسترگو شوي نه وو.

همداسې مې وکړل، له فراغت وروسته مې د تېزېس د موضوع لپاره د ځينو نورو موضوعاتو ترڅنگ دغه موضوع وټاکله، چې له نېکه مرغه زما لارښود استاد محمد اجان حقیال هم د همدې موضوع د څېړلو او سپړلو مشوره راکړه او د همدغه مشوره او پوره مرسته ما دغه موضوع تر خپلې وسې پورې وڅېړله. که څه هم موضوع د محتوا له اړخه ډېره غني او هر اړخيزو څېړنو ته اړتیا لري، خو ما يوازې ورباندې سرسري څېړنه کړې ده. کېدای شي زموږ نور څېړونکي ليکوال په راتلونکي کې په دې موضوع کې پراخې څېړنې وکړي، ځکه هندي ادبي ښوونځی له هره اړخه دومره پراخ دی، چې خورا ليکنو او شننو ته په کې اړتیا پېښېږي. داسې سبک په شاعري کې يو ډېر منلی او خوږ سبک دی، ډېری مينه وال لري، نه يوازې په افغانستان، بلکې په ايران، هند او د سيمې په يو شمېر نورو هېوادونو کې د دغه سبک مينه وال شته او لاهم پر دغه سبک شعرونه ويل کېږي او پيروان لري.

که موږ په خپله پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پيل او ارتقا خبرې کوو، نو ويلى شو، چې د دغه سبک بنسټ حميد بابا اېښی، کاظم شيدا ورته وده ورکړې، چې بيا وروسته دغه سبک په پښتو کې يو څه پيکه شوی، خو په معاصره دوره کې يو ځل بيا بناغلي استاد محمد صديق پسرلي د همدغه سبک پر پيروی او خصوصياتو برابره شاعري وکړه.

د دې ترڅنگ دغه سبک لاهم په پښتو ادب کې ژوندي سبک دی، یو شمېر
خوان شاعران شته، چې پر دغه سبک شاعري کوي، چې ښه مثال یې خوان
شاعر جیلاني جلان دی، چې د هندي سبک او د ښاغلي پسرلي د شاعري
خصوصیات یې په شاعري کې موندلی شو.

دا چې دغه سبک کوم خصوصیات لري، څنگه سبک دی، کله رامنځ ته
شوی، څنگه یې وده کړې، پښتو شاعري ته کله راننوتی او پر پښتو شاعري
یې کومې اغېزې شیندلې دي، دا ټول موضوعات به د همدې تېزېس په رڼا
کې سره وشاربو او توضیح به یې کړو.

درښت

خاطره قريشي

لنډيز

دلته د موضوع د لنډيز په توگه يو ازې دو مره ويلى شو، چې دغه موضوع چې له خورا اهميته او ارزښته برخمنه ده، مور وړباندې تر خپلې وسې پورې څېړنه كړې، دا چې زموږ څېړنه به څومره پرځاى او معياري وي، دا به د لوستونكيو له قضاوته جوته شي.

په ټوله كې بايد ووايم چې په دې تېزېس كې لومړى د سبک په اړه معلومات وړاندې شوي او د سبک پر تعريف او مشخصاتو بحث شوى دى. بيا د هندي سبک پر پيداينت، د پيداينت پر لاملونو، د دغه سبک پر وده او د ودې پر مهمو عواملو او همداشان د دغه سبک پر خصوصياتو او ځانگړنو باندې تفصيلي بحث شوى دى.

تر دې وروسته په پښتو ژبه كې د دغه سبک د پيل او روتق په اړه خبرې شوې دي او په پښتو ژبه كې د دغه سبک مشهور شاعران لکه حميد بابا، كاظم شيدا، علي خان، كامگار خټک، بېدل، محمدي صاحبزاده، قلندر مومند، خانگل خليل، فيض محمد گدون او معاصر شاعر استاد محمد صديق پسرلي څېړل شوي او د هندي سبک په رڼا كې د هغوى پر شاعرۍ خبرې شوې دي. تر دې وروسته د وروستي بحث په توگه پر پښتو شاعرۍ د هندي سبک د اغېزو په اړه بحث شوى او دا په كې په ډاگه شوې ده، چې هندي سبک پر

پښتو شاعری، څه اغېزې کړې دي او ایا دا اغېزې د پښتو شاعری لپاره مثبتې پایلې درلودلې او که منفي. همدارنځ په پای کې د موضوع د پایلې له راولو سره په څنگ کې مناقشه او یو شمېر وړاندیزونه هم شوي، چې د موضوع د بشپړتیا او ښې څېړنې لپاره یې به ښې گټې نه وي. او د ماخذونو او معتبرو سرچینو په راولو سره موضوع ته د پای ته کې اېښودل شوی دی. دا یوازې هغه څه دي، چې په دغه تېزېس کې ورباندې په تفصیل سره رڼا اچول شوې ده.

سرريزه

اړينه ده، چې د ماسترۍ دورې تر پاي ته رسېدو وروسته يوه تحقيقي رساله وليکل شي او دفاع شي. په همدې ترڅ کې ما هم په خپل وار سره دغې موخې ته د رسېدو هلې ځلې پيل کړې او لومړۍ مې د څېړنې لنډ او ټولنيز ترتيب کړ او د کابل پوهنتون د ادب پوهنځي له استاد بناغلي ډاکټر محمد ا جان حقيپال سره مې موضوع شريکه کړه. نوموړي هم په ورين تندي ومنله او د ليکلو موافقه يې راسره وکړه. دا چې هره څېړنه او څېړونکي د لارښود استاد لارښوونې ته اړتيا لري، نو ما هم د يادې څېړنې د ترسره کولو لپاره بناغلي ډاکټر صاحب حقيپال د خپل لارښود استاد په توگه غوره کړ، چې نوموړي د خپل لطف او مهرباني له مخې زما سره د دې څېړنې په بشپړتيا کې خپلې نېکې لارښوونې، نظرونه او وړانديزونه شريک او د همدې برکت و، چې ما خپله څېړنه په برياليتوب او اسانۍ سره بشپړه کړه.

د ما خذونو په برخه کې ويلی شم، چې ما د دغه اثر د بشپړتيا لپاره سره له دې چې له کتابتونې مېتود څخه کار اخيستی، خو په څنگ کې مې خپل تحليلونه او زياتونې هم ورسره غبرگ کړي.

ما ډېره هڅه وکړه او ډېری کتابتونونه مې ولټول، له ليکوالو ملگرو او دوستانو سره مې خبره شريکه کړه، چې د موضوع په اړه راته ليکلي اثار په گوته کړي، دوستان دې هم خير يوسي، تر ډېره بريده يې زما سره په دې برخه کې مرسته وکړه او زه يې دې ليکنې په بشپړاوي باندې وتوانولم.

د هندی سبک شاعري یو څه ابهام لري، خو ابهام یې دومره نه دی، چې څوک ورباندې پوه نه شي. د دې ډول شاعری پر لوستولو سره لوستونکي په اني توگه موضوع ته ژر نه رسېږي، یو څه فکر ته اړتیا لري، ځکه په دې ډول شاعری کې له لوړ خیال او لوړ تفکر څخه او هغه هم په تشبېهي او استعاري ډول کار اخیستل کېږي، نو ځکه پرې پوهېدل هم یو څه هنري او ادبي استعداد ته اړتیا لري.

په پای کې له خپل لارښود استاد ښاغلي ډاکتر محمد امان حقیال څخه د زړه له تله مننه کوم، چې په خپلو لازمو او گټورو لارښوونو، وړاندیزونو او نظرونو سره یې له ما سره د دې اثر په بشپړتیا کې پوره پوره مرسته وکړه. له الله ج څخه ورته د ډېر، سوکاله او خوشحاله عمر غوښتنه کوم.

همداشان له ټولو هغو دوستانو څخه هم مننه کوم، چې د دې اثر په بشپړتیا کې یې له ما سره خپلې مرستې کړې دي او د همدوی په همکارۍ ما دغه څېړنه بشپړه کړه. الله ج دې ټول سوکاله او اباد لري.

د موضوع هدف او ارزښت

هره موضوع چې د لیکنې او خپرني لپاره انتخابېږي باید د ارزښت او هدف درلودونکې وي. هېڅ خپرنيزه موضوع بهي هدفه او بهي ارزښته خپرل کېدای نه شي.

مورهم هندي سبک او پښتو شاعري د دې هدف لپاره خپرو چې هندي سبک کله او څنگه پښتو ادب ته راغلی او همداشان په پښتو شاعري کې بهي څه خوبې، رنگینې او خوږلنې شیندلي دي.

ارزښت بهي هم په دې ټکي کې را خلاصه کولی شو، چې د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه خو رنگینه او خوږه شاعري ده، دا چې په پښتو کې کومو شاعرانو دغه سبک پاللی او پښتو شاعري بهي تر کومه بریده ورباندې رنگینه کړې. د همدې ارزښت له مخې مور د دغه اثر او لیکنې د بشپړتیا او خپرلو هڅه وکړه.

په دې خپرنه کې به مور هڅه وکړو، چې د خپرني د ارونو له مخې لومړی هندي سبک معرفي کړو، ځکه دا سبک په پښتو ژبه کې اوسمهال يو څه پیکه دی او ډېری شاعران او لیکوال ورسره چندان بلدتیا نه لري، نو اړینه ده، چې د دغه سبک د پیدایښت، خواصو او غایې په هکله لومړی معلومات وړاندې کړو او ورپسې به بیا په پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پیل، وده او پرمختیا خبرې وکړو.

او په دې سره به له یوې خوا د هندي سبک له ځانگړنو سره اشنا شو او له بلې خوا به په پښتو کې د دغه سبک پر بهیر او څرنگوالي پوه شو.

په دې سره به هغه څوک چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ له سور و بور سره بلد نه دي، په دې به پوه شي، چې هندي سبک څه ډول سبک دی، کومې ځانگړنې لري او په پښتو شاعرۍ کې یې ښکلا ییز اړخ تر کومه بریده جوت دی.

همداشان د دغه اثر لوستل به له هغو شاعرانو سره هم مرسته وکړي، چې په پښتو کې د هندي سبک خوښوونکي او مینه وال وي او په دې سره به وکولای شي، هندي سبک لکه څنګه چې دی، هغسې په پښتو شاعرۍ کې پلي او منعکس کړي.

د موضوع مخینه

هندي سبک او پښتو شاعري - هغه موضوع ده، چې تردې مخکې ورباندې شاید هېڅ بشپړ کار شوی نه وي.

هندي سبک د يوولسمې پېړۍ شاوخوا رامنځ ته شوی او پښتو ته هم د حميد مومند په واسطه راغلی دی او بيا يې کاظم شيدا ورته وده ورکړې ده او د بشپړتيا پولو ته يې رسولي خو وروسته دغه سبک بېرته پښتو کې هم ورو ورو له منځه تللی تردې چې بېرته استاد پسرلي پښتو کې د دغه سبک جسد ته نوې ساه وپوکله.

په دې موده کې د دغه سبک د اشنایۍ او يا په پښتو کې د دغه سبک د شاعرۍ په اړه ډېر څه نه دي ليکل شوي او که ليکل شوي هم وي، يوازې به د گوتو په شمېر څو مقالې وي خو په ټوليزه توگه په دې برخه کې کوم ځانگړی اثر او کتاب نه دی ليکل شوی.

د يادونې ده چې بناغلي مجيب الرحمن اميري يوازې په دې برخه کې د هندي سبک يو معاصر شاعر استاد محمد صديق پسرلی د ياد سبک په رڼا کې خپرلی او د هغه يې يوازې غزليزه شاعري خپرلې ده. که څه هم د هندي سبک په اړه يې هم په کې ډېر څه ويلی، خو د نوموړي کار يوازې تر استاد پسرلي پورې محدود دی.

همداشان ځينو ځينو ليکوالو هم د هندي سبک د شاعرانو په اړه يوازې سرسري يادونه کړې ده، خو په پښتو کې يې د هندي سبک

شاعري او د دغه سبک پيروان شاعران لکه څنگه چې بايد د دي
هغسې نه دي څپرلي.

نو په دې توگه ما هم تصميم ونيو چې دغه موضوع يو څه په
اجمالي توگه وڅېرم او هڅه به مې همدا وي، چې هندي سبک او بيا
په پښتو کې د دغه سبک پيروان لرغوني او معاصر شاعران څه ناڅه
په تفصيلي بڼه وڅېرم او پر ياده موضوع د خپلو څېړنيزو اهدافو له
مخې رڼا واچوم.

د خپرنې مېتود

هره خپرنه ځانته مېتود او تگلاره لري. مېتودونه او تگلارې هم سره ورته نه دي.

په نړۍ کې د خپرنې په برخه کې یو شمېر مېتودونه شته، خود موضوع د څرنگوالي او شرایطو له مخې خپرونکي باید د خپلې خپرنې له شرایطو او اصولو سره سم مېتود غوره کړي.

ما هم د دې خپرنې لپاره کتابتوني مېتود غوره کړی، کتابتوني مېتود په دې مانا چې تر ډېر بریده مې کې له کتابتونونو او کتابونو کار اخیستی او پر مټ مې یې خپله خپرنه بشپړه کړې ده. ځکه د خپلې خپرنې د موضوع د مفرداتو د روحیې او د هغو په پام کې نیولو سره دې ته اړوم، چې د خپلې خپرنې یو شمېر مواد له کتابتونونو ترلاسه کړم. په دې توګه مې وپتېيله چې په دې اړه خپاره شوي کتابونه، مجلې، لیکنې او معلومات را غونډ کړم. همدا کار مې وکړ او په دې برخه کې مې تر خپلې وسې پورې ټول هغه مواد او کتابونه را ټول کړل، چې په اړه یې لیکل شوي وو، د هغو تر کره کولو، ثقه کولو او ارزیابي کولو وروسته مې د لیکلو پر او د یاد مېتود پر بنسټ پیل کړ.

په ټوله کې کتاب پر څو خپرکو باندې وېشل شوی، چې بیا د هر خپرکي تر سرلیک لاندې یو شمېر واره څنګزن سرلیکونه هم راغلي، تر څو د خپرنې په برخه کې د لوستوالو لپاره نور هم وضاحت ولري.

سبک (Styel)

۱-۱ سبک څه ته وايي؟

سبک د ليکل شويو منظومو او منثورو اثارو د لفظونو او ماناوو ترمنځ د گډ نزاکت هغه شپوه، کړنلاره او اسلوب دی، چې يو شاعر يا ليکوال يې د ځان لپاره غوره کوي. خود سبک د پېژند يا تعريف لپاره پوهان بېلابېلې نظريې لري، خو په مجموع کې دغه نظريې تر ډېره سره نژدېوالی هم لري. محمدصديق روهي سبک داسې راپېژني: ((سبک عربي کلیمه ده، چې د سرو او سپينو زورد ويلې کولو او تويولو په مانا راځي او سبکيه د زرو ټوټې ته ويل کېږي، اما په اصطلاح کې سبک د ويلو او ليکلو خاص ډول او طرز ته ويل کېږي. د عربي د سبک په مقابل کې اروپايان د (Styel) کلیمه استعمالوي. که څه هم د ستايل لغت د سبک په نسبت زيات جامعيت او ارتوالی لري، ځکه چې د غريبانو (Styel) د ټولو کړو وړو لکه (نڅا، رسم او داسې نورو) لپاره چې په يوه خاص او ممتاز ډول سره وي، استعمالېږي. د پارسو پخوانو اداوو به د سبک پر

خای د فن، طرز، سیاق، طریقه، شېوه، اسلوب، دا او داسې نورې کلمې استعمالولې، مگر اوس د سبک کليمه ډېره تعمیم شوي ده.

... سبک د کلماتو هغه ترتیب ته وايي، چې په خورا ښه ډول د لیکونکي شخصیت، مفکوره او ذهني نظر څرگند کړي. ډېر ښه سبک هغه دی، چې د لیکونکي یا ویونکي ذهني مفکوره عیناً تمثیل کړي، که څه هم د دغه مقصد لاسته راوستل ډېر گران دي، مگر لیکونکی زیار باسي، ترکومي چې بشري محدودیتونه اجازه ورکوي، دغه مقصد ترسره کړي. ((۱۴: ۸۴-۸۵))

د استاد روحي دا خبره، چې اوس د سبک کليمه ډېره تعمیم شوي ده، پر خای خبره ده، خو بیا هم دومره ویل په کار دي، چې د سبک له کليمې سره اشنایي لاهم هغې کچې ته نه ده رسېدلې، چې یو شمېر کره کتونکي یې په اسانۍ سره تشخیص او په اړه یې پرېکړه وکړي، یانې د سبک د پېژندلو او تشخیص او د بېلابېلو سبکونو ترمنځ توپیر او شباهت لاهم د یو شمېر کره کتونکو ترمنځ ستونزمنه چاره ده، ځکه په پښتو ژبه د سبک د پېژندلو، تشخیص او خصوصیاتو په برخه کې داسې لازم او کافي اثار تر اوسه نه دي پښخېدلي، چې کره کتونکو ته د سبک او سبکي خصوصیاتو په درک سره د سبکونو د تشخیص، پېژندلو او تفکیک په برخه مرستندوی واقع شي. خو په دې برخه کې بیا هم د ښاغلي روحي کار د ډېرې ستاینې وړ دی. نوموړي تر ډېره بریده د سبک د پېژندلو او د سبکي خصوصیاتو د درک لپاره لاره هواره کړې ده او د سبک مفهوم یې تر ډېره بریده روښانه کړی دی. نوموړی وايي: ((که موږ وغواړو چې په واقعي ډول د سبک اندازه واخلو، نو ښایسته زیاتو ازموینو ته اړه

لرو. موږ داسې نهايي اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، چې په خپل حساسيت سره تر يوې اندازې پورې وکولى شي، چې د هر ليکونکي سبک له نورو څخه جلا کړي. که څه هم دا مو ويلې دي، چې په اخري تحليل کې دوه سبکونه يو ډول نه وي. (((۱۴: ۸۵)

که څه هم پخوا دا نظريه معمول وه، چې سبک تر فکر لوړ دی، خو دا نظريه تر ډېره بريده باطله شوې او کره کتونکي دې پايلې ته رسېدلي، چې سبک په هېڅ صورت کې له فکر څخه بېل او لرې نه دی. بيا هم محمد صديق روهي ليکي: ((حقيقت دا دی، چې سبک هېڅکله له فکر څخه نه شو شکولى، بلکې ويلای شو، چې فکر جوهر او سبک يې ځلا او رڼا ده. يا په بله ژبه فکر اساس او ماده ده او سبک يې شکل او خاصيت دی.

معمولاً د سبک په تعريف کې ويل کېږي، چې سبک د فکر د افادې ډول دی، که فکر نه وي، سبک هېڅکله د وجود په ډگر پيل نه شي اېښوداى. دا ناممکنه ده، چې خواص به وي او جسم به نه وي. دا ناشونې ده چې فکر دې نه وي، مگر ژبه او مفاهمه دې موجوده وي. (((۱۴: ۹۹-۱۰۰)

د بناغلي روهي له څرگندونو ښکاري چې سبک له فکر سره ژور تړاو لري، خو تر فکر مقدم ځکه نه دی، چې تر هغو فکر شتون ونه لري، مفاهمه او ژبه شتون ونه لري، نو سبک هم شتون نه شي پيدا کولى. نو په دې توگه ويلی شو، چې د سبک لپاره د فکر شتون اړين دی او د فکر تر وجود وروسته د سبک څېرل، تشخيص او خصوصيات د درک وړ دي. خو فکر هم د څرگندولو وسيلې لري، بې

له وسایلو د فکر وجود هم ناشونی، ځکه فکر ته ژبه او الفاظ په کار دي او د ژبې او الفاظو له مخې د سبک ټاکل او تشخیص شونی دی. اجمل بنکلی سبک د بیان طرز بولي او وايي: ((ویندود (سبک) د بیان طرز دی، خو د بیان د طرز بریدونه دومره واره او تنگ نه دي، چې سپری یې دې په اسانه کچ مېچ کړای شي.)) (۲۰:۲۲)

د بناغلي اجمل له خبرو هم دا جوتېږي، چې د سبک پېژندل او د بیان د طرز د بریدونو کچ مېچ کول اسانه کار نه دی، خو که چېرې د یوه شاعر یا لیکوال د بیان د طرز بریدونه په سمه توګه کچ نه شي، نو د هغه د سبک په اړه قضاوت هم له ستونزو سره مل کېدای شي. دا سمه ده، چې د بیان د طرز د بریدونو تشخیص، تفکیک او کچ کول یې ستونزمن کار دی، خو د هرې ستونزې د هواري لپاره د لازمو هڅو پر کار اچول په کار دي او تر هغو چې د سبکپوهې په برخه کې لازم کار ونه شي، د شاعر او لیکوال د بیان د طرز ډول، خصوصیات او ځانګړنې یې په اسانه د تشخیص وړ نه وي او له همدې امله د سبکونو د امتزاج او یا هم د سبکونو د تشخیص او تفکیک په برخه کې ناسم قضاوتونه منع ته راتلای شي.

په هره توګه دلته زموږ اصلي موخه د شاعرانه سبک په اړه څه ویل دي. شاعرانه سبک په اصل کې د یوه خیال او فکر د وړاندې کولو طرز دی، خو د دغه طرز د وړاندې کولو د انداز توپیر سبکي توپيرونه او خصوصیات را په ګوته کوي. حنیف خلیل د شاعرانه سبک په هکله لیکي: ((د هر شاهراو فنکار د اظهار طریقې داسې جدا وي، لکه چې انساني شکلوته سره د کره وړه د یووالي له امله یو بل نه جدا وي. په دې طریقې کې د هر فنکار شاعرانه سبک هم یو بل

سره څه خو فرق ضروري لري، وجه يې داده، چې د شاعرانو احساس، ادارک، او داخلي رجحان يو بل سره فرق لري او بيا ځينې شاعران خو له يو بله دومره فرق لري، لکه په انساني شکلونو کې چې کله کله بېخي له يو بله جدا شکلونه په نظر راځي. ((۹: ۸۳)

همداشان مومن مهاجر هم په خپله ليکنه کې ليکي: ((دا چې په ادبياتو کې سبک څه معنا؟ څرنگه يې پېژندلای شو او څوک د ځانگړي سبک څښتن بلل کېدای شي؟ له همدې سره په ضمن کې د ادبي سبک او مکتب پېژندنې او توپيرونه څه دي؟ پر همدې موضوع خبرې کوو:

سبک پېژندونکو او څېړونکو د هغه گڼ اصطلاحې تعريفونه کړي چې د الفاظو له څه ناڅه توپير سره - سره په پای کې د ټولو تعريفونو حاصل داسې بيانولای شو:

په ادبي اصطلاح کې سبک د يو شاعر يا ليکوال د شعر او ليکنې هغه ځانگړې، لار، تگلورې او ژبه ده چې دی له نورو بېلوي.

دې تعريف ته په پام ويلاى شو چې هر شاعر او ليکوال د بېل سبک څښتن دی، ځکه هر يو ځان ته بېله ژبه، لاره او تگلورې لري چې بل يې نه لري، له دې ځايه د هغو خلگو نظر ناسم دی چې وايي فلانی ليکوال او شاعر اوس هغه پر او ته رسېدلی چې ځانته بېل سبک او تگلورې يې پيدا کړي دی، ځکه هر څوک چې څه ليکي او يايې وايي هغه يې په داسې ډول بيانوي چې بل څوک په دې طرز کې له ده سره شريک نه دی. يا په بل عبارت سبک په بشپړ ډول يوه شخصي چاره ده او هر سبک د يوه ځانگړي شخصيت استازيتوب

کوي، نو لکه څرنگه چې اشخاص بېل دي همدا سې يې سبکونه هم
بېل دي.

۱-۲ د سبک د بدلون ځينې عوامل:

دلته دا خبره هم د يادولو وړ ده چې سبک څېړونکو ځينې داسې
عوامل په نښه کړي چې د سبک په بدلون او تغير کې مهم رول لري،
لاندې به په لنډ ډول هغو ته هم اشاره وکړو.

الف: د يوه ليکوال او شاعر نفسيات :-

د هر شاعر او ليکوال سبک د ده د ځانگړو نفسياتو او داخلي
کيفيت څرگندونه کوي د بېلگې په توگه که د عبدالرحمن بابا
شاعري وگورو نو په کلام کې يې عرفاني فلسفه له ورايه جوتنه ده
چې همدا د ده د وجداني کيفيت زېږنده ده.

ب: سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه:

په هر زمان کې سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه هم د يوه
شاعر او ليکوال پر سبک د پام وړ اغېز لري. که موږ او تاسې د
شوروي تر يرغل وروسته او وړاندې ليکنې او شعرونه وگورو نو تر
منځ به يې د ځمکې او اسمان توپير ومومو.

ج: فرهنگي زمينه :-

فرهنگ هغه زانگوده چې هنر پکې زېږي او وده پکې کوي له همدې امله د هر وخت فرهنگي حالت او شرايط خپل اغېز لري. د بېلگې په توگه اسلامي فرهنگ د شاعرانو او ليکوالو پر ليکنو څرگند اثر درلودلی دی.

د: مخاطب:-

د يوه اثر مخاطب يا لوستونکی د هغه پر کيفيت او څرنگوالي مهم اغېز لري. مثلاً کوم شعر چې د يوه پاچا په دربار کې ويل کېږي د هغه ژبه ډېره پېچلې او له غوره ماليو و ستاينو ډکه وي خو که شعر عامو لوستونکو ته ويل کېږي نو ژبه يې ساده، سپينه او روانه وي.

ه: موضوع:-

د خبرو موضوع هم ځانگړې ژبه غواړي، له همدې امله مورډ او تاسو وينو چې د حماسي او عرفاني شعر د بيان ډول له يوه او بله بېل دی.

و: چاپېريال:-

ځانگړی محيط او چاپېريال هم د بيان ژبه بدلوي، که مورډ او تاسو د هغو دوو کسانو شاعري سره پرتله کړو چې يو يې په غرنۍ سيمه کې اوسي او بله په گڼه ځنگلي سيمه کې نو هر يو چې کله په خپل کلام کې جغرافيايي انځور وړاندې کوي هر ورو به له يوه بله بېل وي. همدا راز که يوسړی په کلي کې اوسي او بل په ښار کې نو هم به د چاپېريال په انځورگري کې د يوه او بل ترمنځ توپير وي.

پر دې سربېره یو شمېر نور عوامل هم شته چې د ځانگړي سبک او یا تگلوري په رامنځ ته کېدو کې رول لري خو د ټولو یادول او بیان موضوع اوږدوي، ځکه مونو یوازې د هغو عواملو پر یادونه بسنه وکړه چې په عمومي ډول یې رول ډېر جوت او څرگند دی.

کله چې پر ادبي سبک خبرې کېږي نو ورسره په خواکې تل د ادبي مکتب نوم هم یادېږي چې سبک پېژندونکي او د ادب مینوال یې له ابهام او ناڅرگندتیا سره مخ کړي دي، ځکه د هر یوه بېل-بېل تعریف او توپيرونه پېژندل خورا کرکېچنه مسئله ده، وجه یې داده چې له یوې خوا په خپله سبک هم ډېر روڼ، جوت او جامع ومانع تعریف نه لري له بلې خوا یې په څنگ کې له ادبي مکتبه ماهیت او ځانگړتیاوې بېلول ستونزه نوره هم زیاتوي. لاندې به لومړی د ادبي مکتب پر لغوي و اصطلاحی مفهوم او بیابه د دواړو ترمنځ پر شته توپیر خبرې وکړو چې تر کومه ځایه سم او پر ځای دي؟

مکتب په لغت کې د لیکنې او بنوونې ځای ته وایي او د ادب پوهانو په اصطلاح هغه پراخ ادبي جریان دی چې د څو سبکونو له یو ځای کېدو رامنځ ته شوی وي. یا په بل عبارت ادبي مکتب د هغو ادبي او فرهنگي نظرونو مجموعه ده چې د یوه او یا ډېرو هېوادونو د سیاسي، فرهنگي او ټولنیزو حالاتو له امله راتوکېدلي وي.

د همدې تعریف پر بنسټ د ادبي سبک او ادبي مکتب توپیر په دې شوی چې ادبي سبک له فرد سره تړاو لري خو ادبي مکتب له فرد نه بلکې له گڼو اشخاصو او افرادو سره تړلی دی. که خبره نوره هم رڼه کړو نو داسې به ووايو چې کله څو ادبي سبکونو د خپلو مشترکاتو پر بنسټ سره یو ځای شي، نو ادبي مکتب بلل کېږي خو که هر یوه ته

په بېل-بېل نظر وگورو نو بیا ادبي سبک دی یعنې ادبي سبک خاص او محدود دی، مگر ادبي مکتب عام او پراخ دی.

د ادبي سبک او مکتب د توپیر په اړه یوه نسبتاً مناسبه نظریه داده چې په سبک پېژندنه کې ژبې ته پام کېږي یعنې خبره پر دې ورتوله وي چې په دې اثر کې د کلماتو غوراوی، د جملو ترکیب، ادبي صنعتونه، وزنونه، اهنګ او بلاغي ځانګړتیاوې څه ډول دي؟ خو په ادبي مکتب کې د ژبې پر ځای د یوه اثر معنوي ځانګړتیاوو، منځپانګې او محتوا ته پاملرنه کېږي. د بېلګې په توګه کلاسیک هنرمند په ادبي اصطلاحاتو کې ډېر سخت دی او مفهوم په لنډو ټکو کې بیانوي، خو د خلکو روزنې او پالنې ته پام اړونکي اخلاقي ارزښتونو ته متوجې وي، په رومانیت کې جمال، رنگ، ښکلا، تصویر جوړونې، دقت او نازک خیالی ته ډېر ارزښت ورکول شوی او په ناتورالېزم کې هڅه کېږي چې د محاورې ژبه ادبیاتو ته ډېر لار ومومي.))

اوس چې د سبک پر معنا، مفهوم او همدارنګه د مکتب پر معنا او مفهوم او د دواړو ترمنځ په توپیر مو ځان پوه کړو، نو پر خپله اصلي موضوع چې هندي سبک دی، رڼا اچوو او په دې خبرې کوو چې هندي سبک څنګه سبک دی، کله رامنځ ته شوی او څنګه یې وده وکړه او همدارنګه پښتو ادب ته یې کله لار ومونده او تر کومه ځایه ورسېد. دا ټول په همدې څېړنه کې سره رانغاړو.

۲ - هندي سبک

د ادب په برخه کې بدلون، کړنلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده، چې تل په یوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي. سبک هم د دغو بدلونونو او اوبتونونو یوه نښه گڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته یې بیا د یوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوبتونونو او نښو څخه دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و. بناغلی هېواد مل په دې اړه لیکي: ((د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعری له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې اوسېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.)) (۲۸: ۲۱۴)

۲-۱ د هندي سبک د پیدایښت زمينې او لاملونه

د هندي سبک په اړه دا هم ویل کېږي چې د عراقي سبک تر پیکه کېدو وروسته دغه سبک سررا پورته کړی. په همدې هکله بناغلی

بنارس خان ختيک وايي: "د نهمې صدې هجري تراخر پورې د عراقي سبک ازانگې خورې وې، خو له دې نه وروسته د لسمې صدې هجري په شروع کې ايرانيانو يو بل سبک يعنې هندي سبک ته رواج ورکړو. بسکاري دا چې د عراقي سبک د سادگۍ او عام فهمه خيالاتو څخه شاعرانو بغاوت وکړو او يو ځل بيا د بيان عالمانه انداز او گرانو استعاراتو او تشبېهاتو ته مايل شول. دې سبک ته تقويت که هر څو فغانې ورکړو، ولې په دې خبره د ايران او هند محققين متفق دي چې ابتدايي د امير علي شيرنوايي او عبدالرحمان جامي له خوا وشوه. ډاکتر ظهردين احمد ليکي: ژباړه: (د دې سبک ابتدا له امير علي شيرنوايي او عبدالرحمان جامي د مجالس نه وشوه. بيا فغانې شيرازي په غزل کې د دوی پيروي وکړه. فغانې ته ډېر شهرت حاصل شو. د ده په معاصرينو کې اهلي شيرازي، خواجه اصفې او امير شاهي هم په دغه سبک کې ليک وکړو. بيا لساني، شريف تبريزي، محتشم کاشاني، ضمير اصفهاني او وحشي بافقي يې هم پيروي وکړه او دې سبک په ايران، برصغير او توران کې ډېر مقبوليت ترلاسه کړو). ... د هندي سبک په رايج کولو او کمال ته رسولو کې د فيضي، عرفي، ظهوري، نظيري، جلال اسير او شوکت بخاري سترلاس دي. کليم په دې کې د مثالیه اسلوب اضافه وکړه، صايب او غني کشميري د مثالیه اسلوب داسې نادري شعري نمونې منظرعام ته راوړې چې د دوی فن ورڅخه د ادب په افق وځلېدو. " (۳۸:۸ او ۳۹)

د دې ترڅنگ يو شمېر نور شاعران هم وو چې دغه سبک يې د خپل اوج پوريو ته ورساوه، چې له هغې جملې بيدل هم يادولی شو،

چې نوموړي په خپلو نادرو استعارو او تشبېهاتو سره دغه سبک ته یو نوی رنگ او خوند ورکړو.

په هره توګه دا چې د دغه سبک د منځ ته راتګ انگېزه او عوامل څه شی دي او څنګه دا سبک را منځ ته شو، په دې هکله ښاغلی شمسیا سیروس لیکي: ((د هندي سبک په پیدایښت کې مذهب، هند ته د شاعرانو سفر، د اصفهان ښار پراختیا او له فرهنگ سره د صفوي شاهانو علاقه مندي د دغه سبک د پیدایښت عوامل ګڼل کېدای شي. مانا دا چې صفوي حکومت مدحي او درباري شعر ته پاملرنه نه کوله او له سنتي او عرفاني آمیزو سره په تضاد کې و، او همدا لامل شو، چې شعر له دربار څخه ووځي او ټول اصناف د شاعری د ادعا حق ومومي او جزیي چارو، پند، اخلاقو او ... ته پاملرنه را وپوي. له مدحي شعر څخه د ګټې نه لاسته راوړلو له امله شاعرانو د هند دربار ته مخه کړه او د هندوانو له تفکراتو سره د هغوی اشنایي هم تریوې اندازې د سبک په بدلون کې اغېزناکه تمامه شوه. د خلکو اقتصادي بسیاکېدنه هم د دې لامل شوه، چې هر څوک د خپل وس مطابق په یو ډول نه یو ډول ادبیاتو، شعر او شاعری ته مخه کړي او شعر د عامو خلکو په منځ کې دود شي. دې ټولو عواملو ورو ورو د هندي سبک د پیدایښت زمینه را منځ ته کړه.)) (۱۹: ۱۸۳)

همداشان ښاغلی جیلاني لیب لیکي: د پخواني خراسان ځمکه ټولنیزو کړکېچونو د ال تیمورد کورنۍ د کشمکشونو په گرداب کې ډوبه کړې وه. سلطان حصن میرزا او امیر علي شېرنوایی سترګې

له نړۍ پټې کړې وې. خاتم الشعراء مولانا عبدالرحمن جامي هم پر دې نړۍ نشته او هرات يې له شمال څخه د ازبکو شيبانيانو او له لويديځ څخه د ايراني صفويانو له خوا په وپنو کې لت پت شوی دی. د هند بابريانو له ختيځ لوري څخه کابل او کندهار تر بلوسې لاندې راوستي دي، غواړي چې خپل قدرت په هريوا او سنایي غزنوي کې د خواجه انصار تر زېږنځای پورې ورسوي.

د ختيځ درنسانس د مهال هېواد او د علم و ادب پالنځای اوس مخ پر ځوړ دی، پرديو تجزيه او پخپلو کې وپشلی دی. هنر او ادب په پخوانۍ بڼه نه دی پاتې او نور څوک د شاعری مقام ته په ارزښت او لوړتابه نه دي ولاړ.

هو، د خراسان کولتور او تمدن له خپل پخواني نوم نښان، پراختيا او پرمختگ څخه برخمن نه دی او مرکزي دولت، چې د علم و ادب، تاريخ ليکونکي، ادب او اديب ملاتړی او ستايوونکی دی، له منځه تللی دی. جامي، نوایي، بهزاد، کاشفي او نور د يوې زمانې د وروستي مېراث په توگه ثبت شوي دي، چې خراسان د غو د ادب او فضليت خاوندانو ته په شرق کې د پوهنپالنې او هنر د خپراوي تر سرليک لاندې له کولتور او ادبياتو سره د عشق او مينې په لمن کې ښوونه کوله، هڅول يې او لوړاوی يې ورکاوه. پوهنه او هنر نور په درد دوا پېرېدونکي نه لري. هر ځای، څه په خراسان او څه د صفوي فارس په هېوادونو کې د هند او په ډهلي او اکره کې د هستوگنې لپاره د سفر هوډ کېږي. هغه هنرپالي، چې هغه ځای (هند) ته د تللو خيالونه په سر کې نه لري لږ ليدل کېږي.

هو، ليکوالو او چکامه ليکونکيو يوه يوه او ډله ډله خپل زېږنځايونه پرېښوده او ډېری يې د هندوستان هنريالوونکي هېواد ته تلل.

اماني کابلي، بنايي کابلي، کاهي کابلي، صيوجي کابلي، عبدالرزاق مدرس کابلي، عشقي کابلي، عياني کابلي، صبوري کابلي، فاضاي کابلي، فارغي کابلي، اتشي کندهاري، بيکسي غزنوي، جهانگير هروي، عزت هروي، ميرکلان هروي، ميرک هروي، نعمت الله هروي، ساغري هروي، فخري هروي، فصيحه هروي، فياض هروي، صالحی هروي، ميلي هروي، سيد محمد هروي، عتابي تکلو، بايزيد هروي، کاهي سبزواري، نيازي بدخشي، ملاشاه بدخشي، لعلي بدخشي، الله يار بلخي، شيدا بلخي، عوض محمد بلخي، فيضي بلخي، کمايي شيرغاني، مير فخرالدين ميمنه گي، تاش محمد کندوزي، خواجه حسن استاذ فيضي او ارزاني د هغو کولتوريانو له ډلې څخه دي، چې له پوهې او کولتور څخه د ملاتړ او لومړيتوب نه ورکولو په امله يې له هېواد څخه لرې والی او د هندوستان هېواد غوره وگانه وايي: کله چې محمد اسلم هراتي هندوستان ته لاړ ښه هر کلی يې وشو، قاضي و ټاکل شو او شاه جهان د دغه پوه او مفکر انسان د وزن په کچه ده ته د سرو زرو (طلا) شپږزره پنځه سوه سکې بخشش ورکړې. (۲۲: ۳۰۳ - ۳۰۴)

دايران د صفوي شاهانو په دربار کې، چې خپله يې له فارسي ژبې سره سمه اشنايي نه درلودله، هم وضعيت همدا سې و. که کله ناکله د دوی له خوا شاعر او اديب ته کومه پاملرنه هم کېدله، هغه به د اثر د

شيعه توب له امله وه نه د اديب او ادب د تشويق له امله په فارس
کې د صفوي لړۍ د درباري شاهانو القاب، عناوين، خبرې او
محاوري زياتره په ترکي ژبه وي.

په همدې حالت کې ځينو شاعرانو او اديبانو، لکه: حکيم فراري
گيلاني، صفي اصفهاني، حياتي گيلاني، فغفور گيلاني، عارف
ايگي، الهي اسد ابادي همداني، سالک يزدي، سنجرکاشاني،
نوعي خوبشاني مشهدي، محوي همداني، عالي شيرازي، شهرت
شيرازي، عزمي شيرازي، ظهوري ترشيزي، ملک قمي، نظيري
نيشاپوري، سالک قزويني، جعفر قزويني، رفيع خراساني، صوفي
املي، انيسي شاملو، شاه پورتهراني، قاسم مشهدي، سليم
تهراني، سرمدکاشاني، صيدي تهراني، روح الامين اصفهاني،
شکيبی اصفهاني، عتابي نجفي، غزالي مشهدي، فوجي
نيشاپوري، ابوطالب کلیم کاشاني، صائب تبريزي، طالب املي،
مولانا شکيبی، حاجي محمد جان، قدسي مشهدي او فيضي خپل
هېواد فارس پرېښود او د هند لوري ته يې مخه کړه او په هغه ځای
کې د نوم نښان او ډوډۍ خاوندان شول. وايي: عبدالله خان زخمي د
بابر له نوموتو کسانو ځينې حاجي محمد جان قدسي ته دهغې
مدحې په بدل کې، چې د ده لپاره يې ويلې وه ((خېمه له خزاني،
کارخانو او دوابې سره ټول د صلي په توگه هغه ته و بښل)). (١٥):
(٢٥٧)

د هند شاهانو او شهزادگانو په فارسي دري شعر باندې وياړل او
په دې اړه يې د خپراوي او لا غورېدا لپاره هر کونښن او زيار ته
درنښت ورکاوه.

ظهیرالدین محمد بابر شاه پخپله شاعر و. زامنویې هر یو نصیرالدین محمد همایون، میرزا کامران، میرزا عسکری او میرزا هندال هم چکامې لیکلې او لمسی یې جلال الدین اکبر هم شاعر پېژندل شوی دی. له فارسي کولتور او ادب سره د هغه عشق او علايق د دې لامل شوه، خو په کابل او کندهار کې یې له فرمان لاندې حکمروایان هم د شاعرانو او ادیبانو پالنې او غوړېدنې ته پام و او یې د جلال الدین اکبر هڅې لامل شوې، چې د فارسي شعر او ادب د غوړېدا په موخه د هند په خاوره کې د هرات د تیموریانو د مهال په شان یو ځل په تاریخ کې تجربه کړي، جهانگیر او مېرمن یې نور جهان د ورو چکامې ویلې او له شعر او ادب سره یې خورا مینه درلودله.

شهاب الدین محمد شاه جهان د جهانگیر زوی، ادب پالونکی او پوهه خورونکی انسان و. د تاج محل مانې چې هغه په اګره کې خپلې ګرانې مېرمن (ممتاز محل) لپاره جوړه کړه او خپل قبر یې هم پکې دی، د نړۍ له عجایباتو څخه ده. داراشکوه د شاه جهان زوی شاعر و او د خپل مهال د هندي کتابونو په ژباړه کې یې په دري باندې په زړه پورې برخه درلودله. زیب النساء مخفي د اورنگزیب لور او عالمگیر پاچا خپله چارواکي ډېری لیکوالان او ادیبان وو او د فارسي دري شعر په پېژندا کې یې پراخ لاس درلود.

هو، هندوستان د فارس، خراسان، گنجه، ثمرقند او بخارا پر ځای د فارسي دري پوهنې، شعر او ادب د خپراوي او پرمختیا ځای ګرځېدلی وه. خپله په هند کې هم فاضلان، ادیبان او چکامه ویونکي زېږېدلي او لوی شوي وو، چې د فارسي ژبې د کولتوري حوزې د

ادب او هنرد وياړ لاملين گڼل کېدل، لکه: برهمن لاهوري، افرين لاهوري، احسن تربتي، فيضي فياضي، شيدا فتحپوري، فقير دهلوي، هاشمي دهلوي، جمالي دهلوي، عرشي دهلوي، مظهر اکبرابادي، بينش کشميري، گرامي کشميري، سرخوش کشميري، فاني کشميري، اعجاز شاه جهان ابادي او جوياد کولتور له هغو مخکښانو څخه وو، چې د هند له خاورې يې سر پورته کړی او په هغه خاوره کې يې د فارسي ژبې او شعر د خپراوي او پرمختيا په موخه گامونه اخېستي دي. ابوالمعاني مولانا ميرزا عبدالقادر بيدل دهلوي په دې منح کې ځانگړی دريغ تر لاسه کړی دی.

هو، صفوي فارس او خراسان کې شاعران او اديبان يوله بله شندلي او ځانونه يې د درباري ژبې د تعريف شويو معيارونو پابند نه گڼل، چې د تشويقوونکو او غوښتونکو په توگه يې د شعر او ادب د پراختيا او پرمختيا مسير ټاکه. شاعران د خلکو له منح څخه پورته شوي وو او د خلکو په منح کې يې ژوند کاوه. د نورو په شان يې هم کار او کسب درلود او هم يې شاعري کوله.

له دې ډلې څخه اگهي تبريزي سوزنگري کوله، ظريفي تبريزي خورده فروشي درلودله، فنايي غلافي کوله، فقيري يخني بنسروا پخوله، وصلي تبريزي له مطربۍ څخه گټه کوله، امير اصفهاني عطاري درلودله، مولانا يميني سمناني او بزمي قزويني مويان وو، محتشم کاشاني او ملا قدرتي د بزازۍ له دکان څخه گټه وټه لاسته راوړله، سرمد کاشاني او نظيري نيشاپوري د سوداگرۍ اړ وبار درلود، زکي همداني نعلگري کوله، امير بيگ قصاب و، استاذ محمدرضا خوانساري کارگري کوله، د طرحي شيرازي د

طراحی پلورنخای دهغه مهال د شاعرانو د ټولېدو ځای گڼل کېده، میرالهي همداني او ملا شکوهي قهوه چيان وو. د يادولو وړ ده، چې دغو شاعرانو د ليکلو او لوستلو لپاره بسيا سواد نه درلود. (۱۵: ۲۵۷)

له همدې امله په دې مهال کې عاميانه ژبه تر بل هر مهاله په شعر او ادب کې کارول او ښکاره کېږي. د صائب تبريزي ارسال المثلونه په ښه توگه سره د عامو خلکو د حکمت اصطلاحات او لغات په خپل شعر کې راوړي او متد اوله د محاورې ژبه چې د نه اړتيا له امله د عربي ژبې څخه لږه د احساس، اړيکو، ورکړې راکړې او مراودې د بيان په موخه کارېدله، د چکامه ويلو په هنر کې ځانگړی ځای مومي. د پر عام خلک د زرين کوب په وينا په شعر کې د ((شور او عاطفې له القاء نه زيات د حيرانوونکي حس د رامنځته کېدو)) غوښتونکي وو. له همدې امله د خيالي تصويرونو د تخليق او نويو او تازه مضمونونو د ابداع په موخه کوښښونه زيات شول. (۲۱: ۴۴۵)

امير حسين ارياناپور، په دې نظر دی، چې له دربارونو څخه د شاعرانو راوتلو او ولسي کېدلو يې دوی د ټولني له ناخوالو او ستونزو سره ښه اشنا کړل او دغه حالت يې پخپلو شعرونو کې په ترڅو بيانونو څرگند کړ. هغه د صفوي ايران پر مهال د شاعرانو په منځ کې د رمزونو او رمزلتونو د رواجولو او بيانولو له کوټلو دليلونو څخه، په هغه ټولنه کې د ازادۍ نشتوالي او د ځورونې شتون بولي. دهغه به باورد صفوي دربار ديني تعصب د چکامه ويونکو د بيان ازادې محدودوله او هغوی هم لا چار د خپل باور او

کلام د خرگندولو په موخه د خیال او ابهام له تصویرونو څخه په ګټه اخیستنه کې زیاتې کاوه. هغه په خراسان کې د شاهرخ میرزاد د دورې له څېړنې د هغه مهال د چکامه ویونکو په شعر کې ((پېچلتوب، ابهام او تصنع)) لکه د مولانا عبدالرحمن جامي د وخت د شرایطو خرابوالی او د ((عقایدو پلټنه او د مخالفانو تکفیر او تعذیب)) په ګوته کوي. د هغه په وینا په هرات کې د هندي سبک د پېلامې رامنځته کېدلو لامل همدا دی. (۱۵ : ۲۵۲)

زموږ هېواد ته د فارس د صفوي مهال د شاعرانو او ادیبانو تګ راتګ د خراسان هغه برخې ته، چې د هندي بابریانو له خوا اداره کېدله له یوې خوا او زموږ د هېواد د ادب چکامو هنرمندان د هند په دربار کې او د هند د خپلو لیکوالانو او چکامه ویونکو عشق او علاقه د خراسان ځمکې ته له بلې خوا لامل شوی دی، چې هندي سبک زموږ په ژبه او ادبیاتو کې ښه و ځلېږي او زموږ د هېواد پيوند د دغې ادبي یون سره ټینګ او کلک و ښيي. د کابل د طبیعي ښکلاګانو په هکله د صائب تبریزی قصیده، یوه له ډېرو مهمو اثارو څخه ده، چې د دغه په ستایلو کې د شعر او هنر له پخوانو څخه یادګار په توګه پاتې ده.

طالب املې مخکې له دې، چې په هندي دربار کې د نوم او نښان خاوند شي، څو کلونه یې په کندهار کې تېر کړل صائب تبریزی ډېر وختونه په کابل کې تېر کړل، صوفي املې او فغفورګیلاني څه وخت په کندهار کې پاتې شول. غنیمت پنجابي څه وختونه په کابل کې واړول او احسن تربتي د هند د واکمنانو له خوا د کابل صوبه دار و ټاکل شو. جهانګیر هاشمي له جامي سره په هرات کې صحبت او

خبرې اترې درلودې او فرقتي له فصیحي هروي سره، همدارنگه شیخ بهایي عاملي هم یو مهال د موفق او خواجه انصار په ښار کې ژوند تېر کړ. شاپور تهراني د کابل د دیوان خاوند و ټاکل شو او الهي اسد ابادي همداني څه وختونه په کابل او کندهار کې تېر کړل.

هغه ادبي پانگه، چې شاعرانو او ادیبانو له خراسان او فارس له هېوادونو څخه هندوستان ته راوړه، له هنر او ادبیاتو څخه د دغې ځمکې د دربار او درباریانو ملاتړ، د هند د حکیمانو او شاعرانو له خوا د جلا وطنو هڅول، چې په فارسي ژبه یې خبرې کولې او څه یې لیکل، د بې روزگاری او ناهیلۍ، په شعر او ادب کې د خلکو د محاوروي ژبې رواجول او په خیالي تصویرونو کې د غلو او زیاتې نازک خیالی د شعري سبک د رامنځته کولو له کوټلو ټکو څخه دي، چې وروسته په هندي سبک و نومول شو، هر څو که پیل یې د خراسان په هرات کې و نه په اکره او ډهلي کې.

همداشان د هندي سبک د پیدایښت ځینې بنسټیز لاملونه په دې توگه په گوته کولی شو:

- مذهب
- هند ته سفرونه
- د اصفهان پراختیا
- اقتصادي وده
- له فرهنگ سره د صفوي پاچاهانو مینه

د هندي سبک په پيدا ايښت کې بېلابېل لاملونه ونډه لري، لکه مذهب، هند ته د شاعرانو سفرونه، د اصفهان ښار پراختيا، اقتصادي وده. او همدا شان له بله اړخه له مدحيه شعرونو څخه د عوايدو د نه ترلاسه کېدو له امله شاعرانو د هند دربارونو ته مخه وکړه او د هندي شاعرانو له فکر او خيالونو سره يې اشنايي پيدا کړه او همدا عوامل وو، چې د هندي سبک پيدا ايښت او ودې ته يې لار پرانيستله. همدا شان له فرهنگ سره د صفوي پاچاهانو بې کچې مينه هم د دغه سبک په پيدا ايښت کې ستره ونډه لوبولې ده.

په هندي سبک د شعر کالب يو بيتيز دی، چې د غزل بڼه لري او په دې توگه په يوه بيت کې بشپړې کله چې دغه بيتونه يو په بل پسې راځي، نو د غزل بڼه خپلوي. شاعر ته بايد ده دي، چې لومړۍ مسره په نوي مضمون سره پيل کړي او مطلب يې نوی وي. دا چار د دې لامل کېږي چې ورځ په ورځ د تازه اړيکو د رامنځ ته کولو لپاره د شاعرانو امکان محدود شي او ورو ورو له چارو له نښلولو څخه لري او ورو ورو د تعقيد او اغراق په لومو کې ښکېل شي او په شعر کې ابهام رامنځ ته شي، له همدې امله ده چې وايي په هندي سبک کې ابهام شتون لري. (۱۸۹: ۱۹)

۲-۲ د هندي سبک سعودي او نزولي سير

هندي سبک د خپل وخت ډېر مشهور سبک و، چې په سيمه کې يې ډېری پيروان درلودل، خو دغه سبک تر يوه وخت وروسته نزولي حرکت پيل کړل، چې دا حرکت ډېر لاملونه هم لري.

پر همدې موضوع ښاغلي بشير سخاورد بشپړه رڼا اچولې، چې دلته يې راوړل اړين بولم: هندي سبک د وخت په سبکونو کې مشهور او بارز سبک بلل کېده، دغه سبک پر خپل وخت ډېر پرمختگ وکړ، خو د پرمختگ تر پړاو وروسته بېرته له يوه نزولي حالت سره مخ شو، دغه نزولي حرکت ته يې ښاغلي بشير سخاورد کتنه کړې، چې نچور يې په دې ډول دی: “نورالدين عبدالرحمن جامي وروستنی و تلی شاعر دی، چې په شعرونو کې يې د لرغونتيا اصول او بنسټونه منعکس شوي تر هغه وروسته تر ډېرې مودې دا اصول او بنسټونه د هندي سبک د دود له امله ونه غوړېدل او د ادبي بهير تر رامنځته کېدو پورې په ايران کې ددغې تگلارې بيا رغاونه ترسره نه شوه. خو په افغانستان کې هندي سبک هغې کچې ته رسېدلی و چې د ادب د بيا راستنېدو په توگه دې کوم څه رامنځته شي. که څه هم د امير عبدالرحمن خان د دربار منشي چې واصل کابلي نومېده بيا يې عراقي سبک ته پام وړاوه او د حافظ له مريدانو نه دی پخپلو څو غزلونو کې يې د حافظ د شعرونو هرکلی کړی او هغه يې تضمين کړي دي. له دې سره سره د هغه لاره او هلې ځلې چې د هندي

سبک د لوړوالي لپاره يې وکړې، د دې سبک پلويانو پر وړاندې لکه غلام محمد طرزي د محمود طرزي پلار او په هند کې ميرزا غالب، ډېرې کمزورې گڼل کېږي، ځکه نوموړيو د هندي سبک په بدن تازه روح پوه کړل. د همدې وسعت او پراخوالي د سبک تر اوسه هم په هندي سبک کې داسې شاعران لرو چې د هغوی لپاره ادبي راستنېدل يا مطرح نه دي او يا يې هغه په بشپړه توگه له پامه غورځولي دي. محمد عظيم الفت، محمد انور بسمل، سردار محمد حسن امضا، محمد ابراهيم صفا، سردار محمد عزيز عزيزالله قتيل، عبدالعلي مستغني، نريم، شير احمد مخلص، غلام حيدر مزنې، محمد امين عندليب ونزيمي جلوه له دې ډلې څخه شمېرل کېږي. د شعر او هنر د غورېدو په برخه کې د خپل واکمنانو هلې ځلې هند د پارسي شاعرانو او ادبيانو لپاره د فرصتونو په خاوره بدل کړي و. د تېمور بابر نه وروسته چې په کال ۹۳۷ هـ ق کې ومړ، امپراطور اکبر، نورالدين جهانگير، او شاه جهان د پارسي ژبې شعر او ادب ته ډېره پاملرنه وکړه. د دوی ملاتړ له شعر او ادب نه ددې لامل شو چې د ترکانو او مغلو نيوکې يې راپورته کړې او ستر خان ميرزا عزيز خان ته يې چې د جهانگير پاچا له خپلوانو څخه و ددې له امله گواښ وکړ چې ټولې چارې د خراسانيانو په لاس کې دي. دا هغه وخت و چې د هغه په حکومتي دستگاه کې پارسي ژبه رسمي ژبه وه او ددې لړۍ د حکومتي چارو او کو په هڅونه نه يوازې ځينې کتابونه لکه تاريخ تذکره، لغت او ادب په پارسي ژبه وليکل شول بلکې يو شمېر کتابونه له لرغوني هندي ژبې نه وژباړل شول او د عرفان له لارې اسلامي حکمت په پلي کېدو سره په بت پرستي هم نيوکې يې

وشوې. پارسي شاعران هغه مهال دې ټاټوبي ته راغلل چې يا يې منصوبونه ترلاسه کړل او يا يې هم پانگې وگټلې، له بلې خوا هندي پوهانو هم د دوی تر اغېزې لاندې په هندي سبک کې پنځونې وکړې.

پارسي شعر ۶۰۰ کاله مخکې د صرف، نحوې او عروض تر اغېز لاندې راغی او له بلې ژبې يې تغذيه کوله. دا ځلې د مغلو د دربار مېلمه شو او د هندي شعر سره اوږه په اوږه مخه ته په دې مېلمستيا کې يې خپله پياوړتيا ښکاره کړه، هندي فرهنگ هم وټوانېد چې خپله موسيقي نڅا او عرفان نندارې ته وړاندې کړي. په بېلابېلو برخو کې يې راکړې ورکړې دوام درلود. د هندي موسيقي چې ضرب په اساس ده، تال نومېږي و ټوانېده چې ۳۶۰ نور تالونه رامنځته کړي. د دې تالونو پېژندنې د عروض پياوړي بريدونه شاته ووهل چې بلاخره يې د هغې زمانې په شعرونو کې هندي مالگه ورگډه کړه. کولای شو د هغې ډلې نه د ابوالمعاني عبدالقادر بېدل بداعت ياد کړو.

هغه له هندي ضربي موسيقي په گټه اخیستنې خپل جوړ شوي وزنونه و کارول او څرگنده يې کړه چې د عروض قاعده تل تطبيق کېږي. له بلې خوا بودايي عرفان هم په مېلمه شاعرانو اغېز وکړ، دې عرفان نه يوازې د هندي روحانيونو په وسيله د مغلو په دربار کې خپل ځای وموند او زموږ په فرهنگ يې اغېز و شينده، بلکې د موسيقي د وينا ييزې ژبې په واسطه يې دې ژبې ته لار وموندله. د کتک او کرناتک، نڅا، ډول، ډول موسيقي دستگاوي ۳۶۰ ډوله تاله تازه عرفان نا آشنا همکاري. دا ټول د مېلمنو شاعرانو د فرهنگ

په یوه برخه خپل اغېز وښیندله ، او مېلمه شاعران یې خپل ځان خواته وکارل. دا جاذبه د دواړو له خوا د منلو وړ ده ، هندي او پارسي شاعران پرته له دې چې د یوبل پر وړاندې غبرگون وښيي پر یوبل پر یوبل یې اغېز وکړ. هېره دې نه وي چې د فضا د مغولو چې ظالمانه تاریخ یې درلود جوړه کړې وه. خو اوس دا ده فرهنگي ولسونه ددې هند ملاتړي شوي وو.

مهاجر شاعرانو لکه عرفی شیرازی ، قدسي مشهدي ، ظهوري ترشندي ، کالب آملی ، کلیم کاشانی ، صایب تبریزی او څو تنه نور د یادونې وړ دي په دې وخت کې مشهورې تذکرې لکه ، میخانه ، ماهر رحیمی ، خزانه عامره ، او طرات الخیال په هند کې ولیکل شول. چې په دې ټاټوبي کې یې د پارسي شاعرانو ډېروالی او د پارسي شعر پیاوړتیا په گوته کوله. ددې دوو فرهنگي یوځایوالي هندي سبک لا پیاوړی کړ. د هندي او مغلو دوستي د پارسي شعر د روزنې لامل شوه. په دې وخت کې هندوانو پارسي ژبې زده کړه پیل کړله او آن ځینې د پارسي ژبې وتلي شاعران شول. دلته د لومړي ځل لپاره مذهب و نه توانېد چې د فرهنگو ترمنځ برید جوړ کړي. هندي شاعرانو د پارسي شاعرانو د شعرونو دیوانونه جوړ کړل چې له هغې ډلې نه چندربهان لاهوري برهمن د یادونې وړ دي. هندي لیکوالو یوازې شعرونه نه بلکې د نعت په تدوین او تاریخ د شاعرانو تذکره او ځینو نورو لرغونو آثارو ژباړې ته متې بد وهلې. د مغلو دربار د بابل اسطوري بیانونې خودې توپیر سره چې په بېلابېلو ژبو کې بېلتون نه رامنځته کاوه. بلکې فرهنگونه یې پیاوړې کول. بېدم خان چې په (۹۲۸ هـ کې ومړ) ترکی او فارسي شعرونه یې ویل او زوی یې

عبدالرحيم خان چې خان خانان نومول شوی و په ۱۰۳۴هـ کې ومړ او په پارسي ترکي او هندي شعر ويل. لکه څنگه چې وويل شو، د عربو له لاس بري نه وروسته دا دويم پردی فرهنگ و چې زموږ په فرهنگ بې مهم اغېزو وکړ په دې توپير سره چې عربو د عجمو له فرهنگونه سره ورانه وه، او په دې هڅه کې وو چې خپله ژبه په نورو ومني. خود هنديانو فرهنگ د مغولو په منځگړيتوب د پارسي فرهنگ ترڅنگ پېژندل کېده چې له دې نه دا وره خوا شاعرانو او ليکوالو گټه پورته کوله، عربو په خپل هوډ او تعصب سره هڅه کوله چې خپل فرهنگ په نورو ومني خو پروړاندې يې هندي او اصلي پارسي ژبو هندي راکړه ورکړه درلوده. د همدې اصل له مخې ددې زمانې هندي پديدې د هنرد پراختيا له نظره برخه مندې وې او وتوانېدلې چې د فرهنگونو اختلاط له مخې کولای شو ددې گډولې نه خو ځانگړنې راواخلو.

۱- د هند په موسيقۍ کې د غزل رامنځته کېدل: د پارسي شعر تر راتگ د مخه په هند کې کلاسيکه موسيقي وه، دا موسيقي که څه هم سندرېيزه وه، خو سندرغاړي شعرونه نه ويل بلکې له خپل ستوني نه يې داسې آوازونه ايستل چې بودايي عرفان يې څرگند او دې آوازونو ته به تان ويل کېده.

په هند کې د مغلو په زمانه کې سندرغاړو پارسي شعريه ځانگړې توگه غزل يې د تصنيف به يې وايه. چې د موسيقي دغې ډول ته يې غزل ويل کېده.

غزل د مغولو په دربار کې رامنځته او بيا د هند په ډېرو لرو برخو کې و غځېدو چې نن غزل د هند او افغانستان د موسيقي له ډېرو

مهمو برخو څخه شمېرل کېږي. او د مشهور غزل لیکوونکو څخه مهدي حسني، غلام علي، جکجیت سنگ او انواب جهوتاد یادونې وړ دي.

۲- د شعر نویو وزنونو رامنځته کېدل:

ځکه ځینو شاعرانو د شعرو یلو لپاره ساحه تنگه ولیده په دې برخه کې میرزا عبدالقادر بېدل بدعتونه لري.

۳- د نوي فلسفې رامنځته کېدل چې د جلال الدين اکبر هڅونې دي دا نوي فلسفه د الهي فلسفې په نوم مشهوره ده.

هغه کسان چې د دې فلسفې وړاندې کوونکي دي په دې باور لري چې د ټولو انسانانو د عاگانې یوازې په یوې نقطې پورې اړه لري چې د پاک الله (ج) ذات دی، نو پردې اساس باید د بېلابېلو مذاهبو ترمنځ څ توپیر نه وي، ځکه ټول مذاهب بلاخره یوه پایله لري. جلال الدين اکبر چې د دې فلسفې پلوی و، خپله مفکوره یې په عمل کې پلې کړه، د هغه په دربار کې هندوان، مسلمانان، او عیسویان څنګ تر څنګ کېښناستل.

۴- له هندي میناتوری سره د پارسي میناتوری یوځای کول چې بلاخره یوه نوې نقاشي میناتوري منځته راوړه چې د مغول میناتوری په نامه یادېږي.

۵- له اسلامي معمارۍ سره هندي معماري یوځای کول چې بلاخره لویې ودانۍ منځته راغلې لکه شاهي مسجد، شالیمار باغ، تاج محل او نور.

د مغلو مشهور امپراطور جلال الدين اکبر د هنر په دودولو کې نسبت نورو ته ډېره برخه واخيسته، دا ځکه چې ده په خپله ډېر شوق درلود چې د هنر لوړولو پورېو ته ځان ورسوي، د هغه په زمانه کې د هند مسلمانان او هندوان يوځای د هند په اساسي اداراتو کې په کارونو بوخت وو، چې د مشهورو وزيرانو نه يوتن چې ډېر پوه سړی و او بريل نومېده په خپله پوه و توانېد چې د وزيرانو ستر مقام تر لاسه کړي او په لږه موده کې د دربار له نژدې کسانو څخه وشمېرل شو.

د جلال الدين اکبر د ډېرې پاملرنې له امله چې هنر ته يې درلوده هندوانو د پارسي ژبې زده کړې پيل کړې او په پارسي ژبه يې شعرونه او ديوانونه وليکل. اکبر ليکوالان او هنرمندان په يو گوټ کې را ايسار کړي و او له دې گوټ نه يې په کلکه پلوي کوله او دا يې نه پرېښوده چې څوک دې دين او په نورو نومونو د ليکوالانو او هنرمندانو مخه ونيسي.

د اکبر په زمانه کې د اسلام، عيسويت او هندو مذهب استازي سره کښېناستل خبرې او مذاکرات يې وکړل ددوی حقيقت موندلو لپاره يې خپلې هلې ځلې وکړې. اکبر خان د خپل عمر ډېره برخه په زده کړه کې تېره کړه. او د هغه د مخه درناوی يې پوهې او زده کړې ته يې درلود د ډېرو نورو شاعرانو د راتگ لامل شو، دوی د ډېرو لرو سيمو نه لکه کندهار، کابل، تبريز، اصفهان، سند، لاهور او بنگال څخه هند ته راغلل. له اکبر نه وروسته د دې کورنۍ نورو حاکمانو هم د پارسي ژبې د پرمختگ په برخه کې زيار وايست.

هغه په دې وخت کې ځمکې پر مخ جنت و تابه ویل د دې ټاټوبي ټول حاکمان مکلف دي چې دا لوی هېواد د پرمختیا په لور بوځي ، آن شېرشاه سوري چې د اکبر خان امپراطور سره یې وړانه وه په دې فکر کې و چې پېښور نه تر بنگاله پورې لویه لاره جوړه کړي دا لویه لاره تر اوسه جوړه او د موټرو د تگ راتگ لپاره ترې گټه اخیستل کېږي. شېرشاه سوري غوښتل چې د هند شمالي برخې د کمربند په شکل وټړي او ځان د اکبر خان پر وړاندې چمتو کړي. د دې کار له امله ډېر خلک و توانېدل چې په اسانۍ سره سفرونه وکړي او ډېر لږ سیمو ته نه لکه بنگال نه پېښور ته لاړشي ، دې لویې لارې نه یوازې سوداګرو او وزیرانو سره مرسته وکړه بلکې شاعران او لیکوالان هم په اسانۍ سره یوځای نه بل ځای تلل راتلل چې د دوی پر ذهنونو یې اغېزه درلوده هند د دوه او یا ولسه وگړي په بڼه د شاعرانو د ذهن پر پیاوړتیا اغېز وکړ. هر ډلې او ولسونو خپلې تجربې د نورو ولسونو او ډلو سره شریکولې او د بومي شاعرانو پر پوهه یې خپل اغېز وکړ او د نورو ولسونو له تجربو سره آشنا شول. د هند لویه وچه څه ناڅه خوندي هېواد و او دا ارمتیا د خپل شاهي دربار ته د لرو سیمو نه د هنرمندانو د تگ او راتگ لامل شوه. او د نورو تر اغېز لاندې یې روزنه ولیدله. مخکې تر دې زموږ هنرمندانو د عربو تر اغېز لاندې اسلامي هنرونه یې روزل خو اوس یې دا وضعه چې د فارس یعنی د هنر زموږ هنر سره ګډه پوله لري ځکه د دې ولسونو مذهبي لرغونتیا د عربو له راتگ نه دمخه وه خو عربو دوه آریایي ولسونه سره بېل کړل. نو ویلی شو چې د بومي ژبې هندي سبک شعر نه دی بلکې له هغه سره د عربو ، حکمت د پارس تخیل ، د هند عرفان ګډ شوي دي.

که څه هم دا تعريف بشپړ نه دی نو ښه به وي چې ووايو په دې سبک کې د دوه اويا ولسه فکري خوند دی چې د سرو زرو وړانگې د سفر په پلوشو کې خورولي دي.

د مغولو امپراتوري په حقيقت کې د هغه د انعطاف نقطه هم وه ځکه له هغه وروسته امپراتوري مخ په ځور روانه شوه او ونه توانېدل چې خپله امپراتوري بيا جوړه کړي. د مغولو ستر امپراتور اورنگزيب سره له دې چې خپلو فتوحاتو ته يې د هند په څلورو لارو کې پراختيا ورکړه خو د دې امپراتورۍ لړۍ هم وتړله. دی په ډېر تعصب سره پرمخ ته او د سرتيري په جامو کې يې د اسلام توره په لاس ونيوله او د نورو اديانو له پيروانو سره يې جنگ ته ملا وتړله او خلک يې اسلام دين ته رابلل او د سوله بيز ژوند اصل چې اکبر په واسطه منځته راغلی و له منځه يوړ. هندو ليکوال او شاعران يې له درباره وشړل. هندي روحانيون سپک شول. اورنگزيب په دې هم بسنه ونه کړه او امريې وکړ چې له هندوانو دې جزیه واخيستل شي او اورنگزيب په دې نامه چې خپل اسلامي رسالت يې تر سره کړی وي د ډېرو کسانو سره يې پرې کړل. نو هندو هنرمندان د متعصب حاکم له درباره وشړل شول او د پارسي ژبې گلیم ددې په نوم چې د مسلمانانو ژبه ده د هند له درباره څخه ټول شو او هندوانو ځانونه يې د مسلمانانو پر وړاندې وليدل.

که چېرې د اکبر تگلاره تعقيب شوې وای پارسي ژبه به د هند په هر برخه کې غځېدلې وه او نن به ښايي په زرگونه ستر شاعران لکه چندر بهان لاهوري غوندې هندي سبک ته مخه کړې وه. که د اورنگزيب او نورو مسلمانانو حاکمانو تعصب له حده نه وای وتلی

نن به پارسي ژبه د هند د رسمي ژبې په توگه پاتې وه. او وتلي شاعران لکه ټاگور به خپل کتاب گينا انجلي په پارسي ژبه ليکلی وای خو اورنگزېب نه د مقالو سړی و او نه هم په څه پوهېده. نوموړي د هغه په ډېرو برخو حملې وکړې او يوازېنی کتاب يعنې قرآن به تل ورسره و چې هغه به يې پخپله او يا په بل کس تلاوت کاوه.

نخا، موسيقي، نقاشي، هنر او آن شعر دده پر وړاندې خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، د وخت حاکم دې بېلابېلو هنرونو ته په سپکه سترگه کتل او خلکو ته يې بدعت معرفي کړی و.

د اورنگزېب تعصب يوازې د هندو او مسلمانو ترمنځ بېلتون رامنځته کړ بلکې د مسلمانانو په مختلفو ډلو کې هم بېلتون راوست، د شعيه او سني په نوم هم مسایل راپورته شول.

اورنگزېب د تورې په زور په هند او گاونډيو هېوادونو حکومت وکړ خو کله چې مړ شو واکمني يې ورځ تر بلې کمزورې شوه. د هغه تعصب د وگړو په منځ کې ملي حس ژوندی کړ او خلکو د مغولو حاکمانو پر وړاندې غبرگون وښود. هغو مذهبونو چې د سولې په اساس منځته راغلي وو د مغول واکمنۍ پر وړاندې يې خپل حساسيت څرگند کړ. له هغو ډلو نه سکان چې مخکښ يې گرونانگ چې سوله مل سړی و له خپلو پلويانو يې غوښتل چې خپل حساسيت د مغولو حاکمانو پر وړاندې څرگند کړي. د دوی دين لرغونی نه و د پيداينست يې ابله خو لسيزې کېدې. له اورنگزېب وروسته د حاکمانو پر وړاندې يوازې سکانو نه بلکې مراته و جتپانو هريوه غوښتل چې په امپراتورۍ کې ونډه واخلي. له بلې خوا دا قومونه د خپل ځان نه په ډېرو لوړو واکمنيو کې راگير پاتې وو. هغه

واکمني چې غوښتل يې مغول امپراتوري ته خاتمه ورکړي د نادرشاه د لښکرو لوی واک و خودا ځلې نه د اسلام دين لپاره او نه هم د پارس فرهنگ د دودولو لپاره ، بلکه د مغولي امپراتوري د غنيمت د لاسته راوړنو لپاره چې اوازه يې په ټوله نړۍ کې خپره وه .

نادر افشار مغول پاچا محمد شاه ته په پاني پت کې په کال ۱۷۳۹ م کې ماته ورکړه او خپله بريايې د دوه سوه زرو کسانو په وژلو ولمانځه هغه دوې مياشتې وروسته هند پرېښود او ډېر غنايم لکه تاج طاووس ، کوه نور الماس او نورې گانې ، خطي نسخې ، درې سوه فيلان ، لس زره اسونه ، لس زره اوبنان او پنځه لس زره کروړه نغدې روپۍ تر لاسه کړې . نادر افشار نور هندوستان ته مخه ونه کړه او آن حيران شو چې مغولو ولې دا ټاټوبي خپله پلازمېنه ټاکلې ده . په داسې حال کې کولای شول لکه پخواني پاچاه ظهير الدين بابر کابل خپله پلازمېنه وټاکي . لنډه دا چې نادر افشار د يوه غښتلي پوځي په توگه د هند فرهنگ نه شوای درک کولی ، افغان واکمن احمد شاه دراني هم د مغولو د دولت نه خپله برخه واخيسته هغه اته ځلې پر هند بريدونه وکړل او په خپلو ټولو بريدونو کې يې د مغولو پاچا دې ته اړ وېست چې افغانستان ته ډېر باج ورکړي او په خپل وروستي بريد کې يې نوی مغولي پاچا د عالمگير دوم په نوم پر تخت کېښناوه او په ۱۷۵۴م کې يې د پنجاب ، کشمير ، او سند سندنه تر لاسه کړل . مرهټيانو ، سکانو او جټانو پرله پسې خوځښتونه د نادر افشار او احمد شاه بابا او د واک وېش پر سره د مغولو شهزادگانو ترمنځ جگړې فرهنگ ته د کار کولو موقع له منځه يوړه او هغه اور چې اورنگزېب بل کړی و د هغه د اولادونو لمنې ته ورسېد ، د مغول

دربار ليکوال او شاعران نور نو خوندي نه وو او هرې خواته لارل د دې ټولو ستونزو سره مغولي امپراتورۍ خپل وروستي حد ته نه و رسېدلی او د نورو قومونو مداخلې دولت کمزوری کړی و او اورنگزېب ته يې د راتلو زمينه برابره کړې وه. د انگرېزانو د امپراتورۍ پوځونه په خپل ټول واک سره د مغلو پر سر..... او هغه يې له منځه يوړل. انگرېزانو د دې لپاره چې د مغلو امپراتوري بيا راژوندي نه شي پارسي ژبې ته يې په دې امپراتورۍ کې يې برخه درلوده گواښ راپورته کړ او انگرېزي ژبه يې د هغه وخت رسمي ژبه وټاکله ، او مسلمانان چې د مغلو امپراتورۍ پوځونه وو. په مهمو کارونه ونه گومارل او هغوی يې د هندوانو پر وړاندې سپکول، انگرېزانو هغه هندوان چې د تعصب په وخت کې له درباره اېستل شوي وو ، په ستر مقامونو کې وگومارل او هندوانو او مسلمانانو په منځ کې يې کرکه رامنځته کړه. که د اکبر سياست د اتحاد او دو مخې جوړې پر اساس و ، خو انگرېزانو د قومونو ترمنځ تفرقه واچوله ترڅو د پوځونو له اختلاف نه گټه پورته کړي. هغه کمزوری کړي او له خپلو پوځونو سره يوځای کړي، هندوانو په ظاهري ډول پلويان موندلي و او ځينې چې د اورنگزېب د توري په زور مسلمان شوي وو بيا يې هم خپل خپل دين بدل کړ او عيسويت يې غوره وگاڼه ترڅو انگرېزانو تر نورو هم نږدې شي او مسلمانانو ته هم يوه لويه ضربه ورکړي. د مسلمانانو او هندوانو ترمنځ لوی درځ رامنځته او په پايله کې دا هېواد په درېيو هېوادونو ووېشل شو چې هغه هند ، پاکستان ، او بنگله دېش دي. مسلمان له هندو او هندو له مسلمان سره جگړې وکړې په ميليونونو خلک ووژل شول، ډېرې ودانۍ

وسو ځېدلې انځور گړۍ او خطي با ارزښته اشار يا له منځه ولاړل او يا انگرېزانو تر لاسه کړل او انگرېزانو خپل موزيمونه پرې سينگار کړل. په دې توگه د مغولو امپراتوري له اورنگزېب نه وروسته مخ په ځوړ شوه. اوله هغې سره د هندي سبک شعر او د هند پارس، ترک، عرب، او ماورانهر هېوادونو بېلابېل هنرونه ورو ورو له منځه لاړل، د انگرېزانو له مداخلو نه وروسته د ولسونو په منځ کې خپلمنځي اړيکې ډېرې شوې او شاعران د دې اړيکو قرباني شول. د مغولو شاعرانو اړيکې له پارسي ژبو سره پرې شوې او په پايله کې هغه څه چې موږ د هندي سبک په نامه په ايران او سيمه کې پېژنده له هغه سبک سره چې د هند په مغولي دربار کې و، توپير درلود او د هغې ډلې نه د ميژا غالب شعري سبک په ايران کې پردی وگڼل شو. د ايران او هند شاعرانو اړيکې يو له بل سره پرې شوې. د مغولو دربار شاعران نور نو خوندي نه وو، نو ځکه ځينو يې ايران او ځينو نورو يې افغانستان ته مخه وکړه. احمد شاه دراني سره له دې چې د مغولي دولت په کمزوري کولو کې يې ونډه درلوده، خو خپله يې شعري طبيعت درلود او يو ديوان هم ترې پاتې دی. ده او زوی يې تېمور شاه په خپل دربار کې ډېر شاعران راغونډ کړي وو، واقف، ابن قاضي او الفت هم د مغول له دربار نه را پاڅېدل او افغانستان شاهي دربار ته راغلل خو دا دوره هم ډېره لنډه وه، ځکه انگرېزانو کله چې خپلو بريدونو ته پراختيا ورکړه او کابل يې ونيو، نو د شاعرانو لپاره کابل هم خوندي ځای نه و، ځينو افغان شهزادگانو د خپل ادبي ذوق له مخې څو تنه شاعران خپلو فرهنگي حوزو کې سره راټول کړل. او

غوښتل يې د دوی په وړو فرهنگي کارونو شعري نړۍ ته خدمت وکړي.

خو دوی په يو ځای کې نه و او د ژوند ډيره برخه يې په جگړو او تينسته تيريدله نو دا گډوډي هندي سبک ته د نورو شاعرانو د نه راتگ لامل شو، نور نو کوچني دربارونه هم ددې شاعرانو ذهنونه نه روزل او د عصر شاعرانو يوازې په دې بسنه وکړه چې يوازې په خپلو شعرونو کې د هندي سبک د شاعرانو د شعرونو هرکلی وکړي او تضمين يې کړي. په دې توگه د هندي سبک شعر په افغانستان او ايران کې ضربه وليده او له پرمختگ نه پاتې شو، چې کولای شو دا حالت په درېيو برخو کې وڅېړو:

۱- د مغلو په زمانه کې پارسي ژبې ته ډيره پاملرنه کيده ترهغه چې انگرېزانو خپله پښه هند ته د ننه کړه او په خپلو دسيسو يې هندي ولس ته داسې وښوده چې گني دا پردۍ ژبه ده او د هغو خلکو ژبه ده چې د ډېرو هندوانو د وژلو لامل شوي دي. په دې توگه پارسي ژبې ته لږه پاملرنه ددې ژبې د شاعرانو د کميدو لامل شوه.

۲- د هندي سبک ځينې شاعرانو کابل ته راغلل او د شاهي دربار له خوند يتوب نه يې گټه پورته کړه. دوی دلته خپله شاعري کوله خو له بده مرغه د دې خوندي توب موده لنډه وه ځکه د انگرېزانو يرغل پر کابل شروع شو.

۳- د مغولو د واکمنۍ پر مهال د هند او ايران ترمنځ اړيکې خرابې شوې، په ايران کې داسې ويل کيدل چې هندي سبک د پرديو شاعرانو آن که چيرې ووايو د دې سبک بنسټ ايښودونکی امير

خسرو بلخي دی. دا شاعر په هند کې زیږیدلی، عمر یې په هند کې تیر شوی او په هند هیواد پورې اړه لري.

د هغه ضدیت له مخې چې ایران او هندي حاکمانو یو له بل سره درلود، د ایران حاکمانو له هندي سبک سره طبع نه لگېده او په ورستیو کلونو کې د هندي سبک ستر شاعران لکه میرزا عبدالقادر بیدل او میرزا غالب د موجودیت نه سترگې پټوي، خو په دې کلونو کې د بېدل اشعارو ته ډېره پاملرنه شوې ده. د مذهب بېلوالی هم په دې خپلمنځي اړیکو کې ډېر رول درلوده، ځکه فعل دربار هندي سبک شاعران سني مذهب و او د ایران په شیعیه مذهبې ټولني کې د ویځای نه شول. (وېب: آریایي)

۲-۳ د هندي سبک مهمې ځانگړنې څه دي؟

هندي سبک د نورو سبکونو په پرتله یو شمېر متمایزې ځانگړنې لري. بناغلی هېواد مل د دغه سبک مهمې ځانگړنې داسې را پېژني: ((۱- د دغه سبک تابع اثار زیاتره ابهام او پېچلتیا لري.

۲- د دغه سبک خاوندانو د خپلو پخوانیو شعري عنعنو په پرتله نویو مضامینو او د تازه فکر د پیدا کولو خوا ته توجه کړې ده.

۳- ایجاز د دغه سبک بل خصوصیت دی، د دغه سبک شاعران زیاتې خبرې په لږو الفاظو کې بیانولی شي.

۴- د دقیقو تشبېهاتو او ځانگړو استعاراتو په دې شعرونو کې ځانگړې وده موندلې ده.

۵- د دې سبک په شعرونو کې متلونه، عامې محاورې او محلي اصطلاحات ډېر استعمال شوي دي.

۶- د هندي سبک پيرو شاعران د خپلو اشعارو د هر شعر په مسرېو کې الفت او تناسب ساتي، د تقابل او مراعات النظير، مدعا و مثال او حسن تعليل ادبي صنايعو په پاللو کې ډېر پياوړي دي.

۷- د دې سبک اشعار د يوه خاص آهنگ او لحن (غاړې) لرونکي دي.

۸- د دې سبک غزلې زياتره د مينې پر محور چورلي، حال دا چې تر دې سبک د دمخنيو شاعرانو په غزلو کې متنوع موضوعات بيان شوي دي. د دې سبک غزلې ځينې موضوعي تشتت لري او هماهنگي هم په کې نه ليدل کېږي.

۹- د هندي سبک پيرو شاعران زياتره د نکته سنجۍ او مضمون تراشۍ په فکر کې وي او د شعر د معمولو قواعدو چندان خيال نه ساتي. د غزلونو د بيتونو زياتوالي او د قافيې د تورو تکرار او نور، د هندي سبک په پيروۍ ايجاد شويو شعرونو کې ليدل کېږي.

۱۰- افراط او تفريط، اغراق او مبالغه د هندي سبک په تابع اشعارو کې زيات ليدل کېږي. ((۲۸ : ۲۱۶ - ۲۱۷))

همداشان بناغلي محى الدين هاشمي هم د دغه سبک مهمې
ځانگړنې داسې رالندې کړې دي: ((

۱- د نويو او بکرو خبرو لپاره هڅه، ۲- مضمون افريني، ۳- د
لفظي او معنوي صنعتونو په زيات استعمال سره د وينا پېچلتيا او
کړکېچ، ۴- په مبالغه کې غلو او افراط، ۵- د مضمون او تشبېه د
رامنځ ته کولو لپاره له چاپېريال او شاوخوا څخه استفاده، ۶- د
ارسال المثل صنعت زياته کارونه، ۷- د تخيل زياته ژورتيا.)) (۲۲)
(۹۲:

همداشان ځينې نورې ځانگړنې هم شته، چې د هندي سبک په
تبارز کې مهمه ونډه لري، لکه:
۲- ۴ ژبه:

شعر ته د بېلابېلو طبقو مخه کول د دې لامل شو، چې د کوچي او
بازار ژبه هم شعر ته لار وکړي او د شعر د ويونو دايره پراخه شي او
د پر پخواني ادبي لغتونه له شعر څخه مخه ښه وکړي، تردې حده چې
ويلی شو د هغې دروې شعري ژبه نوې فارسي ده او د خراساني
سبک د ځانگړنو څرک ورکې نه شته.

د دې سبک ژبه بايد رښتينپاله ژبه وبولو، ځکه د هغې دروې د
خلکو حقيقي ژبه ده.

۲- ۵ فکر:

هندي شعر معنا پال شعر دی نه جوله پال. شاعران يې مانا ته ډېره
پاملرنه کوي نه ژبې ته. هغوی د عالم په طبيعت کې د مضمون

جوړونې په فکر کې وي او له همدې ډېره گټنه کوي. د هندي سبک ادبيات ميناتورې ادبيات دي او د مانا طول او عرض او همداشان تحسين او اعجاب يې له يوه بيت نه ډېر پرېږي.

د هندي سبک د شاعرانو کار د تېرو پوهانو د غنايي، عرفاني او فلسفي مطالبو ترجمه ده، چې د هندي سبک په کالب کې يې کوي. په همدې دوره کې د هندوانو د دودونو، مذاهبو او ادابو کلمې او افکار هم شعر ته لار پيدا کړې ده.

۲-۲ ادبيات:

په هندي سبک کې بديع او بيان ته چندان پاملرنه نه کېږي. ((البته تشبېه د دغه سبک بنسټ جوړوي، خو نور ادبي صنايع په کې له تصادف پرته نه کارول کېږي، ځکه د هندي سبک شعر حيرانوونکي مضامين او عجيبې او غريبې رابطې لري.)) (۱۸):
(۱۹۸)

د هندي سبک د شعر ژبه له کنايو، تشبېه او استعارو ډکه ده، خو تر ډېره په کې تلميح ته پاملرنه کېږي، ځکه چې تلميح په مضمون جوړونه کې ډېر رول لري او مضمون جوړونه د هندي سبک بنسټ جوړوي.

مسلط شعري کالب غزل دی، داسې غزل چې حد او حدود نه لري او حتا څلوېښتونو بيتونو ته هم ورسېږي، ځکه شاعران يې يو يو بيت جوړوي او که کوم بيت ترې کم وزيات هم شي د غزل پر بيتونو اغېزه نه کوي، او د قافيې تکرار په کې عادي خبره ده، ځکه شاعر په

دې يو بيتيز سبک کې بيتونه د قافيې او ردیف په تار سره تړي او دا قافيه که تکرار هم شي کومه خبره نه ده.

په دې سبک کې اوږده ردیفونه هم دود لري، بيتونه د ارسال المثل بڼه لري، بيتونه خوله په خوله پاته کېږي او د شاعر نوم هېرېږي، په دې توگه ویلی شو چې د بیت مشهورتیا او د شاعر د نوم مجهولتیا د هندي سبک د شاعرۍ یوه مهمه ځانگړنه ده.

دا او دې ته ورته ځینې نورې ځانگړنې لکه د مینې د ارواپوهنې بیانول، نسکلاپنځونه، د ژوندانه په اړه ژورې خبرې، نادر الفاظ او ترکیبونه، د معنا نازکي او نزاکت، مینې او حسن ته ډېره ترجیح ورکول او په دې برخه کې مبالغه، غلو او ان اغراق، د مینې د وصل، هجران او بېلتون دردونه بیانول، د انساني ژوندانه د هیلو او هوسونو واقعي تمثيل او بیان، انتقادي، ټولنیزو او اخلاقي مسایلو انځور او دې ته ورته نور هغه څه دي، چې د هندي سبک شاعري له نورو سبکونو څخه ورباندې توپیر پري.

د دغه سبک په پیروانو کې دغه نومونه ډېر مشهور دي: کلیم کوشاني، نظیري نیشابوري، عرفی شیرازی، عبدالقادر بیدل، دهلوی، صایب تبریزی، غني کشمیري، وحید قزویني، طالب آملی، صابر کرمانی، تاثیر تبریزی، قاسم مشهدي، مسیح کاشاني، سلیم تهراني، واعظ قزویني، رفیع مشهدي، حزیني لاهیجی، قدسي مشهدي، دانش مشهدي، ظفر خان حسین، محمد علي شیرازی، نجیب کاشانی، میرنجات اصفهاني.

دلته به د هندي سبک د شاعری پر ځينو لفظي او مفهومي ځانگړنو هم لږه رڼا واچوو او په سر کې به د دغه سبک پر مهم فکتور يانې مدعا مثل خبرې وکړو:

۲- ۷ مدعا مثل

مدعا مثل د هندي سبک مهمه ځانگړنه باله شي. مدعا مثل د ادبي او معنوي بنيستونو له ډلې هغه صنعت دی، چې په شعر کې د يوې ادعا لپاره مثل يا يو کره دليل راوړل شي. بناغلی اسدالله غضنفر وايي، ((مدعا مثل د هندي شاعری خورا مهم خصوصیت دی. دلته د مرکبې تشبیه غوندې خو مشبه او مشبه به موندلای شو، خو له مرکبې تشبیه يې فرق دا دی چې په مدعا مثل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د يوې ادعا ثابوتول او توجیه کول غواړي)).

همداشان نوموړی زیاتوي: ((د مدعا مثل بنیاد په تشبیه ولاړ دی. په هغه بیت کې چې مدعا مثل وي، معمولا په یوه مصرعه کې شاعر یوه ادعا وکړي او په بله مصرعه کې د ادعا د ثابوتولو لپاره مثال راوړي. د نولسمې پېړۍ شاعر میرزا حنان بارکزی وايي:

په کثرت د اسباب نه شي مطلبونه

په دوو ژبو دوي خبرې نه کړي مار

شاعر په لومړۍ مصرعه کې ادعا کړې ده چې هدف ته رسېدل خامخا په دې پورې غوټه نه دي چې کافي وسايل او امکانات دې ولرو. دی په دویمه مصرعه کې همدا خبره د یوه مثال په ذریعه زموږ

سترگو ته دروي او وايي چې مار که خه هم د يوې په خای دوې ژبې لري خو خبرې نه شي کولای. په دې بيت کې تشبیهي رابطې وینو: لومړی مصرعې (مطلبونه) د دویمې مصرعې له (دوو خبرو) سره او د لومړي مصرعې د (اسبابو کثرت) د دویمې هغې له (دوو ژبو) سره تشبیه شوي دي. مدعا مثل د تشبیه د کورنۍ یو صنعت دی خو له عادي تشبیه یې توپیر په دې کې دی چې:

(۱) په مدعا مثل کې د مثال راوړلو له لارې د يوې ادعا د ثابتولو هڅه روانه وي مگر په عادي تشبیه کې ممکن دغسې هڅه نه وي.

(۲) په مدعا مثل کې معمولا مشبه او مشبه به تریوہ زیات وي.

(۳) په مدعا مثل کې د تشبیه توري (لکه، هسې، په شان...) نه

وي.

(۴) په مدعا مثل کې دا امکان زیات دی چې د تشبیه وجه بیان نه

شي.

همداشان بناغلي مجيب الرحمن اميري په دې اړه لیکي: ((په مدعا مثل کې د ادعا او د ادعا د اثبات او تقویت لپاره د مثل په روارولو کې ډېر دقت په کار دی، مانا دا چې مثل یا دلیل باید د ادعا مطابق راورل شي، داسې نه چې ادعا یو څه وي او مثل بل څه راورل شي، یانې د ادعا او د مثل ترمنځ د مفهوم د تړدېوالي او ذاتي همرنګۍ او مشخصاتو شتون اړین دی.

په شعرونو کې یې د راورلو گټه داده، چې شاعر خپله ادعا او خبره ورباندې ثابته او کره کوي، یانې که شاعر یوه ادعا وکړي، ممکن ډېر خلک یې ورسره ونه مني، خو که خپلې ادعا ته یو کره

وي، دوس ژبه يې پرې وي، زړه نازړه وي، قاطع نه وي او نه شي کولي چې په پوره ډاډ او باور سره اقدام وکړي.

په دويم بيت کې کله چې د زلميو جذبې ويښي شي، دا مانا لري، چې هېڅوک ورته بيا د ټينگې نه وي. دلته هم د همدې ادعا لپاره يو تشبېهي مثل راوړل شوي دي. هغه دا چې ويښې جذبې د ځمکې له بخار سره تشبېه شوي. د ځمکې بخار چې و خوځېږي، دومره زور او قوت لري، چې لوی لوی غرونه او ځمکه رېږدولی شي. د ځمکپوهنې د علم له نظره ځمکه رېږد يا زلزله د ځمکې د بخار د خوځېدو له امله منځ ته راځي. د دغه حالت او د زلميو د ويښو جذبو ترمنځ تشبېه راغلې ده. يانې په لومړۍ مسره کې يو مطلب ذکر شوی او بيا د هغه لپاره په بهر چاپېريال کې يو په زړه پورې مثال وړاندې شوی دی او ذکر شوی مطلب ورباندې قوي او کره شوی دی.

په درېيم بيت کې هم يو مطلب ذکر شوی او بيا د مطلب د ادعا د بنسټ او قويتوب لپاره يو غوره مثال وړاندې شوی دی. که د يوه چا خبرې سر نه سره خوري، يوه له يوه او بله له بل څه کوي، نو دا داسې مثال لري، لکه ماته شوې خوله، چې همېشه په کې خبره رېږدي. ((
(۱۲۰:۳)

استاد مجاور احمد زيار ليکي: ((مدعا مثل د هندي شاعري خورا مهم خصوصيت دی. دلته د مرکبې تشبېه غونډې)) خو مشبه او مشبه به موندلای شو خو له مرکبې تشبېه يې فرق دادی چې په مدعا مثل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د يوې ادعا ثابتول او توجيه کول غواړي. دغه تخنيک په کلاسيکو استادانو کې تر هر چا ډېر د شيدا په شاعري

کې وینو. په اوسنو کې بناغلی جلان یو داسې څوک دی چې له مدعا
مثل سره یې جوړه ده. مثال:

وخت څومره ساده دی چې ټپي مو په رسی تړي

چا پر(په) شگو رېگو د درياب مخه نیولې ده

په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د
هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه
غوندي د مشبه او مشبه به ارتباط وینو. (چا) د وخت، (ټپي) د
درياب او (رسی) د شگو رېگو معادل دی.

۲-۸ تخيل او تفکر

تخیل او تفکر د شعر هغه مهم توکي دي، چې شعر او شعریت
ورنه جوړېږي. هر هغه فکر، چې د تخیل جامه واغوندي او د په
بنکلو تصویرونو کې وړاندې شي، نو شعر شي. ځکه شعر مخیل
کلام دی، که فکر هم وي، د تخیل په جامه کې به راځي. د شعر په
نړۍ کې تخیل او تفکر نه بېلېدونکي توکونه دي، یانې په شعر کې
فکر له تخیل پرته شاعرانه کېدای نه شي او تش تخیل هم څه مانا نه
لري، نو ځکه فکر او تخیل چې دواړه سره یو ځای شي، نو شعر شي
او شاعرانه پیغام او مفهوم د شعریت په انداز کې لېږدوي. مصطفی
سالک تخیل د فطرت د تصوراتو ترکیب بللی او وایي ((زما په
خیال تخیل په خپل انتهایي منزل کې د فطرت د تصوراتو ترتیب او
ترکیب دی، هر څو که د فطرت اجزا او دغه تصورات له مختلفو
مرحلو نه تېرېږي، خو اصل خیز فطرت دی، که فطرت نه وای
تصورات به یې هم نه وو، نو فطرت پېژندل هم ضروري دي.

فطرت څه شی دی؟

د دې سوال لپاره پوهانو ډېر ځوابونه ورکړي دي، خو زه به دلته یوازې د رولنډې بلیو هیپ برن تعریف ذکر کړم. نوموړی وايي: (په عامه ژبه کې له فطرت نه زه ټول هغه شیان مراد اخلم، چې په هغو کې د انساني صنعتګرۍ لاس نه وي، زه دلته ټول ممکن اختلافات نظر انداز کوم، چې خلک یې د فطري شیانو په هکله لري.

دلته د یوې خبرې وضاحت ضروري دی، چې فطرت ته د خدای ج صنعت ویل شوی دی (او دی هم) لېکن د تخیل مراد یوازې فطرت نه دی، د انسان د لاس جوړ شوی صنعت هم د تخیل لپاره په کار را تلای شي، یانې هر هغه څیزونه، چې د انسان د پنځو حواسو په دام کې را تلای شي، تصورات یې د تخیل مواد دي. بغیر له دې پنځو حسونو نه یو بل حس هم شته، چې د جمالیاتو عالمانو یې ذکر کړی دی. لکه سیسرو چې وايي: (حس څه داسې تنزیهي څیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، حسن که د حواسو په گرفت کې را هم نه شي، بیا هم زړه د دې ادراک کولی شي.)

د سیسرو دا خبره خو سمه ده، چې زړه د حس ادراک کوي، خو دا خبره یې چې حسن څه داسې تنزیهي څیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، سمه نه ده، ځکه چې که زړه هم د بنسکلا ادراک وکړي، په انساني ذهن کې یې تصور قایمېدای شي او عجیبه خبره خو داده، چې نوموړي له ادراک سره تړلې خبره کړې ده او که تصور نه وي، نو بیا هغه ادراک نه بلکې احساس دی.

خیر را به شو اصلي موضوع ته، لکه وړاندې چې مې وویل:
فطرت او نور محسوسات د احساس، ادراک، شعور، حافظې قوه
امتیاز له مرحلو نه تېرېږي، دغه تصورات یو ځای کېږي او یو نوی
انځور منع ته راځي. دغه قوه چې تصوراتو ته ترکیب ورکوي، تخیل
(دی.)) (۱۲: ۷۵-۷۶)

خو دا هم ویل کېږي، چې تخیل د زمان او مکان په قید کې نه
شي را تللی. په همدې هکله قیصر اړیدی لیکي: ((د تخیل لپاره
ضروري ده، چې هغه دې د زمان او مکان له قید نه ازاد وي، ولې چې
که په مقید صورت کې تخیل په یوه مکان کې کار کولو، نو بل زمان
(ماضي، مستقبل) ته به یې لاس نه رسي.

... تخیل د زمان او مکان له حد بنديو نه ازاد یو داسې خپلواک
قوت دی، چې ماضي حال ته راوړلی شي او حال مستقبل ته رسولی
شي، په ذره کې جهان پیدا کولی شي او جهان ته له ذرې سره نسبت
ورکولی شي، اسمان ځمکې ته را کوزولی شي او ځمکه اسمان ته
خپژولی شي.)) (۱: ۱۲-۱۳)

باید ووايو چې په شعر کې تر تفکر تخیل د ارزښت وړ دی، ځکه
د شعر په اړه ډېری پوهانو دا هم ویلي، چې شعر د تخیل زېږنده دی
او یا شعریو مخيله کلام دی، نو له دې بنسټه چې شعر تر ډېره
بریده د تخیل پر پایه ولاړ دی او له تخیل پرته شعر هډو جوړېدلی
هم نه شي او تفکر هم له تخیله پرته په شعر کې بنسټلایز اړخ نه لري،
ځکه هر تفکر چې مخیل شي، نو شعر ترې جوړ شي او په دې توگه په
شعر کې تخیل له تفکر پرته او تفکر له تخیله پرته بنسټلایز جاج او
رنگ نه لري.

پروفیسور ربنواز مایل هم تخیل په شعر کې تر هر څه ارزښتمن توک گڼي او وایي: ((له شاعرۍ سره د تخیل ذکر چې شاعري له تخیل نه وي ډېروي، لا ډېر په ویلو او لیکلو کې راځي، لکه حمزه صاحب چې د پښتو د یوه ډېر ساده بیان او ډېر معروف شاعر په تپوس چې په غزل کې څه شی وي، ده ورته ویلي وو چې په غزل کې تخیل وي))

په دې توگه ویلی شو، چې په شعر کې تخیل ډېر لوړ مقام لري او هر تفکر چې په شعر کې وړاندې کېږي، نو باید تخیل په جامه پوښل شوی وي او له تخیله پرته تفکر شاعرانه خوند او رنگ نه لري.

((هر هغه فکر چې مخیل شي نو شعر شي، خو کله کله تشې خبرې هم مخیلې کېږي، موزونې کېږي او شعري کالب ته لوېږي، خو په اصل کې هغو ته شعر نه ویل کېږي. شعر هغه دی، چې یو فکر او پیغام په خواږه او له نازه ډک انداز کې تر لوستوال یا اورېدونکي پورې ورسوي. ځکه پخوا د شعر په اړه دا نظرونه، چې شعر د شعر لپاره دی. شاعرانو به ځان ته شعرونه ویل او مانایي هم له ځانه سره ساتله خو اوس شعر د خلکو لپاره دی او خلکو ته ویل کېږي. شاعر د خپل مادي او معنوي چاپیریال ترخې او خوږې، مثبتې او منفي خواوې د تخیل په وسیله انځوروي، شعریت په کې اچوي او ټولني ته یې وړاندې کوي.

لوړ خیال او لوړ تفکر د شعر په ښکلا او خوږښتی کې لوړ ارزښت لري.

د لویو شاعرانو کمال هم دا دی، چې په شعر کې یې د تخیل تر څنګ د تفکر هم ډېر خیال ساتي. شعر هم تر ډېره بریده په تخیل سره بنسکلی کېږي، تش تفکر هومره خوړلني نه لري، خو د تخیل خواږه ورسره یو ځای شي، نو بڼه ترا خوړلني په کې پیدا شي. په تخیل کې تر ډېره بریده له مبالغې هم کار اخیستل کېږي، خو مبالغه هم باید موزونه او متناسبه وي، دومره هم نه وي، چې د شعر تخیل قوت ته زیان ورسوي. ډېر ځله داسې هم کېږي، چې د یوه شاعر په شعر کې تفکر تر تخیل غښتلی وي، یا تخیل تر تفکر غښتلی وي، یا یوه ته یې فکري شعر ویل کېږي او بل ته یې تخیلي شعر. خو زما په اند که چېرې تخیل او تفکر دواړه سره متناسب راوړل شي، شعر ته زیاته بڼکلا ورپه برخه کوي.

تفکر او تخیل په شعر کې انځورول او بیا یې په شعریت سمبالول ساده خبره نه ده. دا کار د شاعر مشاهداتي، اداراکي، تخیل او تفکري قوت پورې تړلې خبره ده او بناغلی پسرلی په دې کار لاسبری او بريالی غزلبول دی. نوموړي په ډېر لوړ انداز تخیل او تفکر ته په خپلو غزلونو کې ځای ورکړی او تر ډېره بریده یې د دواړو ترمنځ متناسب توازن هم ساتلی دی. که څه هم په شعریت په اصولو کې د شعري توکو ترمنځ انډول او تناسب ساتل تل ممکن نه وي، ځکه کله تخیل پر تفکر قوي، کله تفکر پر تخیل قوي، که احساس او عاطفه کمزوري او کله قوي، کله وزم او آهنگ نا منظم او کله منظم، کله د الفاظو بڼکلا تته او کله ځلانده، په هره توګه که د مهمو شعري توکو ترمنځ تناسب موجود وي، د شعر په رنگینۍ او بڼکلا کې ډېر رول لري.)) (۳: ۲۳)

۲-۹ خیال آفرینی او مضمون آفرینی

((خیال آفرینی او مضمون آفرینی د هندي سبک د شاعری ډېره مهمه ځانگړنه ده. حتا تردې چې په شعر کې خیال نه وي، شعريې نه شو بللی او د شعريو تعريف هم دا دی، چې مخيل کلام دی. نو له دې بنسکاري، چې په شعر کې خیال آفرینی ډېر ستر ارزښت لري.

خیال آفرینی او مضمون آفرینی تر یوه بریده سره تړلي مفاهیم دي، ځکه که چېرې په شعر کې مضمون پنځول کېږي، نو اړینه ده، چې د خیال پر چینه به لمبول کېږي، که نه نو تش مضمون شاعرانه او غزلیز رنگ نه لري او که خیال هم پنځول کېږي، نو په وزرونو کې یې یو فکر او یو مضمون نغښتی وي. په دې توگه دواړه توکي یو له بله سره ذاتي او معنوي رابطه هم لري.

په هندي سبک شاعري هم تر ډېره بریده د خیال آفرینی او مضمون آفرینی یو متناسب او موزون امتزاج دی. ځکه که د ده هر غزل ولوستل شي، نو سړي ته جوتهېږي، چې د نوي خیال، نوي فکر او مضمون رنگ په کې غالب دی.

د غزلیزې شاعری یوه ځانگړنه دا هم ده، چې هر غزل نوی خیال، نوی فکر، نوې کلمې او الفاظ، نوی مضمون، نوي ترکیبونه او نوی انداز لري. ځکه دا کار هم پراخې مطالعې ته اړتیا لري او هغه څوک چې په ادب او فنونو کې پراخه او هراړخیزه مطالعه ونه لري، نو د نوي مضمون او نوي خیال د پنځولو ځواک او توان نه لري.

شوی، بلکې خو فکرونه او خیالونه سره غوټه شوي او یو نوی له رنگینیو او خوړلنیو ډک غزل یې پنځولی دی. حتا دا هم باید ووايو چې په دغه غزل کې تر ډېره د کلمو، عبارتونو او ترکیبونو نوی والی او په خپل منځ کې د هغوی ذاتي اړیکې په داسې انداز او بدل شوي، چې د هر لوستونکي پر زړه او ذهن اغېزه کوي او هغه تر خپل جادويي تاثیر لاندې راولي. که څه هم په دغه غزل کې د ابهام رنگ هم یو څه جوت دی، خو ابهام په خپله یو هنر دی او دا هنر د هندي سبک د شاعرۍ یوه ځانگړنه هم ده. ډېر ځله لوستونکي له هنري ابهام څخه هم خوند اخیستی شي، یانې که ورباندې پوهېږي نه، خو خوند ورکوي.

نن ورځ غزل یوازې په یوې ځانگړې موضوع پورې نه شي محصورېدلی، بلکې د غزل هر بیت او ان هره مسره یې یوه موضوع او یو فکر انځورولی شي. په غزل کې د تفکر، تخیل او مضمون افریني له اړخه مهم معیار د تفکر یا مضمون او تخیل ترمنځ د توازن او تناسب ساتل دي. که موږ پورتنی غزل ته پاملرنه وکړو، دغه اصل په ښه توگه په کې په پام کې نیول شوی دی. د دغه معیار ښه والی په دې کې دی، چې لوستونکی پر موضوع له شک او مغشوشتیا ساتي او دا کار د شعر د ذاتي قوت لامل کېږي. ((۳: ۲۴-۲۲))

۲-۱۰ انځور جوړونه

انځور جوړونه په شعر کې لوی کار دی، هغه شعرونه چې فکر او خیال په کې په ښه توگه انځور شوي وي، د شعر په ښکلا کې لوی

رول لري. که موږ وگورو نو له تخيل نه تصوير جوړېږي او له تصوير نه شعر جوړېږي، خو شاعرانه تصويرونه هم بايد تش تصويرونه وي. که څه هم تش تصويرونه شعر ته داخلېدای شي، خو د شعر په شعريت او ښکلا کې بيا رول نه لري او نه هم کوم فکر او مانا لېږدوي. شاعرانه تصوير هغه دی، چې هم تصوير وي او هم يو فکر او پيغام ورسولی شي او همداشان د فطرت درک شوي تصورات په ذهني بڼه داسې سره و او بېي، چې د انسان د وجدان د افقي فضا د منلو وړ وي. داسې تصويرونه نه وي، چې هغه د عقل او منطق له ساحې وتلي او د منلو وړ نه وي.

په شعر کې هم لکه مخکې مو چې وويل تخيل تر انځور جوړونې مقدم دی، يانې لومړی تخيل منع ته راځي او بيا هماغه تخيل الفاظو په وسيله انځوريز کېږي.

کېداى شي لوستونکو ته دا پوښتنه پيدا شي، چې انځور څه گټه لري؟ په دې اړه بايد ووايو، چې انځور د شعر مهم توک دی، هر هغه شعر چې انځوريز وي، د خلکو فکر او پاملرنه ځان ته اړولى شي، ځکه انځور پېښې او حالتونه په حرکت او خوځښت راوړي، شور په کې پيدا کوي او د لوستوالو پام ځان ته وراړوي (۳: ۲۹). لال پاچا ازمون هم په همدې تړاو ليکلي: ((د انځور يوه گټه هم دا ده، چې لوستونکي يا اورېدونکي ته پيغام د خوند په جامه کې ورکوي. هغه نظمونه چې انځوريز وي او د بېلگې په توگه که ماشوم ته په کې څه وړاندې شوې وي، هغه تر بل هر څه ښه يادوي. عکس متحرک نه ساکن وي، خو تصوير يا انځور د الفاظو يوه داسې اوډنه ده، چې خوځنده وي، رنگونه په کې په حرکت کې وي، چې څوک يې گوري

او یا یې لولي، هغه هم په حرکت راوړي، دغه حرکت په ذهن کې
بېرته د تصور له لارې پیدا کېږي. (((۲: ۴۵)

نو ځکه ویلی شو، چې انځور په شعر کې ډېر مهم ارزښت لري. د
بېلګې په توګه که ووايو (یار مې را روان دی!) دومره خوږه نه
لګېږي، خو که ووايو (لمر مخی یار مې را روان دی!) دا جمله خوږه
لګېږي، ځکه د تشبېه پر مټ انځور په کې را پیدا شو او انځوریزه
شو.

په شعر کې د انځورونو جوړښت او ترکیب او بیا په منطقي ډول د
هغو مسجم کول څه ساده خبره نه ده. زموږ یو شمېر شاعران د انځور
په جوړونه کې د انځور جوړونې ارونو ته پاملرنه نه کوي او حتا د یو
شمېر شاعرانو په شعرونو کې داسې انځورونه وینو، چې د جوړښت
له مخې د فطرت د تصور او تخیل ترمنځ د منطقي تړاو څرک په کې
نه لګېږي او دا کار د شعر معنوي جوړښت ته ستر زیان رسولی شي.

دلته بیا هم د هندي سبک د معاصر شاعر استاد پسرلي یو غزل
رواړو، چې څنګه یې عیني او ذهني انځور کړي او د انځور جوړونې
پر ټولو اصولو یې برابر کړي او همدشان یې د خیال او تصویر ترمنځ
یو ښه تناسب او توازن هم ساتلی دی:

خدا یه زړه مې کړې د حسن د باغ زړې
چې هر ځای یې رډم او مینه ترې ټوکېږي
ربه روح مې د ښکلا د ډنډه پرې کړې
چې د حسن په جلوو کې دې پټېږي
هر نفس ته مې د نوروزې غواړم

چې در وړي مې ستا د يادو تر درشله
هر نظر مې د لمر سپينه پلوشه کړې
چې جار پزي دې د حسن له بورجله
- ۱:۴)

(۲

په پورتنې شعر کې که موږ وگورو نو، د حسن د باغ زړی، د مینې
ټوکېدل، د بنکلا د ډنډه پري، د حسن په جلوو کې پټېدل، نفس ته د
نور وزرې غوښتل، د لمر سپينه پلوشه او د حسن بورجل، هغه
انځورونه دي، چې شاعر په ډېر کمال سره را وړي. ځکه د هر انځور
او خیال ترمنځ ښه توازن ساتل شوی دی. شاعر خپل زړه د حسن د باغ
له زړه سره ورته کول غواړي ترڅو په هر ځای کې یې چې ږدي، مینه
ترې وټوکېږي. دلته د حسن باغ او د مینې ټوکېدل د تخیل او انځور
ترمنځ ښه توازن منځ ته راغلی، دا توازن د تخیل پر معیار برابر دی
او له همدې امله دغه انځور د شعر په خوږلنې او شعریت کې ښه
ونډه لرلې ده.

په دویم بیت کې هم د بنکلا ډنډه او د حسن جلوې، ډېر ښکلي او
پر ځای انځورونه دي. دلته روح د بنکلا د ډنډه پري کېدل او بیاد
حسن په جلوو کې د هغه پټېدل، د یادو انځورونو او تخیل ترمنځ
مناسب توازن ښیي. ډېر ځله شاعران په شعرونو کې د تخیل او
انځور ترمنځ توازن ته پام نه کوي، او همدا لامل وي، چې شعريې
هومره خوند او رنگ نه لري.

همداشان په درېیم او څلورم بیتونو کې د نور وزرې، د لمر سپينه
پلوشه، د یادو درشل، د حسن بورجل هم پر ځای او مناسب

انځورونه دي او د يادو انځورونو او تخيل ترمنځ توازن او تناسب ته هم ښه پاملرنه شوې ده.

همداشان په پورته شعر کې باغ، روح، پري، نور، نفس، لمر، بورجل او درشل، هغه قراردادې سمبولونه دي، چې پسرلي په نوي انداز سره کارولي دي. سمبولونه هم د ترکيب او بلاخره د انځور په جوړولو کې ښه جلوه کولی شي. په ځينو حالاتو کې د تخيل د انځورونې لپاره سمبول ډېره خوږلني رامنځ ته کوي، لکه په پورته بيتونو کې چې د تخيل د انځورونې لپاره په مناسب انداز کې کارول شوي دي. (۳: ۷۰-۷۱)

ډاکتر لطيف بهاند د انځور جوړونې په روحي وېبانه کې هکله ليکي: ((د انځور جوړولو لومړنی اصل دا دی چې شاعر له خپلو زمينستونو او ذهني انځورونو څخه په گټې اخستنې، د هغه ادراک په مقابل کې چې دی يې له يوه ټولنيز ذهني او عام څيز څخه لري، يو جزيي، عيني او ځانگړی څيز ږدي. په بله وينا شاعر د خپل خام فکر د روزلو په بهير کې هڅه کوي نوي وسايل پيدا کړي او د هغو له لارې خپل فکر نورو ته ورسوي؛ نو له دې کبله شعر د انځورونو په درلودلو سره، له يو پياوړي تمثيلي (سمبوليک) اړخ څخه برخمن دی. دا له دې کبله چې په شعر کې هر ويی (لغت)، هر عبارت او هره جمله د يوه ټولنيز، ذهني او عام څيز برخه گرځېدلې او ځانگړې شوې بڼه يې ده، چې د هغې ښکارندويي کوي او شاعر بيا په دې بهير کې ځانگړی رول لري. په عادي مفاهيمو او له طبيعت سره د انسان د ژوند په اړيکو کې، يا له طبيعت سره د طبيعت په اړيکو کې د شاعر د ذهن تصرف له اړه د دغو اړيکو پر وړاندې د ده د وينښدو پايله

ده، او د شاعر ذهن یوازېنی ذهن دی چې کولای شي د دغو اړیکو د احساساتو په وخت کې راوینښي، ترډېرو لرو ځایونو پورې رسېدلای شي او دا اړیکې ډېرې پراخېدلای شي؛ حتا د طبیعت په کچه او د بشري فرهنگ په کچه.

د انسان د ژوند هره برخه د طبیعت له یوې برخې سره په خوډوله پیوند او اړیکې لري او له دغو پیوندونو او اړیکو څخه کله کله شاعر یو پیوند او یوه اړیکه احساسوي او د هغې پر وړاندې راوینښېږي، هڅه کوي او د خپل وینوالي پایله مورتې د انځورونو په مرسته راښيي. شعر د شاعر د همدغو هاندونو او هڅو پایله گڼل کېږي، چې د انځورونو یو غونډ یې هم بللای شو.

... انځور داسې یو ټولنیز او هراړخیز ویی دی، چې د هر ډول تشبیه، هر ډول استعارې، هر ډول سمبول او هر ډول اسطوري مفهوم رسولای شي. په لنډ ډول ویلای شو چې تشبیه او استعاره دواړه انځورونه دي. تشبیه او استعاره په شعر کې ډېر ارزښت لري، ان تر دې چې له تشبیه او استعارې څخه پرته، شعر، شعر نه دی. ((

دا د هندي سبک یو اصل دی، چې استعارې او تشبیه گانې په یو شمېر سمبولونو باندې مزیڼوي او د شعر بنکلا لاپسې ښکلې کوي. د نوموړي په شاعرۍ کې د سمبولو مسئله به د سمبولونو په بحث کې وڅېړو.

انځور یا تصویر په شعر کې په ځانگړې توگه د هندي سبک په شاعرۍ کې ډېره مهمه نقطه ده، ځکه د هندي سبک شاعري پر استعارو، تشبیه گانو، مدعامل، حسن تعلیل، مراعات النظیر،

سمبولونو او دې ته ورته بنسکلیو صنایعو باندې را څرخي او انځور یا تصویر هم د همدې توکو په مرسته جوړېږي. قیصر اړیدي هم په شعر کې د انځور یا تصویر جوړلو په برخه کې چاپیریال هم د انځور په تشکیل کې مهم بولي او وایي: ((د شاعر په لفظي تصویر کې یوازې تصویر نه وي، بلکې تصویر سره یو محیط او ماحول هم موجود وي. د ماحول د را جوړولو عمل مصور هم ترسره کولی شي، خود مصور په تصوراتي ماحول کې د لمحاتو تبادله نه کېږي، یا ډېره محدوده وي. د دې برعکس شاعر سره په شعر کې په یوه وخت تصویر، د تصویر چاپېرچل او په دې چاپېرچل کې د بدلېدونکو لمحاتو یو زماني تصور هم د محسوساتو په دایره کې راځي، بلکې د شاعر په تصویر کې کله کله له یوه نه زیات تصویرونه او د هغې په مناسبت د لمحاتو د تبادلې سره سره مختلف مناظر هم متعارف شي، خو په دې کې مهمه او دیادولو وړ خبره دا وي، چې دا تش مناظر او خوځنده عکسونه نه وي، چې د لوستونکو په حواسو مازې د حظ او لذت پېرزوینه کوي، بلکې په دې ټولو تصاویرو کې تر یوه فني ربط لاندې د یوه مفهوم په لور فکري ترغیب هم موجود وي.))

(۷۴:۳)

د تصویر په جوړښت کې د تشبیه او استعارې رول ډېر جوت دی، قصر اړیدي بیا هم دې مسئلې ته اشاره کړې او لیکي: ((هر کله چې مور په دې خبره غور کوو، چې یو شاعر په شعر کې پیکر سازي او انځورگري ولې کوي، نو د دې په جواب کې سردست سوال مخې ته راځي، چې یو شاعر تشبیه او استعارې ولې اختراع کوي؟

اگر چې د دې ټاکلی او موثر جواب د تشبیه او استعارې د تعریف په سلسله کې د بیان علم په تفصیلاتو کې موجود دی، خو دلته یې په اضافي صورت کې اختصاراً دومره قدرې ذکر کوو، چې کله د یوه شاعر په ذهن کې خیال یا تصور په مجرد حیثیت کې موجود وي او دی پوهېږي، چې په خارج کې د دستیاب او مروجہ الفاظو او اصطلاحاتو په ذریعہ د دې نېغ په نېغہ او هو بهو اظهار د امکان له حد نه بهر یا کم نه کم گران دی، نو شاعر د داسې مادي وسیلې لټون راواخلي، کومه چې د خپل خارجي شباہت په طفیل د شاعر د عقلي یا باطني تصور خارجي نمایندہ گي وکړي، یا شاعر په خارج کې د یوه مادي خیز مشاهدہ وکړي او له هغې خخه دې د ده په باطن کې خه مخصوص خیالات او جذبات راوپارېږي. په دواړو صورتونو کې شاعر له خپل باطن سره د خارج یا له خارج سره داخل د تعلق او رابطې پیدا کولو او بیاد هغې د خرگندولو لپاره د تشبیه او استعارې دریافت او اختراع ته مجبور وي. همدغه شان شاعر له عقلي تجربې سره عقلي او حسیاتي مشاهدې سره د حسیاتي اشیاوو مطابقت هم د تشبیه او استعارې په مدد د مشبه به کره وره د لوستونکي په حواسو په داسې ډول منکشف کړي، څنگه چې شاعر خپله لیدلي او محسوس کړي وي. (((۱: ۲۵)

د پورتنی اقتباس له مخې ویلی شو، چې شاعر د خپل شاعرنه فکر او تصور د وړاندې کولو لپاره د استعارو او تشبیه گانو راوړلو ته اړ دی. هغه خه چې په مادي چاپیریال کې شتون لري، د ذهني چاپیریال سره یې د تړاو لپاره استعارې او تشبیه ته اړتیا شته او

پرتله دې د شاعرانه خیال انځورول خپل لذت او شعریت له لاسه ورکوي.

په شعر کې د تصویر جوړونې په برخه کې سمبولونه تر استعارو او تشبیه گانو وروسته مقام لري، ځکه داسې سمبولونه هم ډېر شته، چې سپری ونه هېڅ مانا نه شي اخیستلی. خو انځور یا تصویر باید مانا ولري او هغه که له استعارو، تشبیه گانو او که له سمبولونو جوړ شوی وي، مانا په کې شرط ده. خو دا مانا هم بېرته باید د استعارو، تشبیه گانو، سمبولونو په وسیله انځور شي. حنیف خلیل هم همدې موضوع ته اشاره کوي او لیکي: ((په ساده ټکو کې د امیج تعریف داسې کېدای شي، چې دا د لفظونو له نقش ونگار او آرایش نه جوړ شوی یو بنسکلی تصویر وي. د یوه اسم، صفت، تشبیه یا استعارې نه امیج پیدا کېږي، بلکې داسې هم کېدای شي، چې د یوې جملې ترکیب یا عبارت په شکل کې د لفظونو په مرسته تصویرونه ساز شي.)) (۸: ۱۷۹)

د انځور جوړولو په برخه کې باید شاعر د مادي څیزونو د کیفیت ادراک وکړي او بیا په شعر کې انځور کړي. یو انځورگر شاعر چې شعر جوړوي، نو باید ټول خدوخال یې څرگند کړي او که دا کار ونه کړي، نو د انځور خلقت به یې نامتناسب او حتا د خلکو د خدا به شي، ځکه اصل او تصویر باید توپیر ونه لري او که توپیر یې وموند، نو سم نه دی.

په همدې تړاو حنیف خلیل لیکي: ((شاعرانه تصویر موږ ته د هرې واقعې، هر خیال، هر کیفیت بیانولی شي. شاعر که د تصویر په پېش کولو کې د اصل څیز ډېر ضرورتونه نظر انداز هم کړي. خو ولې

بیا هم د خپل تصویر په ذریعه هغه تاثر ورکولی شي، چې په اصل
خیز کې وي، بلکې ځینې شاعران خوداسې هم وي، چې د تصویر په
ذریعه د تاثر په بنکلا او لطافت کې دومره اضافه وکړي، چې د اصل
خیز په لیدو به هم نه کېږي. (((۹۲:۹)

دا او دې ته ورته نورې هغه ځانگړنې دي، چې په هندي سبک
شاعری کې یې تبارز له ورايه بنکاري او په همدې سره دغه سبک له
نورو سبکونو بېل شوی هم دی.

۳ - پښتو شاعري او هندي سبک

۳-۱ په پښتو کې د هندي سبک پیل او د پښتو شاعرۍ لنډه جاج

د هندي سبک اغېزې د کوشنۍ، اسيا، ايران او هند په شمول په افغانستان کې هم محسوسې دي او ډېری شاعرانو د دغه سبک پر مزاج برابره شاعري کړې ده. دغه سبک په افغانستان کې هم لومړی په پارسي ژبه کې دود شوی او له پارسي ژبې څخه يې پښتو ته مخه کړې او پښتو ته ننوتلی دی. په پارسي ژبه کې د دغه سبک نومتي پيرون، عرفی شیرازی، ميرزا عبدالقادر بيدل، صايب تبرېزي، ميرزا اسدالله غالب او نور دي، خو په پښتو کې د دغه سبک بنسټگر حميد بابا دی او کاظم شيدا خپل اوج ته رسولی دی. په همدې هکله بناغلی حنيف خليل ليکي: ((هندي سبک په شاعرۍ کې له بلندخيالی او فکري ژوروالي سره منسوب گڼلی شي. د دې سبک شاعران له فني هنرمندی نه ښه واقف وي او معنوي پېچيده گي د دقيقو او نادرو تشبېهاتو استعمال د دې سبک د شاعرۍ خصوصيات دي.

د دې سبک ابتدا د بابا افغاني نومي شاعر سره منسوب گڼلی شي، کوم شاعران چې له ايران نه هندوستان ته راغلي وو او د هندوستان اب و هوا، حالاتو او ماحول د مشاهدې په وجه چې د دې شاعرانو په شاعرۍ کې کوم بدلون راغلی و او کومې لفظي او

معنوي استادۍ چې دې شاعرانو په شاعرۍ کې پیدا کړي دي، دې ته د هندي سبک نوم ورکړی شو.

کله ټولنيز جريانونه او انقلابونه د دې لامل کېږي چې سبکونه بدلون وکړي. هندي سبک چې د يوولسمې پېړۍ له لومړيو او د دوولسمې پېړۍ ترمنځنيو کلونو پورې د يو سلو پنځوسو کلونو په مودې سره په هند او منځنۍ اسيا کې معمول و، د همدې ټولنيزو انقلابونو په پايله کې رامنځ ته شو.

د هندي سبک د مکاني او زماني حوزې په پراختيا سره، په دغه سبک کې تنوع گانې پيدا شوې او دا د دې لامل شوې چې په منځنۍ اسيا او هند کې د هندي سبک د شاعرانو په شعرونو کې توپيرونه راڅرگند شي. يو شمېر پوهانو د ايراني شاعرانو د دغې دورې متداول سبک ته اصفهاني سبک ووايه او هندي سبک د هند سيمې پر شاعرانو وتپل شو. د يوه بل وېش له مخې د دې دورې د شعر سبک صفوي سبک بلل شوی چې دوي څانگې ورته منسوبې شوې، يوه يې ايراني صفوي سبک او بله هندي سبک. د دې سبک په هندي څانگه کې په هند کې د فارسي د نه بومي توب او د هغه ځای د کولتوري چاپيريال له امله د شعر ژبه پېچلې او حتا کله کله سنتي شوې هم ده. دا هم د يادونې ده که څه هم په ايران کې په په دولسمه هجري پېړۍ کې د هندي سبک او د هغه د انحطاط پر وړاندې غبرگون ښکاره شو، خو د دغه سبک نفوذ په افغانستان، پاکستان، تاجکستان کې تر ډېره دوام درلود.

هندي سبک په حقيقت کې د پارسي شاعرۍ خاصه ده، خو وروسته يې اثرات پښتو ته هم راننوتل. پارسي د دې سبک ستر

شاعران میرزا کلیم، نمسی، کشمیری، شوکت بخارایی او غیره گنلی شی. پښتو شاعری کې د دې سبک امام عبدالحمید مومند گنلی شی، چې د دغو شاعرانو په تتبع کې یې دیوه نوي سبک تعارف وکړ. حمید بابا نه علاوه د دې سبک پښتانه شاعران کاظم خان شیدا، حنان بارکزی او ترخه حده علی خان گنلی شو، خو په صحیح معنا د دې سبک شاعران پښتو کې صرف حمید بابا او کاظم شیدا دي)) (۱۰: ۱۷۰-۱۷۱)

د بناغلي ډاکتر حنیف په عقیده البته په پارسي کې د دغه سبک ابتدا د بابا افغانی په نامه شاعر کړې ده او په پښتو کې د دغه سبک شاعری پیلامه حمید بابا کړې ده، چې د هندي سبک پیروانو پارسي ژبو شاعرانو له شعر څخه په اغېزمنتیا کې یې دغه سبک په پښتو کې هم دود کړ. بناغلي حنیف په زغرده دا خبره کړې، چې په صحیح توگه د دغه سبک پښتانه شاعران یوازې حمید بابا او کاظم خان شیدا دي. خو په حقیقت کې په دې برخه کې د نوموړي ادعا تر یوه ځایه سمه ده، ځکه په پښتو کې د دغه سبک پیل او بیا یې وده په حمید بابا او کاظم خان شیدا پورې اړه مومي، خو په حقیقت کې د دوی د شعر له مطالعې او د هندي سبک په پیروی یو شمېر نورو پښتنو شاعرانو هم شعرونه ویلي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې ده.

بناغلي نورالحبيب هم نثار د هندي سبک په اړه لیکي: ((هندي سبک د لسمې هجري پېړۍ له پیله د دولسمې هجري پېړۍ تر نیمایي پورې فارسي شاعری کې عام وو. مگر، په پښتو کې له حمید بابا سره د دغې ژبې ادب ته راغی. یعنې، کله چې په فارسي

کې د دغه سبک زوال پیلېده، په پښتو کې یې پیروي پیل شوه چې ترننه پورې هم ځینې لاروي لري. خو داسې هېڅکله نه دي شوي چې د یوې خاصې زمانې مسلط سبک دي وو.

محمد کاظم خان شیدا چې دغه سبک اوج ته ورساوه، هغه په هند کې اوسېده او هلته د دې سبک بازار تود وو. دا چې وایو د هندي سبک د عروج زمانه د دولسمې پېړۍ ترنیمایې پورې وه، وجه یې دا ده چې په ایران کې یې تردې وخته ډېر پیروان لرل. خو په پښتو کې د هندي سبک د ایجاد عوامل هغه نه وو چې په فارسي کې وو. دلته نه د دربار خبره وه- نه پخوانی سبک داسې برید باندې درېدلی وو چې نور څه دې ورباندې زیات نه شي. او نه مو د اصفهان په شان ښار درلود چې منځنۍ طبقه دې په کې پیاوړې وي او شعر دې د خواصو له کړيو څخه عام ولس ته ورو لېږدوي. په پښتو کې یوازې له دې کبله هندي سبک ته مخه وشوه چې پښتنو شاعرانو هسې نه هم د فارسي شعر پیروي کوله. په پښتو کې د دې سبک د نه تسلسل وجه دا وه چې نه ورته سیاسي-اجتماعي شرایط کله د فارسي په شان برابر شول او نه ورته ادبي-هنري شرایط. دلته یوازې د شاعر شخصي انتخاب او فردي سلیقې نقش درلود.

د ژبې په لحاظ د هندي سبک تر ټولو لوی خصوصیت دا دی چې عامیانه ژبې ته په کې هم توجه وشوه. تردې وړاندې په فارسي کې د سعدي او حافظ ژبه د شعر ژبه وه چې له عامیانه او بازاری کلمو څخه په کې استفاده ښه نه کېدل کېده. له ښه مرغه، پښتو کې د عوامو او خواصو ژبه ډېر تفاوت نه سره لري. بلکې بېخي یې نه لري د ژبې په لحاظ د دې سبک د شاعرانو بل مهم خصوصیت دا دی چې

ترکیب جوړولو ته زیاته توجه کوي. د ناویلیو مفاهیمو د بیان له پاره ناویلی ژبې ته اړتیا وي او ناویلی ژبه همدغه د نویو کلمو او ترکیبونو ژبه ده.

د بیان په لحاظ د هندي سبک لویه ځانگړتیا داده چې مدعا مثل ته ډېر پام کوي او دا د دوی تر ټولو مهم صفت دی. له پخواني شعر سره یې د موضوع له پلوه توپیر دا دی چې هغه کې به عشق و عرفان، اخلاقي نصیحتونه، مدح و هجو اصلي موضوعات وو. خو دوی د ژوند د کابو ټولو اړخونو د بیان له پاره له شعره استفاده وکړه. په دې سبک کې نوی مضمون ډېر اهمیت لري. د پخوانیو سبکونو او د دې سبک په تخیل او نوښت کې توپیر دا دی چې هغوی به مکرر مضامین (مکرر تشبیهات او استعارات) رااخیستل. خو کمال به یې دې ته وایه چې په نوي انداز، نوي وزن او نوي جمله کې یې وکاروي. مگر، دوی د خیال نویوالی اصل وگانه یعنی، یا به یې بالکل نوي تشبیه جوړه کړه او یا به یې زړه تشبیه کې وجه نوي کړه. د ژانر په لحاظ، هندي سبک تر ډېره حده د غزل شاعري ده. ځکه چې د دې سبک شاعر خپله اصلي خبره معمولاً د مدعا مثل په بڼه کوي او مدعا مثل معمولاً د یوه بیت شاعري ده چې تپه هم دغه ځانگړنه لري.

په پښتو او فارسي کې د هندي سبک یو لوی توپیر دا دی چې فارسي د ترکیب جوړونې له پاره ډېره برابرې ده. یوازې "نکره کسره" کافي ده چې ترکیب دې ورسره جوړ شي. خو په پښتو کې دغه کار گران دی. زیاتره د اضافت کلمه غواړي چې د ترکیب فصاحت ورسره زیانمنېږي. بل توپیر یې دا دی چې پښتنو باندي د موضوعاتو لمن د

فارسيوانو هومره تنگه نه شوه چې گونگې او مبهمې خبرې دې وکړي. پښتو فقط د استاد پسرلي په شان د يوه محسن او پرستار پامته داره وه چې په زرونو نوي نوزي خيالونه او مضمونونه په کې بيان کړي او بې له ابهامه يې په کې بيان کړي. يوبل جالب توپير يې دا دی چې په فارسي کې د هندي سبک له راتلو سره ژبه کمزورې شوه. خو په پښتو کې داسې چا د دغه سبک بنياد کېښود چې تر بل هر شاعريې د ژبې قوت او انسجام زيات و. په دې سبک کې د ژبې د کمزورۍ يوبله وجه دا وه چې هنديانو په دوهمه ژبه کې شاعري کوله. خو زموږ استاد په خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې کې شاعري کوي چې پر حميد مومند سربېره، د خوشحال بابا د ژبې په قوت او انسجام هم آراسته ده.)) (وېب: تاند)

په ټوله کې ويلی شو چې پر پښتو د دغه سبک اغېزې تقريباً د دوولسمې هجري پېړۍ له لومړيو څخه پيلېږي. دا هغه وخت دی، چې حميد بابا په پښتو کې شاعري پيلوي او د هندي سبک لار غوره کوي او په دې سره پښتو غزل يوبل نوی رنگ ځان ته غوره کوي او په نوي انداز، له نويو خوږلنيو سره حميد مومند د پښتو غزل په ډگر سر را پورته کوي.

حميد مومند ته (موشگاف) لقب هم ورکړل شوی دی. نوموړي پښتو غزل ته بل رنگ ورکړ او نوي نوي خوږلني يې په کې داخلي کړي.

نوموړی لومړنی شخص دی، چې په پښتو کې يې د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ کېښود. د هندي سبک شاعري نازکه، لطيفه او څه ناڅه پېچلې شاعري ده. پېچلې ځکه ده، چې د رمزونو، کنايو،

استعارو، تشبېهاتو او نورو بديعي ښکلاوو په جامو کې نغښتې شاعري ده، نو ځکه له غوراو سوچ پرته سپړي ورباندې ژر نه پوهېږي.

حميد بابا هم پر پښتو غزل ډېر څه ولورول او ډېر عشقي او اخلاقي مسايل يې په نوي رنگ په خپل غزل کې ځای کړل. د خيال افرينې او نازکخيالۍ په برخه کې يې لوړ منزلت حاصل کړ. د حميد بابا پر غزلونو د ايران د شاعرانو اغېزه جوتې ده، ځکه ايراني شاعران هم په شعر کې امر د پرستي کوي او حميد بابا هم دا کار کړی، يانې د ښځينه محبوب پر ځای يې د نارينه محبوب ذکر ډېر راغلی دی. د ده په غزلونو او شعرونو کې هم د مجازي مينې، پت، عزت، پښتونولۍ، اخلاقو او ښکلا ذکر ډېر راغلی دی، خو په غزل کې نازکخيالۍ، رومانويت، مضمون افرينې، نوښت او انځورگرۍ ده ته په شاعرۍ کې ډېر لوړ مقام ورکړی دی.

تر حميد بابا وروسته کاظم خان شيدا هغه لوړ شاعر گڼل کېږي، چې پر پښتو غزل او شاعرۍ يې ډېر څه لورولي دي. کاظم خان شيدا په پښتو کې د حميد بابا له خوا رامنځ ته شوي هندي سبک شاعرۍ ته ډېره زياته وده ورکړه او دغه سبک يې په پښتو کې عام کړ او يو شمېر شاعرانو، لکه پير محمد کاکړ، حنان بارکزي، علي خان او نورو يې لمنه ونيوله.

د کاظم خان په غزلونو کې هم تر ډېره د مينې، اخلاقو، انسانپالنې، حسن پالنې د بيان ترڅنگ، د ژوندانه ځينې نور مسايل راغلي دي. شيدا چې په پښتو کې هندي سبک ته د ودې

ورکونکي شاعر په توگه پېژندل کېږي، په شعرونو کې يې د دغه سبک ځانگړې بڼې څرگندې دي.

په مجموع کې د حميد بابا او د هغه د پيروانو پر شاعري د فارسي اغېزه زياته ده، لامل يې هم دا دی، چې هغه وخت چې دوی په پښتو غزل کې د هندي سبک خوړلنی ځايولې، نو دوی اړ و، چې د هندي سبک پر ځانگړو او شاعري باندې پوه وي او په سيمه کې د هندي سبک شاعري په فارسي ژبه کې ښه دود وه، نو ځکه دوی د فارسي ژبې له شاعرانو او د هغوی له شعرونو څخه اغېزمن شوي او د هغوی اغېزې د دوی په پښتو غزلونو کې هم جوتې دي.

تر حميد بابا او د هغه تر يو شمېر پيروانو وروسته پښتو غزل له خپله برمه لوېږي او خپله وده دروي. دا هغه وخت دی، چې په سيمه کې انگرېزي ښکېلاک او زبېښاک واکمنېږي او اغېزې يې نه يوازې په سيمه کې پر شعري ځواک، بلکې د ژوندانه په ټولو چارو باندې جوتې دي. تر شلمې پېړۍ پورې دا حالت دوام مومي. غزلیزه شاعري د خلکو له پامه لوېږي، يوازې ولسي شاعري او سندرې په دې موده کې ژوندۍ پاتېږي، خو غزل ته له سره څوک ارزښت هم نه ورکوي او نه هم غزل هغه برم او شوکت لري، لکه پخوا يې چې درلوده. په حقيقت کې د پښتو غزل په پرمختيايي بهير کې دا دوره د غزل د ودې لپاره ډېره زيان رسوونکې دوره ده، چې په هېڅ ډول په کې غزل نه يوازې وده نه ده کړې، بلکې د ودې مخه يې هم ډپ شوې ده.

په شلمه پېړۍ کې يو ځل بيا پښتو غزل د عروج ساه اخلي او د پښتو ادب او شاعري پر اسمان داسې يورون لمر راخپزي، چې پلوشې يې ټولې نړۍ ته رسېږي او د پښتو له برمه او شوکت له ډولې

غزل يو ځل بيا د عروج لوړو پوړيو ته خپژوي. دا عظيم شاعر او غزلبول، د غزل بابا امير حمزه شينواری دی. د مزاحمتي ادب پيل هم له همدغه وخته کېږي، ځکه د پښتنو پر وطن د انگرېزي بنکېلاک د ناخوالو سيوری پروت و او پښتانه هم نور دې ته اړ و، چې د ځان د بقا او خپل وقار او عظمت د خوندي ساتلو لپاره د بنکېلاک د مقابلې لپاره را پورته شي او دا کار د يوه لوی او بنستون لامل شو. طایر ځلانند د همدې مزاحمتي تحریک په هکله لیکي: ((دغه مزاحمتي تحریک په پښتو ادب کې يو انقلاب راوست او يو ځل بيا ورباندې د ځوانۍ د پسرلي بادونه ولگېدل. په دې وخت کې د قوميت جذبې او عالمي حالاتو پښتو غزل په فطري توگه د پر مضبوط کر او له فارسي غزل نه يې په بشپړه توگه په بدله جامه کې ځان ښکاره کړ. په دغه وخت کې چې کوم شاعران او ليکوال پښتو ادب ته را دننه شول، د پری يې لوستي او تعليم يافته وو، چې د انگرېزي، فارسي، عربي، اردو ادب مطالعه يې ښه په ژور نظر کړې وه. د دې مطالعې په رڼا کې چې دغو ښاغلو ليکوال په پښتو ادب کې کومې تجربې وکړې، د دې بدلون نښې نښانې د شلمې (ع) پېړۍ په پښتو ادب کې روښانه دي. خو دغه بدلونونه په خصوصي توگه د شلمې عيسوي پېړۍ په پښتو غزل کې د پر ښکاره او روښانه دي. په پښتو ادب کې د دغو بدلونونو او انقلاب پگړۍ خدای بښلي امير حمزه خان شينواري ته ور په سرده، چې زه ورته د بدلونونو موجد وایم.

ستا په انگو کې د حمزه د وینو سره دي
ته شوي د پښتو غزله ځوان زه دي بابا

ک

د حمزه بابا غږ چې د خیبر له مردم خېزې سیمې نه را اوچت شو، لکه د برېښنا پرېق پر درسته پښتونخوا خپور شو او د یوه پراخه سبک بنیاد یې کېښود او درې سوه کاله وروسته یې یو ځل بیا په خپلو صلاحیتونو پښتو ادب ته (بابا) پیدا کړه.

په دې خبره کې څه شک او شبه نشته، چې حمزه شینواری د پښتو د جدید غزل امام دی، ولې چې حمزه بابا پښتو غزل په خپلو پښو ودراره او د ژوندي پاتې کېدو اوبه یې ورکړې، په داسې حال کې چې پښتو غزل د تنزل کوهي ته غورځېدلی و، د هغه بیا خپل معیار ته رسول له شواخون نه خالي نه و، خو حمزه بابا دا کار په داسې هنرکاری سره وکړ، چې عمرونه عمرونه به ژوندی وي)) (۱۲):
(۹۷ - ۹۸)

د حمزه بابا په غزل او شاعری کې گڼ مضامین شته، چې یو یې هم پښتو او پښتونولي ده، نوموړي که تصوفي شاعري کړې، که اخلاقي، که عشقي، که نوره او نوره، د پښتو او پښتونولي رنگ یې په کې جوت ساتلی دی.

ما ټیټ ورته لېمه کړه زما سر نه ټیټېده
شاید چې په الفت کې هم افغان پاتې
کېدم

د نوموړي د شاعری مضامین ډېر دي، په هره برخه کې یې شاعري کړې ده، دده شعریو د مینې، حسن او اخلاقو او

پښتونولۍ سمندر دی او په دې سمندر کې هر رنگ ملغلرې موندلی کېدای شي. نوموړي د غزل لمنه ډېره پراخه کړه او د غزل نژدې ټولې غوښتنې یې پرځای کړې. په همدې هکله حنیف خلیل لیکي: ((حمزه صاحب د غزل لمن دومره پراخه کړې ده، چې اوس څوک هم په غزل دا الزام نه شي لگولی، چې د غزل قافیه تنگه ده، یا دا چې غزل فقط د گل، او بلبل، شمعی او پروانه، د هجر و وصال، د حسن د ستاینې یا ذهني عیاشۍ پورې محدود دی او خصوصاً په پښتو شاعرانو کې حمزه صاحب یو داسې شاعر دی، چې د غزل یې پوره پوره حق ادا کړی دی. نه صرف دا بلکې موږ ډېر په فخر سره د حمزه صاحب د نورو ژبو او چتو غزلگو شاعرانو د غزلیاتو په مقابله کې کېنودی شو.

حمزه د غزل په جامه کې د حسن و عشق ترانې هم ویلې دي او سخت قسم فلسفیانه مضامین یې هم په غزل کې بیان کړي دي او په داسې انداز کې یې بیان کړي دي، چې له دې نه ښه په نثر کې هم د دې بیان اسانه نه و. د تصوف سنجیده موضوعات او د وحدت الوجود دقیقې مسئلې د غزل په جامه کې بیانول ډېر د کړون او زړه چاودون کار دی، خو دغه قسم سخت مضامین هم حمزه صاحب ډېر په مهارت او استاذۍ سره بیان کړي دي.

د غزل د شاعرۍ لپاره له ټولو نه ضروري شی، تخیل او قلبی ریاضت دی. تخیل چې څومره اوچت وي او څومره لطیف وي، هغومره د غزل معیار هم اوچت وي. د حمزه صاحب د تخیل ژورې یقیني سخن خیزې دي او د فکر وړمې یې د ادب په گلستان کې خورې وړې دي.)) ((۱۱: ۱۲ - ۱۳)

حمزه بابا پښتو غزل تر ډېره بریده د تغزل او شعریت جوگه کړی هم ده او هغه څه چې د شعریت او تغزل خواږه ورنه زېږي، په غزل کې یې ځای پر ځای کړي. په همدې هکله پروفیسور راج ولي شاه خټک د حمزه بابا پر کلیاتو د خپلې سریزې په یوه برخه کې وایي: ((حمزه صاحب د اعجاز تر حده دا کمال کړی دی، چې سوچه خالصه پښتو یې د تغزل جوگه کړې ده. پښتو چې یوه سخته ژبه گڼل کېده، ټکي لغتونه به یې د تغزل د فن په باریکه ملا بار خیال کېده، حمزه ورته اول مضمون پیدا کړو، بیا یې د پښتني بنایست معیار ته جواز جوړ کړو او بیا یې دا طریقه او صلیقه عیانه کړه، چې پښتون بنایست یې د پښتو ژبې له سوچه اصطلاحاتو نه په بل رنگ نشي ښکاره کېدای او دا د فني او ادبي تشخیص په ضمن کې یوه ډېره ستره فني کارنامه ده.

د حمزه صاحب غزل پښتو غزل دی، د شعر د فن پښتون صورت دی، په دې کې د تصوف د فلسفې باریکی هم بیان شوې دي، د جمال د مشاهدې د اظهار بیان هم دی، په دې کې د پښتني اخلاقیاتو فلسفه هم ده، د پښتون د نفسیاتو، د پښتونولۍ د روایتونو، رسمونو، دودونو ضابطې هم دي او د عالمي ادب په علمي او فني پنگه کې د پښتانه برخه د خپل قامي تشخص او شناخت سره هم ده.)) (۲: ۱۰)

په دې توگه باید ووايو، چې غزل د حمزه بابا په وخت کې ځوان شو، تاند شو، پښتون شو، ملي شو او بلاخره د پښتو غزل ټولې غوښتنې پر ځان واخیستې او حمزه د داسې یوه غزلبول انقلاب سرلاری شو، چې رنگونه او اغېزې یې تر ننه پورې په پښتو غزل کې

شته، ژوندي دي او ژوندي به وي. خو دا خبره بايد وکړو چې حمزه بابا په پښتو کې خپله ځانته سبک درلود، يانې د هندي سبک اغېزې د ده په شعرونو کې ډېرې نه ليدل کېږي او په دې توگه مور نوموړی د هندي سبک په پيروو شاعرانو کې نه شوراوستلی، خو د پښتو غزل په دنيا کې د يو ستر انقلاب سرلاری يې بللی شو. د غزل په دغه نوي دور کې د حمزه بابا ترڅنگ او يا تر هغه لږ را وروسته غني خان، عبدالرحيم مجذوب، اجمل خټک، ډاکتر محمد اعظم اعظم، هاشم بابر، راج ولي شاه خټک او ځينې نور د يادونې دي، چې پر پښتو غزل يې ډېر څه لورولي دي.

تر حمزه بابا را وروسته په پښتو غزل کې يو بل نوم هم ډېر د قدر او ستاينې وړ دی او هغه محمد صديق پسرلی دی، چې د نوي او معاصر دور د غزل پلار او د غزل سرلاری شاعر گڼل کېږي. د حميد بابا له خوا په پښتو کې رامنځ ته شوی هندي سبک، چې کاظم شيدا ورته وده ورکړې او تر شيدا وروسته دغه سبک په پښتو کې له منځه تللی و، محمد صديق پسرلي بېرته را ژوندي کړ. که څه هم حميد بابا او کاظم شيدا په پښتو کې دغه سبک رامنځ ته او وده يې ورکړه، خو پر شعر او غزل يې د فارسي اثرات زښت زيات وو، خو محمد صديق پسرلي دغه سبک د پښتو په رنگ په پښتو غزل کې منعکس کړ او په ډېر مهارت او فنکاری يې د هندي سبک ټولې خوږلنې او ښکلاوې په پښتو غزل کې ځای پر ځای کړې.

حبيب الله رفيع محمد صديق پسرلی په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجد بولي او ليکي: ((ما چې څومره مطالعه کړې په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجه او موجد محترم پسرلی صاحب دی، ځکه ده غزل له خپلو ټولو فني او هنري ښکلاوو سره د عصر په غوښتنو سنبال او له ژوند ملامال کړ، پسرلي صاحب غزل کې گڼې خوبۍ راغونډې کړې دي، دی د هندي سبک د پښتو او دري

شاعری ژوره مطالعه لري او ددې سبک ټولې نازکۍ او باریکۍ یې په غزل کې ځای کړې دي. ده کلیوال ژوند کړی او په طبیعي بڼه سبک او بید یایي گلانو ملامال چاپېرکې اوسېدلی دی، د اولسي ژوند انځور وونکی، بڼکلي اورنگینې په زرهاوو لنډۍ یې اورېدلي او د لنډيو د واقعي انځورونو او واقعتونو بڼکلا ته تم شوی، چې د واقعیت او طبیعت بڼکلاوې یې له دې لارې خپلو غزلو ته لېرلي. د خوشال بابا حماسه او له حادثو ډکه شاعري یې ژوره لوستې او د خپل پښتون طبیعت له مخې یې دې ځانگړونو هم په غزلو کې مناسب ځای نیولی او په دې توگه گڼې بڼکلاوې او د مضمون غناوې د پسرلي صاحب د غزل شکل او منځپانگه ده.)) (۱۳: ۴۶)

کله چې سړی په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک پر اثراتو بحث کوي، نو ورته بڼکارې چې په پښتو کې د دغه سبک په پیروي شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه او په هند کې اوسېدلو ځینو پښتنو شاعرانو معراج ته ورسوله او په کندهار کې یې وده وکړه او اغېزو یې تر معاصرې دروې پورې دوام وموند.

عبدالحمید مومند به لا ژوندی و چې په پښتونخوا کې د هندي سبک خوښوونکي پښتانه شاعران نور ډېر پیدا شول، چې ځینو د حمید او په نهایت کې د هندي سبک پیروي کړې ده. په دوولسمه او دیارلسمه پېړۍ کې د پښتونخوا ډېرو شاعرانو په دې سبک ویناوې وکړې چې مشهور کسان یې په لاندې ډول دي (۲۸: ۲۱۶ -

(۲۱۷)

۴ - په پښتو کې د هندي سبک

مخکنس شاعران

دا چې تردې مخکې مو په پښتو کې د هندي سبک پر پیل، پرمختګ او وجود مو تفصیلي خبرې وکړې، نو اوس به دلته هغه شاعران او شاعري یې په لنډه توګه معرفي کړو چې د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې یا په بله مانا د هندي سبک پیرو شاعران ګڼل کېږي.

خرنګه چې حمید بابا په پښتو شاعرانو کې لومړی ځل په داسې سبک پیل وکړ چې د خپلو خصوصیاتو له پلوه په هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري، دده د وینا ډول دده د زمانې او وروستیو پېړیو شاعرانو خوښ کړ او دده د وینا په سبک یې ویل وکړه چې زموږ په ادبي تحقیقاتو کې دغه خلک د حمید د سبک پیروان بلل کېږي، او دا خلک ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاگردان بلل کېږي. خو که چېرې سړی اوس د تازه مدارکو پر بنیاد د حمید د سبک پلویان ښيي نو باید دا ووايي چې کاظم شیدا د هندي ادبي ښوونځي له هغو ډېرو سرسختو پیروانو څخه دی، چې د دغه ښوونځي خصوصیات دده په شاعري کې په ډېر حاد شکل ځلېږي. حال دا چې زموږ ادبي محققین حمید د هندي ادبي ښوونځي په

معتدلو پيروانو کي د استاد په حيث معرفي کوي، نو په دې اساس د دې دواړو شاعرانو د هنر په څرنگوالي کې هم د لفظ او هم د مانا په لحاظ څرگند او واضیح توپیر لیدل کېږي. البته دا خبره هم موږ له یاده نه باسو چې شیدا دې هم له حمیده استفاده نه وي کړې، بلکې دا کار یې په پراخه پیمانې کړی. سربېره پر دې دغه لاندې کسان د حمید د سبک په پيروانو کې شاملېږي: کامگار خټک، قلند ثاني، کاظم، خانگل خلیل، بیدل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا حنان، صمد، عبدالله محزون، محمد بیاض، ملامحمد اکرم او یو شمېر نور. (۲۵: ۵۷-۵۸)

اوس به په پښتو کې د هندي سبک مشهور شاعران په لنډه توګه معرفي کړو او پیل یې هم په پښتو کې د دغه سبک له بنسټګر حمید بابا څخه کوو:

۴-۱ عبدالحمید مومند

د نازک خیاله او موشگاف شاعر عبدالحمید بابا د شاعری د اوج زمانه ۱۱۳۰ هـ بنوډل شوې؛ ځکه چې دغه وخت د محمد شاه مغل د سلطنت دوره وه چې حمید بابا په خپل شعر کې هم همدا ذکر کړی دی او دې نېټې ته تقویت بښي او اخر کار دغه ستر موشگاف نازک خیاله شاعر د راورتي د وینا مطابق چې په ۱۱۴۸ هـ کې یې سترګې له دې فاني نړۍ نه پټې کړې او وفات شو. خود حمید بابا ژوند تر دغې ذکر شوې نېټې پورې د (شرعة الاسلام) د ژباړې له وجې څرګند دی ځکه چې دغه ژباړه په دغه کال کې بشپړه شوې وه.

د حمید بابا د طبع ازمايي میدان زیاتره غزل دی او د غزل په ځمکه هم خپله بادشاهي کوي. ځانته رنګ او ځانته سبک لري که څه هم چې د دوی په وړاندې د خوشحال خان خټک او صوفي شاعر حضرت عبدالرحمن بابا مومند رنګونه پراته وه خو حمید بابا د چا د رنګ په ځای او د چا د سبک په ځای ځانته ځانګړی مکتب او رنګ قایم کړ او د خپل ځانګړي او بېل سبک او مکتب خاوند او بنسټ ایښودونکی و.

حمید بابا د تشبیهاتو، استعارو او اشارو کنایو استعمال ډېر زیات او په کثرت سره کړی دی او په دې فن کې د استازي تریولې رسیدلی دی. او په کلام کې یې خوږوالی، نزاکت او لطافت موجود دی.

د حمید بابا دا شعر داسې سره لولو:

نور عالم که په کیمیا زر کوي خاورې

ما زر خاورې کړه د مینې په کیمیا کې

نازک خیالي، استازي او موشگافي دومره چې د حمید بابا د غزل یو بیت څومره ژور او څومره درد لري څومره پیغام او څومره ژوروالی، چې وایي:

زه د شمعي په څېر اور په تندي بل کړم

ته د صبح په څېر خاندې له غروره

څنګه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو له مخې هندي ادبي بنسټونې پورې اړه لري.

د حمید د وینا دود دده د مهال شاعرانو او وروسته ترده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همغه لار یې ویل پیل کړل، لراو براو حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو دده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي. چې د پښتو ادب خپرونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاگردان بلل کیږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروي شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالې (معاصرې) دورې پورې پایښت وموند.

ښاغلی رفیع الله ستانکزی د حمید بابا د شاعرۍ او سبک په اړه لیکي: ((تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتگره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې د بل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروي ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خیالونه، په نادرو تشبیه گانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې ښکلو، لطیفو و جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادگي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او

خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حميد اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو خپرونکو او سبکپوهانو د عبدالحميد مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانگړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځليږي...

د عبدالحميد مومند د شاعرانه سبک ځانگړنې:

۱- د دې ښوونځي د پيروو شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفريط) ډېر ليدل کيږي.

۲- د حميد د سبک اشعار د يو ځانگړي آهنگ او غاړې (لحن) لرونکي دي.

۳- د ادبي صنايعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پياوړی دی.

۴- اغراق او مبالغه د حميد بابا د سبک له ځانگړنو څخه ده.

۵- اېجاز او لنډون يې بله ځانگړنه ده، چې په لږو ښايسته الفاظو کې ډېر څه بيانوي.

۶- د ځانگړو او دقيقو تشبېهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانگړې توگه خپل ځان ښکاره کوي.

۷- دغه سبک د نادرو تشبېهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې گډ کړل.

۸- نويو مضامينو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کيږي.

۹- د فولکلوري توکيو (متلونو، گړنو، محلي اصطلاحاتو او ...) کارونه په کې ډېره ده.

۱۰- د حميد غزلیزه شاعري ډېری د مینې پر چورلیخ چورلي او موضوعي تیت او پرکتیا په کې ډېره تر سترگو کېږي.

۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باریکۍ او مضمون پنځونې پسې گرځي او د شعر د دودیزو آرونو څه ډېره پروانه ساتي.)) (وېب: روحي)

تر حميد بابا وروسته د هغه د مکتب په شاعرانو کې کامگار خټک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، بېدل، خانگل خلیل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمد بیاض، ملا محمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور هم په خپل خپل ځای اهمیت لري. خو کاظم خان شیدا، چې دغه سبک کې کوم مقام او پورته ځان رسولی د، د هغه له اعترافه سترگې نه شو پټولای او باید ډېر ډېر وستایل شي، همپس خلیل د حميد او شیدا شاعري د ښکلو نازکو ورېښمو د یوې حسینې او ښایسته پنجرې سره، فکر او مقصد یې د حسین مارغه سره ورته کړی، د ده په وینا د حميد د فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالومېږي او د شیدا د زښتې ډېرې نازک خیالی او ډېرې رنگین بیاني په دغه پنجره کې د شیدا فکري مارغه تات او د حقیقت غونډې نه ښکاري.

۴-۲ کاظم خان شیدا:

د راورتي له قوله کاظم خان شیدا (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانه ځوانۍ کې د مهاجرت څپېره پرمخ وخوره او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او گداز پیدا شو، بنسايي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپيريال څخه دلرې والي او په هند کې د اوسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثير لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتني رنگ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو یې د هندي سبک ځانگړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک څاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په ديوان کې یې ډېرې غزلي دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه بیزي، څلوريزې، دوبيزي، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترگو کيږي.

همداشان استاد اسدالله غضنفر د کاظم شیدا په اړه وايي: ((دا خبره مې له خپل پلاره اورېدلې ده چې په پښتو کې هغه شاعر چې کابو ټول تشبیهات او تصويرونه یې نوي او خپل دي، کاظم خان شیدا دی. پلار مې د شیدا د کلام د عیبونو په اړه وايي چې یو یې په غزلونو کې تغزل کم دی او بل یې د فارسي کلمو په راوړلو کې افراط کړی دی.

پروفیسر محمد نواز طایر په (روهي ادب) کې ليکي: (د شیدا په کلام کې د عربي او فارسي ژبو اصطلاحات بې کچه زیات دي. خصوصاً فارسي استعارې، تشبیحات، تلمیحات او اشارې کنایې پکې دومره زیاتې دي چې ترڅو پورې په فارسي ادب او شاعری د چا پوره عبور نه وي هغه د شیدا د کلام نه خاطر خواه استفاده نه شي کولای. شیدا د پښتو ژبې غالب یا بېدل دی.)

دا سمه ده چې شیدا فارسي کلمې تر نورو زیاتې استعمالوي مگر که دغه کلمې معنا هم شي، ځینو ته به د هغه په شعر پوهېدل مشکل وي ځکه دی په داسې نوې تشبیه، نوي مدعا مثل، نوي تناسب، نوي حسن تعلیل او نوي مضمون پسې گرځي چې نه په پښتو او نه په فارسي کې پخوا بل چا راوړي وي. د شیدا د شعرونو د پېچلتیا بله وجه دا ده چې په جملو کې یې کلمې کله کله په هغه ځای کې نه وینو چې د ژبې د گرامر غوښتنه ده. مثلاً د دې بېت په دویمه مصرعه کې یې د (څوک) او (چا) ځایونه سره بدل شوي دي:

د بېکس په ماتم کله چا نعرې کړې

څوک په مرگ د شمعي ولیدل غمگین چا

په جمله کې د کلمو د ځای نامناسبې بدلېدا ته ضعف تالیف وایي. په فارسي ادب کې هم د هندي سبک په گڼو شاعرانو نیوکه شوې ده چې کلام یې لفظي تعقید او ضعف تالیف لري او وجه یې دا ښودل کېږي چې د دې سبک شاعر غواړي خامخا نوې خبره وکړي او کله چې نوې خبره د بیت په محدود چوکاټ کې په اسانه ځای نه شي، بیا دا امکان شته چې د کلمو طبیعي ترتیب صدمه وویني.

د ختيځپوه راوتي د معلوماتو په اساس شيډا د خوشحال خټک تر وفات خو د پرش کاله وروسته دنيا ته راغی. دی د خوشحال خټک غوندي د سرای اوسېدونکی دی او يو مشهور نظر دا دی چې د هغه د لمسي، افضل خان، زوی به وي. شيډا له وروره د خواږدي په وجه يا بل علت هند ته تللی او هورې په رامپور کې په ۱۱۹۴ قمري هجري کې په غالب گومان تر زړېدون لږ دمخه وفات شوی دی.

ډاکتر حنيف خليل چې د شيډا د ديوان په څلورم چاپ يې په ۲۰۰۵ کال کې سريزه کښلې ده، ليکي: (... زه دلته د کاظم خان شيډا دور ته د بېخي نژدې د هندوستان د تذکره نگار مولوي قدرت الله شوق رامپوري هغه الفاظ رانقل کوم چې هغه په خپله تذکره تکلمة الشعرا کې د شيډا د وفات نه لږه موده وروسته ليکلي دي او پکې يې د شيډا د شخصيت لنډه شان څاکه وړاندې کړې ده. دا الفاظ په دې وجه هم اهميت لري چې ممکنه ده رامپوري مرحوم کاظم خان شيډا په خپله ليدلی کتلی وي. هغه ليکي: (خان عالی شان کاظم خان شيډا رييس قوم افاغنه خټک يعنې انسان متمثل به صورت ملک، زاهد، متورع، عابد، متشرع، بسيار عالی حوصله و خوش سليقه، نازک دماغ، صاحب تمکنت، نهايت بردبار، کوه تحمل و وقار، موصوف به جميع صفات انسانی، مجمع هنر و قابليت و سخندانى، صاحب فضل و کمال، شاعر خوش مقال نازک خيال، معنى ياب تازه نزاکت هند، متلاشى مضامين دلپسند و بلند، تا حال در قوم افاغنه روه چنين شخص خوش فکر و خوش گو پيدا نه شده و نه خواهد شد.)

که څه هم د فارسي په اکثرو پخوانو تذکرو کې د کلام د ظاهري ښکلا په خاطر له معنا سره بې انصافي کېږي او د کليشه شويو عبارتونو، مبالغو او مبهمو اصطلاحاتو بېروربار پکې وي، خو د کاظم خان شيډا په باره کې د

مولوي شوق رامپوري قضاوت څکه بې بنیاده نه بنکاري چې دواړه د یوه عصر کسان وو او لا مهمه دا چې د کاظم خان شیدا خپل دیوان هم د دغسې قضاوت پخلی کوي. د رامپوري په تبصره کې لولو چې شیدا د هندي سبک شاعر دی، په نویو شعري مضامینو پسې ګرځي، په ادبیاتو بڼه پوهېږي، نازک خوښه دی او د غرور او تمکین څښتن دی.

کاظم خان شیدا چې بل ته سر نه ټیټوي او د آد ابو د پر پروا دار بنکاري، د هاغسې خبرو کولو ته چندان مایل نه دی چې مور یې تغزل ګڼو. د ده په شعر کې د معشوق په مقابل کې انفعالي حالت نشته د خټکو دغه خانزاده د خپل خیال او خپلې خودداری له لورې برجه د معشوقې ننداره کوي او دې ته تیار نه بنکاري چې له برجه راکوز شي، په معشوقې پسې روان شي، زاری ورته وکړي او هغه ورته د حقارت په نظر وګوري.

خو له دغه حالت سره سره، د شیدا په دیوان کې د معشوقې د حسن داسې نوي او روښان انځورونه موندلای شو چې ګومان کوم د خوشحال له دیوانه پرته د پښتو په بل هېڅ کلاسیک دیوان کې ساری نه لري. دا د شیدا بیتونه دي:

راشه ګوره د کاکل سیه مستی ته
یو قدم په لاره تللی نه شي بې دوشه
پس له شامه ګوره رنگ د شعله رویو
په شپه ګرم وي د شمعي بازارونه
چې هېمش لکه مجنون په صحرا ګرځي
بوی د چاد زلفو درغی شماله
د دانې په عوض گل لري په دام کې
په رخسار یې توري زلفې بلبل ګېږي

تورې سترگې دې شوې ترې په خدا کې که هندوې د هند لامبي په گنگا کې

زموږ گڼ کلاسيک شاعران هند ته تللي او هورې او سپېدلي دي خوله
خوشحال خټکه پرته بل يو هم د شيدا په اندازه هندي حسن ته ځير شوی نه
دی.

شيدا په خپلو گڼو بيتونو کې د هند سبزاني يادوي. هندي چې د روه)
پښتونخوا) ترجينکو تورې دي، سبزې بلل کېږي. په پخواني تصور کې
رنگونه يا تت دي يا روښان زېر، سور او سپين روښان رنگونه دي او
زرغون د تور غونډې په تتو رنگونو کې حساب دی. سور او زېر چې د يوې
کورنۍ رنگونه دي، زموږ په تصور کې د يو بل په ځای راځي. موږ طلا،
چې زېره ده، سره زربولو او په ځنگل پوښلی غر ممکن تور غرو بولو. د
زلمکو په شونډه راټوکېدلي وپښته (خط) هم تور بلل کېږي او هم شنه
شيدا وايي:

په سبزه کې يې د خط و لب جلوه ده

که موجونه دي د ميو په مينا کې

مينا د شيشې بوتل ته وايي چې شين رنگ يې مشهور دی او په همدې
وجه د اسمان گونډې ته گنبد مينا يې او شنه رنگ ته مينا فام ويل شوي
دي. شيدا چې د هندي نجونو تور بخون مخ انځوروي، سبزه يې بولي او
سري شونډې او تور خط داسې ورنښکاري لکه د زرغونه بوتل سره شراب.

شيدا په يوه بل بيت کې وايي چې هندي نازکې دومره سبزې دي چې که
يې مينا وبولي، خوا بدوي:

نازکان د هندوستان سبز رنګونه

مکدر شي د مینا په انتساب

هغه نجلی چې هم یو څه توره وي او هم یې څېره جذابه وي، سکاڼه بلل کېږي. شیدا ته د هند سکاڼې د سپوږمۍ په زیره رڼا کې د ریحان د شنو پانو غونډې ښکاري:

د هند په ملک کې عجب ه سکاڼې دي
نازو ادا لري کله ناجانې دي
چې یې نظر کړې و طرفه حسن ته
شپه د مهتاب کې د ریحان پانې دي

ریحان چې بېری او کشمالی هم ورته وایو، معمولا چوڼایي (بنفش) رنګ لري او پانې یې توربخونې ښکاري. په پښتو کې د (توره بېریه) وصفي عبارت مشهور دی. په دېوانونو کې ریحان له ځینو نورو جھتونو هم یاد شوی دی: ریحان په مات کودي کې کرل کېږي (ځکه رېښې یې ژورې نه دي او رابوتېدلو ته یې لږه خاوره بس ده)، پانې یې خوشبویه دي او گویا د مار ورنه بد راځي. شمشوبی، نعنا او ویلنی د ریحان د کورنۍ خوشبویه نباتات دي. پښتو متل دی، وایي: مار له شمشوبی بد منل د غار په خوله کې یې شین شو.

... شیدا د غرونو له وطنه په نوې ځوانۍ کې وتلی او پاتې عمر یې په پردېسۍ کې تیر کړی دی. دی په ۱۱۸۱ قمری هجري کې (۱۷۶۷ میلادي) د خپل دیوان په سریزه کې لیکي چې (په عنفوان د شباب مې استراحت د حضر په محنت د سفر مبدل شه او الی آن مې په شام د غربت صبح د وطن مالوفه طالع نه دی).

میجر راوټی چې د شیدا د دیوان د ترتیب تر کال کابو یوه پیړۍ وروسته یې د پښتو شعر د منتخباتو کتاب (سلیکشن فرام دي پویټري آف دي افغانز) تالیف کړی دی، د ده په باره کې لیکي چې د خپل ورور د سخت چلند په وجه یې وطن او پوله پټی هغه ته پرېښودل؛ خو کاله په کشمیر کې و، هورې یې ډېر علم حاصل کړ، بیا سرهند او ورپسې د هند د شمال افغان ریاست (رامپور) ته لاړ. د راوټي په قول شیدا ژوند په مسافری او یوازیتوب کې تېر کړ، واده یې ونه کړ. راوټي دا هم لیکي چې مشرورور هغه ته چې لا کمکی و، د تره لور په نوم کړې وه خو دی له هغې سره واده کولو ته تیار نه و. که دا خبره همدا سې وي نو شاید دا وجه به هم وه چې شیدا هیڅوخت وطن ته راستون نه شو او دا خاطر ه یې دومره ترخه وه چې بیا یې هیڅوخت واده ته زړه ښه نه کړ.

د راوټي په نظر د شیدا شعرونه د میرزا خان انصاري د شعرونو غوندې ډېر عرفاني رنگ لري. خوزما په نظر شیدا د ځمکې په مخ د نویو خبرو په موندلو پسې دومره سرگردان دی چې آسمان ته یې لږ پام شوي دي. شیدا د پښتو په هغو دیوانی شاعرانو کې حسابولای شو چې عرفاني مضامینو ته یې زیاته توجه نه ده کړې. شیدا چې د کومو فارسي شاعرانو ډېره ستاینه کوي او استادان ورته ښکاري، لکه، صایب، غني او شوکت، هغوی هم د عرفان شاعران نه بلل کېږي. په دې برخه کې چې استاد زلمي هېوادمل په خپل یوه کتاب (په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پر اوونه) کې څه لیکلي دي، لا دقیق ښکاري: (د عرفان چاشني هم د شیدا په دېوان کې پیدا کېږي. که څوک وغواړي له دې جهتته دا دېوان ارزیابي کړي نو به یې هاند و هڅه یې گټې لاره نه شي.)

د شعر او فلسفې يو توپير دا دی چې له فيلسوفه د فکر د سستم غوښتنه کېږي او شاعران له قيد وبنده بې پروا وي. د فلسفې متفاوتې خبرې بايد د يو بل بشپړوونکي او تاييدوونکي وي خو په شاعر دغه پابندي نشته. د هندي سبک شاعران چې همپشه د نويو خبرو لېوال دي، ممکن لارياتي متناقضې خبرې وکړي، ولې شيدا له دې سره سره چې همپشه د نويو خبرو د موندلو کوښښ کوي، د پښتو تر اکثر و نورو شاعرانو راتول او منسجم اخلاقي او فکري نظام لري چې اډانه يې په متانت ولاړه ده. همدې انسجام پروفيسر نواز طاير هڅولی دی چې وليکي: (شيدا شاعر هم و او فلسفي هم). شيدا د عزت د ژوند د لرلو لپاره په سلگونو سپارښتنې کړې دي. زما په ذهن کې د خټکو دغه مسافر خانزاده د خړو خاورو د غېږې روانو، روڼو او بوته ورته دی. دا تشبیه د ده خپله ده، دی وايي:

د اوبو په شان روان په هسې لار شه

چې دا سپينه لمن وساتي له گرده))

شيدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې خښ شوی دی.

۳-۴ علي خان

((د نړۍ د هر ادب دا بدقسمتي ده چې د ادب لويې نامې ياد هغوی د ژوند په هکله د تاريخ پانې اکثر چوپ پاتې شوي دي. خو دغه خلکو د خپل فن په ذريعه ځان ژوندي ساتلی. لکه د نړۍ په رنگ د پښتو ادب سره هم دا الميه ده چې د ادب لويې نامې يا خوزمورڼه ورکې دي او که تر مورڼه

رار سپدلی دي، نو بس د هغوی د شعرونو تر حده - د اشنغر په ادبي خاوره زېږېدلی علي خان بابا هم په دغه ورکو شاعرانو کې یو دی د چا په هکله چې پښتنو څېړنکارانو د هغه د دیوان په بنسټ خپلې خپلې نظریې بیان کړې دي -

د علي خان بابا نوم او تخلص: د علي خان بابا سره یوه مسئله دا هم ده چې د هغه له استوگنې سره سره د هغه په نوم کې هم اختلاف دی - استاذ حبیبی او استاذ صدیق الله رښتین یې د خوشحال بابا کړوسی، د افضل خان زوی او د کاظم خان شېدا ورور گڼي - د کاظم خان شیدا د دغه ورور نوم حسن علي خان و -

سید تقویم الحق کا کاخېل یې نوم احمد علي خان یادوي - له تقویم الحق کا کا خېل سره سره عبد الکافي او قاضي عبد الحليم اثر یې هم علي احمد خان گڼي - خو د هغه نوم عقاب خټک علي خان ثابت کړی دی -

معما مې ده او وه سوه د اسم

لایو کم دی که دوه واره ورله لام لار

له دې شعر نه د علي خان د نوم حروف ابجد ۷۲۱ راځي که علي احمد وي نو بیا به ۱۲۳ مجموعه جوړېده - ځکه مور و پلوی شو چې د علي خان نوم او تخلص د هغه د شعر په بنسټ علي خان دی -

د استوگنې په هکله یې ښاغلی حبیب الله رفیع وایي: "علي خان د اشنغر په سمسوره او ادب خېزه وادی کې پیدا شوی دی - او د جیندې د بهاند او څپاند سیند په غاړه د یو ښکلي کلي استوگن و -"

په دې هکله سید تقویم الحق کا کاخېل وایي: "د علي خان اصلي نوم علي احمد خان و-د جیندي خوږ په غاږه په یوې وړې غنډې بانډه کې پیدا شوی او ددغې خوږ په صفا او بولوی شوی دی- جیندي د اشنغر په علاقه بهېږي او د تنگي چارسدې خوا و شا واره واره کلي پرې اباد دي- ددغې وچې د علي خان ژبه او لهجه خالصه اشنغری ده -"

د استوگنې په هکله خو اکثر محققین یوه خوله دي چې علي خان بابا په اشنغر کښې او سېدلو ځکه چې د هغه په شعرونو کې د اشنغر ذکر پر راغلی دی-

مسئله ټوله د علي خان بابا په قومیت کې ده چې محققین پکې اختلاف لري- حبیبی صېب او رښتین صېب یې خټک گڼي- اجمل خټک بابا هم د دوي تائید کړی دی او هغه هم علي خان خټک گڼي- دوی دا هم وایي چې علي خان د سعد الله خان د لاسه جلا وطن شوی و- سعد الله خان د افضل خان خټک زوی او د کاظم خان شېدا ورور دی- سعد الله خان د خپل پلار نه پس د اکوړي حاکم شوی و او د خپل حکومت د مضبوطوالي لپاره یې پخپلو وروڼو زور زیاتي کول ، چې له کبله یې کاظم خان شېدا وطن پرېښودلی و- دا رنگه دوی علي خان د سعد الله خان او کاظم خان شېدا ورور او د افضل خان خټک زوی گڼي-

د دوی د نظریې مرسته او مخالفت دواړه شوي دي- په مرسته کې یې ښاغلی سرفراز خان عقاب خټک صېب هم شامل دی چا چې د علي خان په دیوان کې څه الفاظ را وایستل او د هغې په بنسټ یې علي خان ته خټک ووايو- هغه وایي: "که یو سړی خو و سپړي په اشنغر کې ، کوم چې د محمد زیو مرکز دی خو پخپل دیوان کې د خټکو لهجه لیکي نو ددې

شهادت ددې بغيره بل څه نتيجه نه شي کېدله چې هغه سړی خټک وو. (قند مردان اکتوبر ۱۹۷۱-ص ۴۲)

خود عقاب خټک راغونډ شوي زيات تر لفظونه هغه و کوم چې د ټولې پښتونخوا شريک لفظونه وو ځکه په دغه مقاله په يو وخت قلندر صېب ، عبدالکافي اديب صېب ، عبدالرحيم مجذوب صېب او بناغلي همېش خليل صېب اعتراضات کړي دي.

کله چې مور ته د علي خان بابا د ژوند په هکله څه خارجي سندونه او قطعي دليلونه په لاس نه راځي نو بايد چې مور د هغه کلام ته ځير شو کومه چې د تحقيق او تنقيد د اصولو مطابق خبره هم ده.

علي خان بابا پخپل کلام کېښې اشغرت ته خپل وطن وايي. او داسې کله هم نه شي کېدلی چې يو بنده په اصل کې خو وي د يو ځای خو بل ځای ته خپل وطن وايي:

چې يار نه وينم دلې په اشغرت کې

پتووم به له وطنه پسې سر مخ

يا د جيندي ذکر هم کوي لکه چې وايي:

نه پوهېږم زه د چا په زړه څه له غولاوه شم

څښلې مې ساده صافې او به دي د جيندي

لنډه دا چې که مور د علي خان بابا داستوگنې او يا قوميت په هکله څه هم ليکو، نو بايد چې د هغه د ديوان شعرونه ، لهجې ته ځير شو کومه چې خالصه اشغري ده.

بناغلی همپش خلیل وایي چې اشنغر کنبې ممن زي اباد دي کوم چې
خان ته محمدزي وایي خو په اصل کې دا محمدزي نه بلکې ممن زي دي. نو
مور په کلکه دعوا سره دا ویلی شو چې علي خان بابا د اشنغر په
سیمه زېږېدلی او د جیندي په صفا او بولوی شوی دی. او په قام ممن زی
دی.

د علي خان بابا د استوگنې او قومیت په شان د هغه د عهد تعیین هم د
اختلافو ښکار دی. د علي خان بابا پخپل کلام کې هم د ده د دور څه نښې
نښانې په نظر نه راځي. صرف په یوه قطعه کې یې ۱۳ ذی الحجې ۱۱۸۰
هجري تاریخ شته او داترې ثابتېږي چې تر ۱۱۸۰ هجري پورې علي خان بابا
ژوندی و. او س هم دغه قطعه څوک د علي خان بابا پېدايښت گڼي او څوک
یې د دغه قطعي د لیکلو تاریخ.

ختيې د عاشق چې لا اخښلې ملایکو

غم یې لکه بوس هسې ورگډ کړو په خمیر کې

سن د هجري غرو ه سر د کاني ترې کمتر وو

ورځ د دیار لسمه ذوالحجې وه په تحریر کې

عبدالکافي ادیب صېب وایي چې د خادم محمد اکبر مرحوم د لټون
مطابق د علي خان د زېږېدون کال ۱۳ ذی الحجې ۱۱۸۰ هجري دی او د ثبوت
په توگه یې هم دغه قطعه وړاندې کړې ده.

"غر" په ابجدو کې د ۱۲۰۰ برابر دی او چې د کاني سر یعني "ک" ترې کم
تر شي نو ۱۱۸۰ ترې جوړېږي.

سید تقویم الحق کا کا خپل وایی چہ دا دعلی خان د ورومبی دور غزل دی حکہ چہ د هغه د آخري دور د غزلو په مقطع کي مذهبي اشاره ضرور وه. تقویم الحق کا کا خپل ۱۱۸۰ هجري ددې غزل د لیک تاریخ گني.

ارواښاد قلندر مومند د ۱۲۰۰ سره ۲۰ جمع کوي او ۱۲۲۰ یعنی د صاحبزاده محمدي د مرگ کال ترې جوړوي. خو خنگه چہ ديارلسم هجري تاريخ د سند سره نه دی ثابت کړی شوی، بل دا چہ دا غزل د اول نه تر اخيره پورې په روماني رنگ کي رنگ دی حکہ د مرثيې د امکان نه ډېر لري ښکاري.

هر څه چہ دي هر محقق پرې د خپل علم او تحقيق په بنسټ خپل نظر وړاندې کړی دی. مور د ټولو قدر کوو، خود علي خان بابا د دور په هکله دومره ويلى شو چہ علي خان بابا تر ۱۱۸۰ هجري ژوندی و.

علي خان بابا د خپل دور د پښتو رومانوي او رنگين شاعر په حيث خپل ځان او خپل زور پخپل ديوان کي ښودلی دی او د حميد بابا او کاظم خان شيدا نه پس د پښتو ادب د هندي سبک درېيم استاذ دی.)) (وېب: عمرانيات)

۴-۴ کامگار خان خټک:

کامگار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوته نېټه يې نه ده څرگنده، خو دومره معلومېږي، چہ په (۱۱۲۵) کال کي مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه يې شعرونه وييلي دي، يو نازکخياله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر يې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستايلو ته ځانگړی کړی دی، د شعر ديوان لري، چہ د شعر نمونه يې په دې ډول ده:

له خاطره مې عشق یوږ تدبیر ورو ورو
دیوانه شوم سزاوار د ځنځیر ورو ورو
صورتگر چې ستا صورت په سترگو ولید
له خجلته یې کړ څیرې تصویر ورو ورو

۴-۵ خانگل خلیل:

د پښتونخوا په سیمو کې اوسېدلی شاعر دی چې ژوند یې تر ۱۱۵۰ پورې یقیني ښکاري. د خانگل خلیل دیوان ورک دی، خو څه شعرونه یې په یوه ځانگړې مجموعه کې چې (د خانگل خلیل خو شعرونه) نومي، په ۱۳۲۰ هـ ش کال په کابل کې پښتو ټولني چاپ کړي دي.

دی د هندي سبک پیرو شاعر دی، په شعر کې یې مضمون افریني او د هندي سبک ښکلاوې لیدل کېږي. دا یې یوه ښکلې رباعي:

بلبل هر چاته دا خبرونه کا

وخت د بهار شو غوټی گلونه کا

پسرلی د هغو چې یار ترڅنگ لري

هېواد بېل شوی لا ارمانونه کا

(۲۸: ۲۱۷)

۴-۶ محمد بیاض گدون:

د عبدالحمید مومند پیرو دی. په پښتو کې ترې یو رنگین دیوان پاتې دی، چې په پېښور کې چاپ شوی هم دی. د ده د دیوان له مطالعې ښکاري چې دی د څمکنو د میاعمر (رح) مرید هم و او په خپل دیوان کې یې د حمید د غزلونو او نورو اشعارو په پیروی شعرونه ویلي دي. بیاض په اصل کې د پښتونخوا د (زیده) نومي کلي اوسېدونکی و، بیا پېښور ته راغی او له دې ځایه دکن ته لاړ او د ژوند تر پایه په دکن کې اوسېدلی دی. د ژوند زمانه یې د دوولسمې پېړۍ او اخر تا کل کېږي.

ده هم لکه بیدل هشنغري غوندې د حمید مشهور ترکیب بند استقبال کړی دی او د دغه ترکیب بند په پیروی یې یو ترکیب بند جوړ کړی دی، چې یو بند یې دلته رااڅلو:

نن به شپه زما د یار په کوم مقام وي
لکه میاشت به راښکاره په کوم یو بام وي
تماشگر به یې ومخ ته خاص و عام وي
خوب خندا له ستومانی به پرې حرام وي
ولې نه چوې زما زړه له ډېره غمه
چې لا بېل گرځي له خپله همدمه

(۲۸: ۲۲۲)

۴-۷ قلندر مومند:

قلندر مومند (زېږېدنه: ۱۹۳۰ ز. - مړينه: ۱۹۴۰ ز. فبروري، ۲۰۰۳ ز.) د پښتونخوا يو شاعر، کره کتونکی، لیکوال، اديب او خبريال و. نوموړي په سيند کښنې کې هم نوم درلود او د درياب په نامه د يوه پښتو سيند ليکلو امتياز هم ور په برخه دی. نوموړی په سياسي چارو کې هم ښکېل ؤ او د پاکستان د کمونېست گوند غړی هم و. دا چې نوموړی څه نا څه يو هر اړخيزه شخصيت ؤ خو د نوموړي د ژوند په وروستيو وختونو کې کله چې قلندر مومند د پټې خزاني د جعلې ثبوتولو په موخه يو کتاب، پټه خزانه في الميزان وليکه نو په دې توگه يې د پښتو په ادب کې يوه ناندریزه بحث ته لمن ووهله.

د قلندر مومند اصلي نوم صاحبزاده حبيب الرحمن قلندر مومند و او د پېښور د صاحبزاده مومند په کلي کې نړۍ ته راغلی و.

قلندر مومند د پېښور گنور سنيو سره دندې ترسره کړي. نوموړی په ۱۹۲۲ ز. کال کې د اردو ورځپاڼې انجام د خبري څانگې ايډيټر پاتې شوی. همدا راز يې د بانگ حرم، خېبر مېل او د پښتو اوونيزې رهبر سره خبريالي کارونه سرته رسولي. قلندر مومند د اردو ورځپاڼو آج او د مشرق ورځپاڼې لپاره مسلسل کالمونه ليکلي او د پېښور د پرېس کلب بنسټ ايښودونکی هم پاتې شوی.

د قلندر د هندي سبک پيرو دی، يو کوچنی ښکلی ديوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف يو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب ميرادى، دى په ميراباندي

عاشق دی او دا هغه سووځونکې او ریښتینې مینه ده، چې ده له
مرگ وروسته یې داستان د فولکلور لمنې ته لویږي.
د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د یو شعر څو بیتونه:

چې رایاد یې سپین غاښونه سره لبان کړم
درد او ښکويي نثار ترگرېبان کړم
تورې زلفې چې یې ورېځې کړم په زړه کې
توی د اوښکوله چشمانو پرې باران کړم

۴-۸ پیرمحمد کاکړ:

ښاغلی قاسم ابدال د پیرمحمد کاکړ په هکله لیکي: ((د پیرمحمد
کاکړ دیوان دوهم چاپ د صحاف نشراتي مؤسسې - کوټي له خوا په کال
(۱۳۸۲) لمريز کې چاپ شوی دی، پردغه دیوان لیکل شوي سريزي د
استاد حبيب الله رفيع او استاد بينوا صاحب دي. رفيع صاحب پير محمد
کاکړ څنگه را پيژني؟ رفيع صاحب ليکلي دي: پيرمحمد کاکړ په خټه
پښتون او د کاکړو له لوی ټبر څخه و، خو پير محمد کاکړ په خپلو اشعارو
کې د ځان سره د کاکړ کلمه نه ده راوړې خو شمس الدين کاکړ د پيرمحمد
کاکړ پيرو او لاروی و، چې خپل بشپړ دیوان لري د پيرمحمد کاکړ د نامه
سره د کاکړ کلمه راوړي او وايي:

پيرمحمد کاکړ په شعر کې نامدار و

يوور قبر لره ده ارمان د شعر

تردي وروسته د پښتو ټولو محققينو ، تذکره لیکوونکو او ادب خپرونکو د پير محمد له نامه سره د کاکړ کلمه کښلې او راوړې ده. استاد بېنوا صاحب په خپله سريزه کې ليکلي دي: پير محمد کاکړ د پښتو ادب نوميالی شاعر په قوم کاکړ او اصلي ځای يې ږوب و ، چې مخصوص د کاکړانو پښتنو د استوگنې سيمه ده. د پير محمد زيرپده په همدې علاقه کې چې د پلار او نيکه ټاټوبی يې بلل کيږي واقع شوی دی مگر د زيرپدو نېټه يې په يقيني توگه څرگنده نه ده ، د اټکل او تخمين له رويه ده د زيرپدنه بايد د (۱۱۲۰هـ.ق) کال په حدودو کې وي ځکه چې دی د احمد شاه بابا معاصرو او د احمد شاه بابا په وختونو کې يې شعر وايه او په خپله د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سليمان استاد او معلم و . څنگه چې له يوې خوا احمد شاه بابا په (۱۱۲۱هـ.ق) کال پر تخت کښناستلی دی او له بلې خوا د پير محمد کاکړ د اشعارو په استناد په دې وخت کې پير محمد کاکړ سپين ږيری و ، نو دده د زيرپدو لپاره به پورتنی نېټه ناوړه او له حقيقته ډېره ليری نه وي.)) (وېب: لروبر)

مرحوم استاد پوهاند عبدالحی حبيبي د پير محمد کاکړ د سبک او مکتب ځانگړنې داسې بيانوي:

۱- د عشق خورا نري احساسات پکې شته ، د دې سبک د شاعر کار له زړه سره دی ، لکه د رحمان بابا لسان الغيب نه دی چې له عالم قدس څخه وغږېږي او نه وچ کلک ناسوتي دی ؛ بلکې د هغو تودو احساساتو څخه الهام اخلي چې آرت او صنعت زېږوي.

۲- په دې سبک کې تشبیهات او استعارات طبعي رنگ لري ، د ظاهري ښکلیتوب او مادي جمال بيان کوي او په دې ښېگڼه کې د خوشال خان سبک ته ورته دی.

۳- الفاظ او عبارات يې پريولي او روان دي، ژبه يې جذابه ده.

۴- د معاني او احساساتو په تجسم او تصوير كې د ژبې خاص بلاغت استعمالوي، مطلب سپېڅلی او روښانه راوړي، تعقيد او ابهام نه خوښوي.

۵- د اخلاقو تلقين او مواظبه يې لاهوتي نه ده، حتى المقدور د اجتماع او انساني معاشرت له خنډه نه وځي. د پير محمد كاكړ سبک په دغو مميزاتو او خواصو د خوشال او رحمان بابا د سبكونو ترمنځ يو فاصل خط دی او دا سبک د آرت له پلوه غوره او ډېر ښه دی. (۲۳: ۵۳)

د پير محمد سبک په سادگۍ، سلاست او متانت كې د خوشال او رحمان بابا مکتب ته ورته دی او په مضمون افرينۍ او نزاکت كې او ادبيانه تلازماتو او استعاراتو كې د حميد او شيدا د مکتب ښېگڼې لري، ځكه نو د ده ويناوې خورا خوږې او له خونده ډكې دي او د ده ادبي مکتب د پښتو ادب يو غوره سبک منع ته را ايستلی دی چې پخوا ترده نه و.

دی سره له دې چې خپل کلام د شعر و شاعری په ټولو بدیعی مزایاوو او محسناتو ښایسته کوي؛ مگر سره له دې د روانۍ، سلاست او سادگۍ ملونې هم له لاسه نه ورکوي او دا یواځې د ده خاصه ده. (۲۳: ۲۷۷)

د پښتو په کلاسیکو شاعرانو كې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او د کوم ځای دی موږ په تیاره كې پرېږدي او تر اوسه پورې هېڅ معلومات د دې خوږ ژبې شاعر په اړه نه لرو.

د پير محمد كاكړ له اشعارو څخه جو تیرې، چې د حميد د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې يې د حميد په تعقيب او پیروی د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای يې د حميد پر مضمون شعر ویلی دی. لکه دا شعر:

ویمې ماته ستا د غابو تعريف څه دی
وې ژلۍ دي په لاله کې چې ویلیږي
او دا یې هم د شعر خو بیتونه د نمونې په ډول:

باریک خط پر کنبلي مخ سو د جانان گډ
لور په لور شوه په عسلو مړچگان گډ
پاس پر شونډو یې خال نه دی چې نمایږي
شین مگس دی په چشمه کې د حیوان گډ

۹ - ۴ محمدی صاحبزاده:

محمدی صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د
ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب
لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې
هم لیدل شوي او محمدی صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی.

محمدی صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او
د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سینگارولو کې یې خپل ادا
کړی دی، خپل ټول شعرونه یې د جانان د جمال په ستایلو او غماز په
غندلو کې ویلي دي. د شعر بېلگه یې داده:

چې بې تاگر ځم په سیل د نوبهار کې
سره لمبه وینم د اور په لاله زار کې
محمدی د یار د مخ آیینې ته گوره

دې سرو او بو ویشتلې یم په نار کې

استاد اسد الله غضنفر د محمدي په اړه په خپله یوه مقاله کې لیکلي: ((د محمدي صاحبزاده په وفات څه باندې دوه سوه کاله تېرېږي خو دیوان یې ډېر وروسته په ۱۹۸۵ کې چاپ شو. د ده د دیوان د ترتیب او تصحیح کار ارواښاد قلندر مومند تر سره کړی دی. نامتو محقق زلمی هېواد مل لیکي چې محمدي صاحبزاده په دیوان سربېره د یو بل پښتو منظوم اثر او دوو عربي کتابونو مولف دی. د استاد هېواد مل په نظر محمدي صاحبزاده د هندي سبک شاعر دی.

موږ په دې لیکنه کې د پېښور د سیمې د دې شاعر په دیوان کې د هندي سبک د ځانگړنو ننداره کوو.

د هندي سبک شاعران مدعا مثل ته ډېر پام کوي. مدعا مثل دې ته وایي چې شاعر په لوستونکي باندې د خپلې خبرې د منلو او د خپلې ادعا د ثابتولو لپاره یو مثال راوړي. محمدي صاحبزاده د خپلې دې ادعا د ثابتولو لپاره چې باهمته بنیادم په عین بیوزلی کې بډای دی، د څاڅکو او سین مثال ورکوي. څاڅکي د سین په نسبت ډېر بېوسه دي خو دا د باران څاڅکي دي چې د خپل سخي او همتناک طبیعت په برکت له سین سره مرسته کوي او اوبه وربښي. د صاحبزاده په قول:

همت ناک سړی که خوار وي دولتمن وي

څاڅکي گوره نه کوي له دریا طمعه

په دې بيت کې همت ناک سړی له خاڅکو ، په سين کې د خاڅکو
توييدل له سخاوت او بې همته لالچي بنياد م له سين سره تشبيه
کېږي خو دا تشبيه گانې پټې دي. د مُدعا مثل بنياد که څه هم په
تشبيه ولاړ دی مگر د تشبيه توري مثلاً: لکه، غوندې، په شان، په
دود... پکې نه وي او بله دا چې هر مدعا مثل په اصل کې له دوو يا
دريو تشبيه گانو جوړ شوی وي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د
مدعا مثل له تخنيک او صنعته نسبتاً ډېره استفاده شوې ده.
محمدي صاحبزاده تر مدعا مثل هم د حُسن تعليل صنعت ته زيات
پام کړی دی. دی وايي:

په لوگي کې مې د زلفو ساخپه وه

ځکه نه راته يوه گړۍ بېگا خوب

دلته د ساډوبي لپاره شاعرانه او غيرواقعي دليل راوړل شوی
دی. دغسې غيرواقعي خوښکلي دلایل چې حسن تعليل يې بولي، د
محمدي صاحبزاده په دېوان کې ډېر پيدا کولای شو. د ځينو
ادبپوهانو په قول د هندي سبک شاعران حسن تعليل ته هم ډېر پام
کوي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د حسن تعليل څو نور
مثالونه:

ستا د سترگو بڼو نېغ نېغ دی وهلی

د بادام جامه اوس ځکه سوزني ده

ماتوي پرې د کجکو زلفو مينه

لېوني چې ډېر وهي په ځولانه لاس

بناپېری، ځکه مخ پټ په پلو گرځي

چې خپره يې ده تر تا پورې بدرنگه

په ټول پخواني شعر په تېره بيا هندي سبک کې د تناسب تخنيک ته ډېره توجه شوې ده. په دې صنعت کې د بيت ځينې کلمې د يوه گل جزوي. مثلاً محمدي صاحبزاده وايي:

انتظار مې ملا کړه تر نوې مياشت کړه

اې زما ماهِ تمامه راشه راشه

دلته ماه تمام يعنې څورلسۍ او نوې مياشت، دواړه، د سپوږمۍ د کل اجزا دي. شاعر معشوقه ځکه څورلسۍ بللې چې له نوې مياشت سره تناسب رامنځ ته شي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د تناسب صنعت زيات وينو. يو بل مثال:

د آهو په دود ترهېږم چې څوک وينم

سوي غم د بېلتانه کړ مجنون هسي

دلته مجنون، غم، بېلتون، آهو او ترهېدل له يو بل سره تناسب لري. دوی ټول د ليلا و مجنون د کيسې په تار له يو بل سره پييل شوي او د يوه گل اجزا دي.

د هندي سبک په باب ويل شوي چې نويو تصويرونو ته پکې زيات پام کېږي او د زړو تشبيهاو، استعارو او انځورونو تکرارول پکې عيب باله شي. له دې اړخه هم که د محمدي صاحبزاده دېوان

وځيرو، د هندي سبک اغېز به پکې ووينو. دی تر اکثرو ديواني شاعرانو نوي تصويرونه نسبتا زيات لري.

هينداره يو هغه شى دى چې د پخوانو او اوسنو شاعرانو توجه يې ډېره جلب کړې ده. په دې باره کې د نوي څه ويلو چانس ډېر کم دى خو محمدي صاحب زاده آيينه له سړو او بو سره تشبیه کړې ده چې دا نهايت نوى تصوير دى. دى وايي:

محمدي د يار د مخ آيينې ته گوره

دې سړو او بو ويشتلى يم په نار کې

د نويو تصويرونو د موندلو لپاره شاعر په چاپيريال کې سترگې غړوي او نوي مواد پيدا کوي. محمدي د دې خبرې د کولو لپاره چې د مينې کاروبار ده د اوبنکو په برکت روان شوى دى، د تيرا او پېښور مثال ورکوي. باران په تيرا اوري خو برکت يې پېښور ته رسېږي او په اوبو يې دا وروستى ځاى اباد دى. محمدي صاحبزاده وايي:

محمدي ژړا مې کار د مينې ساز کړ

ابادي د پېښور په دې تيرا شي

سرگړى د پښتني چاپيريال بوتى دى چې دروند اور لري، تنور ښه تودوي او د جوماتونو د فرش لپاره هم ورنه استفاده کېږي. محمدي د خپل ماحول همدې بوتې ته کتلي او ويلي يې دي:

د سرگړي په څېر ځکه سره لمبه شوم

د ساقې د لاس پيالې کې و شربت اور

... د تصويرونو او تشبیهاتو د تازه کولو یوه ډېره کامیابه لاره دا ده چې شاعر په زاړه او سولېدلي انځور کې نوي ارتباطات پیدا کړي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د دغسې هڅې کامیابې بېلگې ډېرې موندلای شو. مثلاً پخوانو شاعرانو خپل کلام له لعلو او درو سره تشبیه کړی دی. دا زړه خبره ده خو محمدي صاحبزاده د هغې د تازه کولو لپاره تشبیه په مدعا مثل بدله کړې، نوي ارتباطات یې پکې موندلي دي:

بنکلي نه درنوي غوړ په لعل و درو

محمدي نه رډي څوک ستا په انشا غوړ

د کورکمن په شان زېږېدل په لنډيو او نورو شعرونو کې ډېر لولو. دا یو مکرر او سولېدلی انځور دی خو محمدي صاحبزاده له همدې تصویر او تشبیه سره یوه بله خبره یو ځای کړې او خورا نوي څه یې ویلي دي:

دا د چا کتوې رنگ راباندې ښه شه

چې غمونو زېږ په شان د کورکمن کړم

... د هندي سبک شاعري نه یوازې په نویو تصويرونو بلکې په دې هم مشهوره ده چې شاعران یې په نویو فکرونو پسې گرځي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې داسې خبرې موندلای شو چې د شعر د دنیا د منل شویو خبرو خلاف دي. مثلاً په شعرونو کې له معشوقې څخه د فدا کېدو خبره همپشه شوې ده خو محمدي صاحبزاده بل څه وایي:

چې له بنکلیو سره نه درومې په لارې

خه حاصل که ځان يې خاورې د تلي کړې

په پښتو ادب کې د هندي سبک تر گردو لوی پلوی کاظم خان شیدا بلل کېږي. کاظم خان شیدا چې تر محمدي صاحبزاده څلور ویشتمه کاله پخوا وفات شوی ، په خپل ژوند يې په هند کې دېوان ترتیب کړی او له هغه ځایه يې محمدي صاحبزاده ته را استولی و. هندي سبک ته د محمدي صاحبزاده په راغېدو کې غالباً د شیدا لاس هم شته. په دې باره کې لا پوره څېړنه نه ده شوې چې محمدي صاحبزاده له شیدا څومره متاثر دی خود تاثیر په اخیستلو کې يې شک نشته. مثلاً د شیدا دا بیت چې وايي:

چې او از يې د تېښې به کهسار نشته

د شیرینې په طلب لارې فرهاده

محمدي صاحبزاده را رنگه را اخیستی دی:

چې په غره کې او از ستا د ترنځ نشته

په شیرینې پسې ورک لارې فرهاده

ارواښاد پروفیسر قلندر مومند د محمدي صاحبزاده د دېوان په سریزه کې لیکلي دي چې د هغه په شعر باندې د خوشال خټک ، رحمان بابا ، قادر خټک او حمید مومند اغیز لیدل کېږي.

دا چې د محمدي صاحبزاده شاعري په کومو شاعرانو باندې اغیز کړې ، یو بل ناڅېړل شوی بحث دی. مور په لویو شاعرانو کې

علي خان يادولای شو چي د محمدي اثر وړباندې پروت دی. ده
محمدي ته د خپل پير او مرشد په سترگه کتل.)) (وېب: تاند)

۴-۱۰ شمس الدين کاکړ

شمس الدين کاکړ لکه څنگه چې ځان د لعل په څېر په اير وکړي
پت گڼي، همدا سې د لعل په شان نړۍ ته پت راغلی دی، ځکه چې د
پلار، زېږنځی او مړينې په اړه يې هېڅ معلومات نه لرو، البته
عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې ليکي دي،
چې: ((د نولسمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يې د کندهار د کلچ آباد
په کلي کې ژوند کاوه)). لکه چې په خپله وايي:

لکه لعل په اير وکړي چې دی بې قدره

هسې پروت دی شمس الدين په کلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشو خېلي ډېره بڼه پيروي کړې ده او حتا په
ځينو ځايونو کې يې نه يوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ويلي
دي؛ بلکې مضمون يې هم کتې متراخيستی دی. د کلام بېلگه يې په
لاندې ډول ده:

مايو جام کړ د ساقي له لاسه نوش

لاړ له سره زما دواړه عقل و هوش

ديار غم به يې فنا لکه حباب کړي

شمس الدين که له گفتاره سي خاموش

۴-۱۱ میرزا حنان بارکزی

میرزا "حنان" بارکزی د کندهار ښار جنوبي لور ته د "مرت کلا" په کلي کې زېږېدلی دی. په مرت کلا کې د حنان د زېږېدو په باب متواتر روایت شته خو د ده په دیوان کې مې د دې روایت ملاتړ و نه موند. د میرزا حنان د ژوند او کورنۍ په باب موږ ډېر معلومات نه لرو. تر کومې اندازې چې زه خبریم په دې باره کې د پښتو ادبیاتو تاریخ "درېیم ټوک" پښتو ادب تاریخ، پښتانه شعراء "دوهم ټوک"، افغانستان نومي کتاب د کندهار مشاهیر، اریانا دایرةالمعارف، د سره غره گلونه او د ده د چاپي دیوان په سريزه کې لږ و ډېر مواد موندلای شو چې تقریباً ټول یو شاتنه خبرې لري او لیکوالو له پښتانه شعراء څخه زیاته استفاده کړې ده. د ده په خپل، دیوان کې هم زه ډېر لږ پر داسې ځایونو پېښ شوی یم چې د ژوند زیات اړخونه دې یې پرې روښانه شي. یوازې مې دا څو مورده په سترگه شوي دي، هغه داچې:

د پلار نوم یې محمد حسن و چې په "۲۱۱۸ ه ق" کال مړ دی. حنان وايي:

زما پلار محمد حسن د دین پنجه

له هونښیاره مې د مرن پوښتنه وکړه

خدای دې ورکړي په جنت کې سراچه

راتي و ویل تاریخ شو مرغی چه

د برهان په نامه یې یو ورور درلود چې د حنان په ژوند و فات شوی دی،

دی وايي:

د برهان مرن مې پر زړه اور بلاوه

د وفات تاريخ يې دا هاتفي ووي

په پوښتنه مې همه ځای لټاوه

له دانيم برهانه مخ وگرزاوه

د کندهار او سېدنکی و. د ده خپله وينا دا ده:

په خپه به گلر خان د قندهار وي

چې په مرن ولاړ شي "حنان" رنگه بلبله

له حنانه قرار څه غواړې ناصحه

چې رسوا کړ دا ستا عشق په قندهار کي

له نامه سره يې "ميرزا" هم کيښ. لکه په دالاندې بيتو کې:

دا له غمه د کوم مخ "ميرزا حنانه"

له ژړلو چې مې نه در پرې سترگي

د احمد شاهي کندهار د بنکاپر دروازې څخه د موټر او بگيو يوه لار مخ
پر جنوب وتلې ده چې د کرز او ذاکر له کليو څخه تېره او پای يې يوه کوچني
غره ته درېږي. د دې غره په شمالي لمن کې يوه هديره شته چې پوخ د پوال پر
تاو دی. د حاجي جمال خان بارکزي مقبره په همدې هديره کې ده چې گومبته
پر ولاړه ده. دا غرد حاجي جمال نيکه په نامه يادېږي. د غره لوبديغ لور ته د
يوه يا دوو کيلومترو په واټن يو کلی ودان دی چې مرت کلا نومېږي.

د مرت کلا په شا وخوا کليو کې بارکزي ميشته دي. دا کلي د ترنک رود
پر شمالي او جنوبي غاړو پراته دي. په ځوانۍ يې شعر ويل شروع کړي دي.
له دې لاندې بيته همدغه راز مطلب اخستل کېږي:

ستاله غمه نه يم څه يم چې دا هسې
لاد دېرشو کالو نه يم موی مې سپين شو

”ديوان-۸۱۸ مخ“

عمر يې تر سپين ږيرتابه پورې رسېدلی و. دی وايي:
چې په سپينه ږيره نه اوړې د بنکلو
آفرين دې شه ”حنانه“ پر همت

”ديوان-۱۹ مخ“

چې پيری مې ږيره سپينه کړه څم قد
راته بنايي اوس عصا د سرو قد

”ديوان-۱۱ مخ“

د ميرزا حنان د زېږېدو نېټه نه ده پخپله وينا کې بنودل شوې ده، نه د
بناغلو څېړونکو په څېړنو کې.

د سردار مهردلخان مشرقي د مرثيې په استناد په (ادبي تذکره -
تاريخونو او نور دې ته ورته آثارو کې يې ژوند تر ”۲۱۲۲ هـ ق“ پورې يقيني
بلل شوی دی. (دا سې روايت هم شته چې ديوان يې په همدې کال ترتيب
کړی دی. د ده د خپلې وينا سره سم دغه وخت سپين ږيری دی. که يې موريد
سپين ږيرتوب عمر شپېته کلنی فرض کړو. نو به يې د زېږېدو نېټه د ”۲۱۲۱ هـ
ق“ شاوخوا يا په بله وينا د شاه زمان سدوزي، د پاچهۍ او ايل وي.

د ميرزا حنان بارکزي د ديوان له لوستلو څخه له ورايه بنکاري چې ده د
پښتو ژبې د کلاسيکو شاعرانو او متقدمينو ديوانونه او آثار کتلي او

مروج علوم يې هم پر څنگ ورسره لوستي وو. خپل نکته سند فکري يې د پښتو ژبې د نازکخياله شاعر عبدالحميد مومند "۲۲۱۸ ق ژوندی" له خياله سره ورته موندلی او دهغه ادبي لار او سبک يې غوره کړی او پيروي يې کړې ده. زموږ د ادب تاريخ څېړونکي او ادبپوهان په دې باب په يوه خوله دي چې ميرزا حنان د حميد د ادبي سبک ډېر ښه پيرو دی.

اروا ښاد استاد عبدالرؤف بېنواليکي: د حنان شاعرانه تخيل ډېر لوړ او د نوو مضامينو ميندونکی او بداعت خوښوونکی دی. دی هم لکه حميد نوي تلازمات او نوي استعارې او ښکلي تشبيهاه څرگندوي... ده هغه ادبي سبک ته ترقي ورکړې ده چې حميد مهمند يې مؤسس دی... دی تر معنوي خوا ادبي ښېگړو ته اهميت ورکوي... په دې لاره کې لوړې درجې ته هم رسېږي او د پښتو شاعرانو د لومړۍ ډلې او استادانو د گدی په پای کې کښېښي او د حميد بابا گړندی او نامتو شاگرد گڼل کېږي.

... د حميد د سبک د پيروۍ تصديق موږ د حنان په خپله وينا کې هم په کراتو مراتو موندلی شو. دی وايي:

پيروي مي د "حميد" موشگاف وکړه

ما "حنان" د شعر لاس کړد "رحمان" مات

"ديوان-۱۱ مخ"

د حميد د شعر بحر ته "حنانه"

يو څو څاڅکي دي لوبدلي ستا ابيات

"ديوان-۱۱ مخ"

د حميد د خوش نظمۍ په زراعت کې

دا "حنان" يې دى د شعر خوشه چين

"ديوان-۹۳ مخ"

حنان په رښتيا سره د خپل عالي تخيل په واسطه د حميد سبک پر مخ
بپولى دى، خو کله کله بيا د

حميد پر پله مستقيم گام هم رږدي.)) (۲۷: ۱۸-۲۴)

حنان بارکزی چې کابو يوه نيمه پيړۍ پخوا په کندهار کې ژوند
کړې دى. د ميرزا حنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط
او خال- حبيب او رقيب- موضوع جوړوي او دا تنگه موضوع يې په
ډېر هنرمندانه ډول په ښکلو الفاظو کې ځاى کړې ده، چې دى ددې
موضوع د بيانولو لپاره ډېر رنگين او ښايسته کلمات او الفاظ
لري. حنان خان د حميد پيرو بولي، کله کله خود الفاظو او کلماتو په
استعمال او کارونه کې د هغه دومره پيروي کوي، چې شکل او متن
يې په بشپړه توگه کاپي کوي، هغه تر جیح بند کې يې، چې د حميد
په پيروۍ ليکلى دى، دا پيروي او کاپي په ښه ترا توگه جوتيري. د
شعر بېلگه يې:

د خوبانو خط و خال دى کان د مشکو

څه که کاندې هر سړى ارمان د مشکو

د حنان سينه نو خطو تور سکاره کړه

که سينه ده د حميد دوکان د مشکو

۴-۱۲ بیدل هشنغري

د بیدل هشنغري د حمید بل پیرو شاعر دی چې د شعر دیوان یې په ۱۹۵۸ع کال په پېښور کې چاپ شوی دی، د تېمور شاه دراني (۱۱۸۲-۱۲۰۷) په زمانه کې یې د شعر هڅه توده وه. (۲۸: ۱۲۰)

بیدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او گداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح پوک وهلې دی او که د نازک خیالی په فن کې ورته د استعارو، تشبېهاتو او بدیعي صنایعو استاد ووايو مبالغه به نه وي، د افکارو له مخې د بیدل شاعري عشقيه، او بزمي ده، خو کله کله مذهبي او اخلاقي او اجتماعي رنگ اخلي. داسې معلومېږي چې بیدل، حمید بابا، کاظم شیدا، علیخان او کامگار خان د یوه مکتب او فکر شاعران دي او ښایي همدغه وجه وي چې د دغو وارو شاعرانو په طرز، تجربو او سبک کې له خیال پروری سره سره مبالغه او اغراق هم موجود وي او د ادبي تلازماتو له استعمال سره د تشبېهاتو او استعارو لړۍ یې هم د شاعرۍ حسن او ښایست یو په دوه کړې دي. د حمید بابا، شیدا او کامگار غونډې د بیدل په کلام کې هم د فصاحت او بلاغت ښکلا او ښایست شته او د تخیل لوړوالی هم دومره په کې ځلېږي، لکه د هغوی. (۲۵: ۵۸-۵۹)

بیدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وايي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه گربه په کوم ځای په کوم بړجل وي

خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به يې شيرين او که حنظل وي
د رقيب غماز پيدول به پري بل بل وي
په سپين مخ به يې د غم او بڼکې ول ول وي
په بې قدرو کې به ناست له شرمه غل وي
لکه څوک په کفرستان کې يرغمل وي
چې مې زړه له دې ماتمه کباب نه دی
له ټولي د عاشقانو حساب نه دی

۴-۱۳ عبد الغفار بريالی

په کال نولس سوه نه او يا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په
هوايي ميدان کې د حاجيانو الوتکه پر مخکه کښېناسته او د خلقي
رژيم پوليسو څو تنه حاجيان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی
مخ وگوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقيقاتو په پلمه
ورسره بوتلل. په دغو حاجيانو کې چې پوليسو ورسره بوتلل،
مولوی عبد الغفار بريالی هم شامل و، چې بيایې چا مخ کې له مرگه
مخ او وروسته له مرگه قبر ونه ليد. مولوی عبد الغفار بريالی د
کندهار د کلاسيک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حيث د
تل لپاره د آسمان څخه پرېوت.

عبد الغفار بريالی د کندهار او سپدونکی او د عمر وروستي لس
دولس کاله يې د هلمند ولايت د گرشک په ولسوالۍ کې د ديني
علمو په تدريس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو

پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتاززه درجه فارغ شو. عبدالغفار بريالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خود همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرگي څپېرې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توگه د پیرمحمد کاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخیال او موشگاف شاعر عبدالحمید ماشو خپل په پیروي د حسن د ستایلو پر میدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې یې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کیفیت له مخې او هم ډېر بیتونه ویلي دي.

د شعر بېلگه یې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج گېسو دې پېچاپېچ سره ټولیري
که فرعون سجده وکړ له ځان ته
زاغ د خط دې کړې منگولې په مخه څښې
که شیطان ولاس یې واچوه ایمان ته
بېهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نیسي پزه وپېزوان ته

برياليه خال که گونبه د کړو وړوځو د کتاب ضرورت نه لري نښان ته

همداشان د ښاغلي بريالي په هکله ښاغلی قاسم ابدال لیکي: ((د مولوي عبدالغفار بريالي صاحب کتاب چې اهار نومبېري د دويم ځل لپاره په کال (۱۳۸۲ لمريز) کې د مکتبه قاسميه کاسي روډ کوتي له خوا چاپ شو د کتاب سريزه ښاغلي محمد ناصر نصرت نيازي ليکلي ده. نوموړي د مولوي عبدالغفار بريالي صاحب په هکله ليکلي دي ښاغلی عبدالغفار بريالی ځلمی شاعر دی چې څه وخت مخکې يې د زخمي تخلص ځانته غوره کړی او اوس د برياليتوب ډگر ته را وتلی دی دا شاعر (۱۸) کلن او په قوم کاکړ دی چې د کندهار د سرپوزی په گیلان نومي کلي کې پیدا شوی او د پلار يو زوی دی. دده د روزنې او پالنې زياتره برخه په ښار کې شوې ده. پلار يې تکړه عالم او مولوي اختر محمد صاحب نومبېري چې اوس هم ژوندی دی او د پنجوايي ولسوالۍ په يو مسجد کې امام دی، بريالی صاحب له کوچنيوالي تخمين څلور نيمو کلورا هيسې په خصوصي توگه په خپل درس شروع کړې او د لوست د ډيرې برخې زدکړه يې په خپل کور کې له خپل پلار څخه کړې ده ښاغلی بريالی فصيح اللسان د ښې قريحې او خوږې طبع خاوند او پوه ځلمی دی. په پښتو، فارسي او عربي علومو کې هم ښه مهارت لري چې تر ممکنې اندازې درس هم ورکولای شي. ښاغلی بريالی له ډيره وخته په شعر ويلو لاس پورې کړی او د (۱۳۲۲ لمريز) کال څخه يې د طلوع افغان په قلمي ملگرتيا کې برخه اخيستې او خپل لومړني ادبي اشعار يې د طلوع افغان پر صفحاتو د عبدالغفار زخمي په نامه خپاره کړي دي د دې شاعر د اشعارو زياته برخه عشقي، اجتماعي او مورته ده

شاعرانه سوز دده د نشر سوو شعرونو خخه بنه خرگند او د دې عصر د پير
محمد کاکړ پيرو يې بللای شو.))

۴ - ۱۴ محمد صديق پسرلی

محمد صديق پسرلی په معاصرو پښتنو شاعرانو کې د
هندي سبک سرلاری او مخکښ شاعر گڼل کېږي. که څه هم يو
شمېر نور شاعران هم په پښتو کې د هندي سبک پليوني دي،
خو د محمد صديق پسرلي ټوله شاعري پر همدې سبک ولاړه
او نوموړی د دغه سبک بشپړ استازی شاعر دی.

د هندي سبک شاعري شاعري په حقيقت کې د لوړ ذوق او
لوړ تخيل پر بنسټ ولاړه شاعري ده او بنايي ځيني خلک د
دغه سبک شاعرۍ ته له دې امله دومره ارزښت ورنه کړي، چې
پوهېدل پرې يو څه گران دي، لوړ فکر او لوړ درک ته اړتيا
لري. نو په دې توگه زه دا ويلي شم، چې د محمد صديق پسرلي
شاعري له هره پلوه د هندي سبک پر مزاج برابره لوړه تخيلي او
تفکري شاعري ده او پوهېدل هم ورباندې لوړ تخيلي او
تفکري ځواک او ادراک ته اړتيا لري او هغه څوک چې د هندي
سبک د شاعرۍ له مزاج او درک سره اشنا نه وي، نو دا ډول
شاعري ورته گونگه، مرموزه او پېچلې ښکاري. خو په حقيقت
کې همدغه پېچلتيا او د لفظونو، ماناوو، خيالونو او فکرونو
نغښتلتيا د هندي سبک د شاعرۍ ښکلا ييز ارزښت او هنريت
جوړوي. هغه څوک چې د هندي سبک د شاعرۍ پر مزاج پوه
شي او د دغه سبک شاعرۍ ژورو ته ورسېږي، نو به د شعر پر

اصلي ماهيت، اصالت، هنريت، خوږلنۍ او بلاخره د شعر پر روح پوه شي.

د دې لپاره چې په ښه توگه مو د ښاغلي پسرلي د شاعرانه سبک جاج اخيستی وي، نو لومړی به د سبک په اړه لنډه رڼا واچوو او بيا به د هندي سبک په اړه لنډې خبرې وکړو، ځانگړنې به يې په گوته کړو او بلاخره به همدا ځانگړنې د ښاغلي پسرلي په شاعرۍ کې روښانه کړو، چې تر کومه بريده يې په خپلو شعرونو کې پاللې او انځور کړې دي. (۳: ۴۱)

محمد صديق پسرلی تر حميد بابا او کاظم خان شيدا وروسته د هندي سبک د شاعرۍ په برخه کې درېيم نوم دی. ځکه حميد بابا په پښتو کې د هندي سبک شاعرۍ ته داب او بنسټ کېښود، کاظم شيدا پر دغه بنسټ وداني جوړه او دغه سبک يې بشپړ کړ او محمد صديق پسرلي بېرته له مړاوي کېدو وژغوره. استاد پسرلی هم همدې ټکي ته څنگزنه اشاره کوي او وايي:

چې د شيدا په پله دې پل اېښی پسرليه ځکه
اوس دې غزل په پښتونخوا کې له ځوابه وځي

پورتنی بيت په دوو ماناوو تعبیرولی شو، يوه دا چې استاد د شيدا پر پله پل اېښی او د هغه لار يې پاللې ده او بله دا چې تر شيدا وروسته چا د هندي سبک شاعري سمه ونه پاللله او ورو ورو پيکه شوه، خو استاد بېرته دوو مره رنگينه او وزمينه کړه، چې غزل ته يې په پښتونخوا کې ثاني نه گوري.

بناغلی عبدالله اغېز (د حسن نغمه گر) تر نامه لاندې لیکنه کې د استاد پسرلي په اړه لیکي: ((ارو اېباد استاد پسرلي په نیو کلاسیک غزل کې د خومره والي او څرنگوالي له پلوه د یوه ځانگړي او منفرد مقام لویه هستي گنلای شي، په همدې اساس یې ځینې کره وال او لیکوال په معاصره دوره کې د هندي سبک ستر سالار او پیرو گني، ځکه د ده شعرونه د هندي سبک له ټولو نادرو، تشبها تو، استعارو، باریکیو، نازکیو او له گڼو ځانگړنو نوڅخه برخمن او مالا مال برېښي، چې لوړ خیالونه، ژور فکرونه او نازک خیالي په کې غورځنگونه وهي. د استاد شعر له اوسني هنري او شعري ارزښتونو سره د کلاسیکو ارزښتونو او هنرونو ورته والي او یورنگوالي ټینګه زنځیري کړی او د نوو تشبها تو، استعارو، کنایو او مجاز د نوښت شاعري بللای شي.

د استاد پسرلي په شاعری کې د جمالیاتو اړخونه په ډېر لوړ او ژور انداز سره سره له رنگینیو او خوړلنیو ډکه برېښي، د ده په غزلبن کې یو جوت توکی د هغه جمالیاتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استازی دی، هغه د حسن داسې پاچا دی، چې ژوند په کې لټوي.

مخکې له دې چې د استاد په شاعری کې د حسن خوړو و نغو، وړمو او تدارو ته ځیر شو او پر هغې لنډه شننه وکړو، نو د حسن و جمال، بنایست او ښکلا کلی به وڅیړو، د هر څه نه مخکې به د الله تعالی جل جلاله سپیڅلي کلام ته سرور ښکاره کړو، په السجده سورت کې د حسن او ښکلا ذکر داسې شوی:

(ژباړه: الله تعالى هر څه بنکلي پيدا کړي دي.) همدارنگه په يوه حديث شريف کې يې هم يادونه شوې ده: (ژباړه: الله تعالى بنکلی دی او بنکلا خوښوي.) ، که څه هم حسن و جمال عربي کلمې دي او بنايست او بنکلا پښتو کلمې دي، بنکلا، حسن، بنايست او جمال په اړه ډېرو پوهانو بېلا بېل نظرونه څرگند کړي او په بېلابېلو بڼو يې تعريف کړي هم دي. حسن و جمال هغه ستاينې او ځانگړنې دي چې په يوه شي کې څرگند شي (يا حس او درک شي) او هغه شی د کتوونکي او اورېدونکي او د حس کوونکي پر مزاج برابر وڅيږي او خوښ يې شي. ارسطو وايي: (بنکلا او بنايست په نظم او پرتم کې ده.) کارت بيا وايي: (بنکلا هغه څه ده، چې په سترگو بڼه ولگېږي.) يعنې حسن و جمال هر څوک د خپل حسني ذوق او حس په معيار تللی شي، په هر حال حسن و جمال د کایناتو په وجود او هستيو کې ذره ذره نغښتی او دغه حسن چې الله تعالى د کایناتو په هره ذره کې په خپل انداز لري يا ډېر وراچولی او بيا يې د دغه حسن و جمال د مشاهدې، سپړنې او تجربې لپاره اشرف المخلوقات ته زړونه، ذهنونه، فکرونه، خیالونه او عقلونه ورډالی کړي دي، خو مخلوقاتو ترننه پورې د مينې انداز او د حسن تناسب لپاره کوم ځانگړی او ټول منلی معيار او مقام نه دی ټاکلی، هر څوک يې د خپلې زاويې نه په کره کاني تلي او ورگوري، استاد پسرلي هم د خپلې زاويې، مشاهدې او تجربې له مخې ورکتلی او د حسن خوږې نغمې يې د سترگو په تارونو د زړه په زير او بم غږولي دي، نو ځکه

حسن بيني سترگي غواړي، يعنې هغه حسن غواړي، چې په سترگو بڼه ولگي، ذهن يې ومني او زړه يې جذب کړي او پرې تسکين ومومي.

زړه له اميدونو لکه ډکه پيمانۀ غواړم

سترگي حسن بيني او د مينې خزانۀ غواړم

که مور وگورو او څېر شو، نو بڼکلا او حسن گنې برخې لري، مطلقه بڼکلا، طبيعي او فطري بڼکلا، مصنوعي بڼکلا، هنري بڼکلا، د نغو او وړمو بڼکلا، ايديالي او فکري بڼکلا، معنوي او انساني بڼکلا، اخلاقي او شخصيتي بڼکلا ده. د استاد پسرلي په شاعرۍ کې طبيعي او فطري بڼکلا سربېره د محبوب او محبوبې د حسن نغمې، کرشمې او اداگانې په بېلو بېلو بڼو کې څرگندېږي، دلته يې د طبيعي او مصنوعي حسن يوه گډه بېلگه وړاندې کوو:

نه پايي تر ډېرو په زړه کې مصنوعي حسن

لور قصرونه وړان کړي سپلونه خو غر پاتې شي

د استاد پسرلي په شاعرۍ کې يو جوت توکی جمالياتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استاد دی، هغه په خپله شاعرۍ کې د حسن احساس، جذبې او خوږې نغمې په ډېر فني مهارت سره په انځوريزه بڼه وړاندې کړي دي، يوازې دا هم نه ده چې د حسن اظهار يې د شاعرۍ توکی دی؛ بلکې د حسن يو څرگند تصور او نظريه هم لري، په همدې اساس د حسن په اړه داسې خبرې کوي، چې د هغه نظر او تصور ته ځانگړي رنگونه

او خوندونه وربښي، د نوموړي په شاعري کې د نورو توکو،
ترکيبونو او کلمو ترڅنگ د حسن کلمه دومره راغلې، ښايي
بل چا به په دې ډول او دومره نه وي ياد کړي، ځکه ده په ژور او
هنري او شاعرانه لفظونو کې پاللی او د ده له ذات، دين او
مذهب سره يوه بېله او ټينگه اړيکه لري.

فرمان د ناز وړم او ناز د حسن

دغه مې دين و، دا مې مذهب و

د حياناک مخ خولو کې اوښت

ناکرار زړه مې د حسن کب و

په کوم حسن کې چې د مينې جذبه او احساس نه وي، هغه
زوال مومي، په حسن کې بدلون راځي او هم ورسره زوال
مومي، خو مينه لازواله وي، يعنې حسن له مينې نه شي
بېلېدلی او مينه د انسان په داخلیت او فطرت کې نغښتې ده،
په اړه يې پسرلي صيب يو څرگند تصور لري او يوه ښکلې
نظريه ترې جوتېږي.

د حسن سوز تر مينې لږ نه وي باور به وکړي

که پروانه پوه شي د شمعې د گداز په ژبه))

(وېب: بڼوا)

له نېکه مرغه پښتو ادب او پښتو شاعري چې کله هم له
نړيوال پرمختيايي بهيره وروسته پاتې، نو الله پاک پرې له

غيبه داسې يو څه لورولي دي، چې نه يوازې وروسته نه دي پاته شوي، بلکې تر تمې زياته وده او پرمختيا يې هم کړې ده.

د هندي سبک شاعري چې په پښتو معاصر ادب کې له برمه لوبدلې شاعري وه، محمدصديق پسرلي بېرته راژوندی کړه، وده يې ورته ورکړه او د خپل عروج پورېو ته يې ورسوله او انشاالله زه پر دې گروهمن يم، چې تردې وروسته به د دغه سبک شاعري نوره له برمه پاته نه شي او استاد پسرلي پر پله به زموږ يو شمېر نور شاعران هم پل کېږدي او دغه سبک به په ښه توگه وپالي.

استاد پسرلي په پښتو کې د هندي سبک بشپړ استازی دی او د هندي سبک خوږلنې او نازکۍ يې ټولې په پښتو شاعرۍ کې منعکسې کړې او راوړي دي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري يې کړې ده. (۳: ۴۹)

په همدې هکله نورالحبيب نثار ليکي: ((استاد پسرلي ته د هندي سبک بشپړ استازی ځکه وايو، چې يو يې په پښتو کې تردې دمه تر ټولو شاعرانو مدعا مثل، حسن تعليل، حس اميزي، تشخص او پيراداکس ته توجه ډېره کړې ده او بل يې په پارسي کې د دې سبک د مشهورو شاعرانو صايب، کلیم بيدل او نورو اثار لوستي او حتا د هغوی ځينې مضامين يې د خپلو شعرونو په ضمن کې را ژباړلي دي. درېيم يې څه ناڅه واقعۀ گويي. هم کړې دي، چې د دې سبک ځينو شاعرانو به ورته توجه کوله او څلورم يې د تيورۍ په لحاظ ځينې هغه خبرې کړې دي، چې د دې سبک شاعران يې مهمې گڼي، مثلاً دوی د

مضمون غلا ډېره بده گڼي او پر نوښت تاكيد كوي. استاد
پسرلي هم په دغه برخه كې نهايت حساس دى:

شعرونه مې پسرليه دي بس خپلې تجربې / د سين له زيږو
شگونو نه هنداري جوړوم

... له حمزه بابا سره جوخت استاد محمدصديق پسرلي د
هندي سبک په فني لوازماتو او هنري محاسنو سمبال غزل
وليکل. البته په يادې مودې كې يوازې استاد دغه سبک وپاله
چې په دا وروستيو شاوخوا شلو کلونو كې يې اوس گڼ لاروي
پيدا كړي دي. اغلب گومان دا دى نور به نو دغه سبک پښتو
ادب كې د يوه مسلط او مسلسل سبک په توگه دوام وكړي،
حكه خوادعالرو، چې د ده غزل دا وخت د دغه سبک تر ټولو
استازى غزل دى او دى دا وخت د دغه سبک تر ټولو استاد
شاعر دى. حقه خبره دا ده چې استاد پسرلي تر شيدا را وروسته
د پښتو هندي سبک شو سوه کلن ټكنيتوب او سكوت د خپل
غزلبن له چاپ سره دړې وړې كړي. (((٢٤: ٤٤)

بناغلي صديق الله بدر په خپله ليكنه كې په دې هكله د
بناغلي لېوال نظر داسې راوړى دى: ((د استاد پسرلي شاعري
زما په نظر د هندي سبک د شاعرۍ يوه بارزه او نوې ادامه ده.
هغه خصوصيتونه، ظرفيتونه، ځانگړنې او د ژبې د صنعتونو
كارونه، چې په هندي شاعرۍ كې شته او هغه د افغانستان په
معاصره شاعرۍ كې وڅپړو، زما په نظر يوازې او يوازې د
استاد پسرلي په شاعرۍ كې تر ډېره بريده ښكاره ده.))

تشبیه، استعاره، مدعامل، تلمیح، حسن تعلیل، حس امیزي، مراعات النظیر، عارفانه تجاهل او ځینې نور هغه ادبي صنعتونه دي، چې د هندي سبک شاعري ورباندې غښتلې شوې ده او دا ټول د استاد پسرلي په شاعرۍ کې په ډېره زیاته پیمانه او په ډېر نوي انداز کارول شوي او خپله غزلیزه شاعري یې ورباندې رنگینه او ښکلې کړې ده.

د دې ترڅنگ د فکر او خیال له پلوه هم د ښاغلي پسرلي شاعري لوړه او په ټول پوره شاعري ده. ځکه د هندي سبک شاعرۍ کې مانیز اړخ ډېر غښتلی وي او شاعران مانا ته ډېره پاملرنه کوي. هغوی له طبیعت څخه د مضمون جوړونې په هڅه کوي او د طبیعت پر ژوره مشاهده بوخت وي او په مضمون افرینۍ کې یې پر لوړ تفکر او لوړ تخیل سربېره گومان او یقین هم برابر لاس لري. په همدې هکله ښاغلی نثار زیاتوي: ((د استاد د شاعرۍ د مضامینو په پنځونه کې د ده تر لوړ تخیل او تفکر ورهاخوا د ده گومان او یقین هم برابر لاس لرلی دی. د یوه شي یا یوې پېښې له لید ا سره له واره د هغه پر حقیقت بارو نه کوي، شک یې باندې راځي، چې ممکن هغه څه نه وي، چې ده ته ښکاري، گومان یې ورته یو څه وایي او یقین یې ورته بل څه داسې وخت کې بیا زموږ رایه او نظر غواړي او ماجرا راسره د پوښتنې په توگه شریکوي. پوښتنه د زده کړې تر ټولو اهم ټکنیک دی، بنده په پوښتنه کې ته رسېږي. که غواړو چې د یوه شي تل ته دې کوز شو، په باره کې یې پوښتنه کوو او که غواړو چې چا ته دې د تلاش مخه ورکړو، نو د شیانو باره

کې د نظر څرگندونې مجال به ورکولو او د ذهن کړکۍ به یې ورته شاوخوا پرانیستې پرېږدو. له داسې کولو سره هغه د رایې او انتخاب له حقه کار اخلي - یایې مني - یا یې ردوي او خپله خبره کوي. استاد خپلو غزلونو کې له همدې روښه کار اخیستی. د خپل گومان او یقین دواړو خبرې یې را ته کړې دي او موږ ته یې زمور د عنديې د څرگندولو مخه راکړې ده.)) (۲۴) (۴۶ - ۴۷)

استاد پسرلی په داسې یوه فورم کې خپله شاعري ازمویلي ده، چې د فکر افاده په کې ډېره ستونزمنه ده، خو ورسره تر نورو فورمونو خوږلني او نازکي ډېره لري او دا کار یوازې لوی او د کمال شاعران کولی شي.

بیا هم په دې هکله ښاغلی بدر لیکي: ((تر ډېره حده غزل د فکري مسایلو د مطرح کولو لپاره یو تنگ قالب دی او ډېر ماهر شاعران او استاد شاعران کولای شي، چې پیچلي فکري مسایل په غزل کې مطرح کړي، استاد پسرلی یو له همدغو شاعرانو څخه دی، څرنگه چې موږ فلسفي او فکري مسایل په غزل کې طرحه کړو، هغه یو څه پیچلي کېږي، ځکه چې قالب لنډ دی، تمثیل ډېر نه شي کېدای، تصویر ډېر نه شي کېدای، دا یوازې کلمات دي، چې سړی باید هغه پیچلي فلسفي افکار په کې بیان کړي.)) (هماغه اثر)

ابهام چې د هندي سبک شاعری یوه خاصه ده، معمولاً د دغه سبک د پیروانو شاعرانو په شعرونو کې د ابهام رنګ جوت وي. د ښاغلي پسرلي په شعرونو کې د ابهام څرک هم

ليدل کېږي. خودا ابهام په دومره کچه نه دی، لکه د ځينو هندي سبک پيرو شاعرانو په شعرونو کې چې ليدل کېږي او آن پر مانا يې د پوهېدو امکان هم ډېر ژور او يا بېخي ورباندې څوک پوهېږي نه. په همدې هکله مصطفى سالک وايي: ((د استاد پسرلي د شعرونو يوه ځانگړتيا داده، چې ځينې شعرونه يې لکه د هندي مکتب د شاعرانو ابهام لري، خود ابهام له کلمې سره بايد محتاط چلند وکړو. يو هغه ابهام دی، چې هنري جواز لري او پوهېدو ته يې لاره شته. بل هغه ابهام دی، چې د مانا د پوهېدو لپاره يې لاره نشته. د استاد پسرلي ابهام لومړی ډول دی.)) (۲۸:۱۷)

استاد پسرلی که څه هم په پښتو شاعرۍ کې د هندي سبک بشپړ استازی گڼل کېږي، خود هندي سبک پيرو شاعرانو سره يو شمېر توپيرونه هم لري. دغه توپيرونه په شعر کې د مضامينو، ژبې، ابهام او نورو ټولنيزو اړخونو په برخه کې جوت دی.

((استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره يو شمېر توپيرونه هم لري. د هندي مکتب شاعرانو يو له بله ډېر مضامين اخیستي دي. له همدې کبله هغه مهال د سرقت او توارد خبرې هم تودې شوې وې. تذکره ليکونکي کارې ادبي سرقت دومره ډېرو، چې روغ ديوانونه پتېدل... خود استاد پسرلي مضامين ده خپل دي. له استاد پسرلي سره ناستې پاستې دې ته وهڅولم، چې د هندي مکتب ځينې شاعران هم ولولم، خوداسې مضمون مې ونه موند، چې استاد پسرلي او

د هندي سبک کوم بل شاعر دې ورته له گډ بنکلاييز ليد لوري
پام کړی وی.

که استاد د چا مضمون را اخیستی، په پوره امانتداری سره یې شاعر او بیت په گوته کړی دی... استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره یو بل توپیر هم لري. د هندي سبک شاعران د ژوندانه په اړه ډېرې ژورې خبرې لري، خو مخامخ د ژوند له ناخوالو سره نه دي بنکېل شوي، خو استاد پسرلی وایي:

چې قانون لري قانون ته سرد لویو وړو ټیټو وي
که مومن وي که ترسا وي تل دې خوښ وي تل دې شاد وي
چې وطن گڼي د ټولو غم یې هم گالي په ټولو
د هر چا وي په کې خوښه د هر چا په کې مراد وي

اوس بسایي دا بیتونه لوستونکو ته د لمر په خپر وښان
حقیقت ښکاره شي او په ویلو کې یې د کوم خطر احساس ونه
کړي، خو استاد دا ډگر هغه مهال تود ساتلی و، چې په دې
خبرو سره خلکو سرونه بایلل. (((۷۴:۱۷)

د دې ټولو ترڅنگ ښاغلي پسرلي له تخنیکي اړخه هم په
پښتو شعر او غزل کې ډېر نوښتونه کړي، د بېلگې په توگه په
پښتو کې د بحرونو په برخه کې یې نوي بحرونه رامنځ ته کړي
او پر همدې نویو بحرونو یې غزلونه ویلي دي. ښاغلی نثار
لیکي: ((استاد پسرلي په گڼو بحرونو او اهنگونو کې شاعري

کړې او په دې برخه کې یې هم د پام وړ اضافه کړې ده. ده په نویو بحرونو او وزونونو پسې مښود کړې او له ښه مرغه موندلې یې دي. ده په ډېرو اوږدو بحرونو او وزونونو کې د غزل لیکلو تجربې کړې دي، مثلاً د ۲۲ او ۲۴ څپو غزل یې لیکلي دي، چې ترده وړاندې یې بېلگې نه لرو.

استاد پسرلي کله کله د خپل غزل هرکلی هم کړی. په یوه قافیه او یوه ردیف یې بیا بیا غزل لیکلي دي. دی د غزل بیتونو کې کې د جفت یا تاق خبره د کوم اصل په توګه نه مني. ده داسې غزل هم لیکلي، چې له مطلع او مقطع پرته فقط یو بیت لري او داسې غزل یې هم لیکلي، چې مطلع یا مقطع او یا دواړه نه لري. ((۲۴: ۴۷))

ښاغلی پسرلی د غزل په برخه کې په زړو او سولېدلو روایتونو پسې نه ځي، په خپله د غزل په پنځولو کې هم له معنوي او هم له تخنیکي اړخه ځان ته پوره واک ورکړی، خود غزل واقعي تلازمات او معیارونه یې هېڅکله هم له پامه نه دي غورځولي. د ښاغلي نثار په عقیده استاد پسرلی په پښتو کې هغه مخکښ شاعر دی، چې په نویو بحرونو کې یې شاعري کړې، د نویو بحرونو مښود یې کړی او لاسته ورغلي دي. د بېلګې په توګه یې دا غزلونه د نویو بحرونو او وزونونو په توګه راوړلی شو:

چې بې له حسنه نه ساتي بل څه مینه مې راشي په خپل حسین زړه
ماته دې مه شه د ناز هنداره، د تاد مینې په جلوو ورین زړه

غم ښادي دواړه د ژوند ښايست وي گوره گلشن دې څه ښکلی کړي؟
د پرځو او ښکود بلبل چيغود گل موسکا او د چمن شين زړه
لکه گرد باد چې ورسره اخلي دلاري خللي دلاري دورې
داسې سپېره شي داسې تياره شي له خپله لاسه د سخن چين زړه
خلک ورساتي په سکر پيڅې چې سپين لباس يې ورتورنه شي
عجبه دا وي زه يم تور کړی هر وخت، هر چا ته هر ځای دې سپين زړه
مينې صياد کړم د سويو څړيکو د المونود حسرتونو
چې چبرته غم وي، چې چبرته درد وي غوټه پرې وکړي لکه شاهين زړه
لکه ځوان شپون چې د ژوند رازونه د زړه دردونه له نيه اوري
چې دوه په دوه شوزه ورته وایم، دی راته وايي حال لکه بين زړه
خوښي يې ستاسو ښادي يې ستاسو، زه يې د سولو په لذت پوه کړم
په خپله خوښه نه ورکوم اوس په دوه جهانه دا يو حزين زړه
(۲۳۵ : ۵)

تر اوسه پورې له محمد صديق پسرلي پرته ښايي په پښتو
کې بل شاعر په دومره اوږدو بحرونو او څپو کې غزلونه نه دي
ويلي. لاندې غزل هم څلورويشت څپيز دی، چې تر پایه پورې
يو ځانگړی او موزون موسيقت تعقيبوي:

ستا د ناز په محفل کې کې سوي نگاه له لېمو تر ښو له حيانه راتله
د نیاز په لېمو، شرم خاورې شيندي، که نه دومره خو ما ته ژړا نه راتله
تښتېدلې نوا مې له خولې زړه ته بيا، لکه ښکلی ماشومه شرمېږي له
چ
د مجبور زړه د عجز و زاری په سلا، په تشويق په ترغيب په سلا نه
راتله
ناشنا و محفل، ناشنا يې صحنې، ناشنا يې غمزې، ناشنا يې
عش
چې به وکتل ما ته په کوم نظر دې، هغه شانته نگاه به يې بيا نه راتله

فرستونه له لاسه د باد غوندي تلل، خو پرون او سبا يې له ياده څنډل هم په شمار وويل، هم كتل سپمېدل، تا به وي چې له سره سبا نه راتله نگاهه نه وه ياره، جريان و د نور، له تور و لمبو يې فوران و د نور باران و د نور او توپان و د نور، په دومره وسعت به برېښنا نه راتله د دريا په سرور د سپورمې په تمكين، د وړوم په دوستور د زمان په ايين
پيستون ته د عشق، راغله، لاره شيرين، ملکه وه د حسن او په غلانه راتله
پسرليه افسوس چې شروي فرصت، د خيال په عالم کې، د ښکليو يوست
هم جام و د جم، هم جم سلطنت، په خوب او خيال کې همانه راتله
(۵: ۲۱۹)

(

په دې توگه ښاغلی پسرلی په پښتو کې د هندي سبک د شاعري بشپړ استازي گڼل کېږي او د دغه سبک ټول هنري خصوصيات په پښتو غزل کې ځای کړل. همداسان د دې ترڅنگ يې په پښتو غزل کې نوي نوي نوښتونه هم وکړل، نوي ترکيبونه يې رامنځ ته کړل، نوي مضامين، نوي خيالونه او فکرونه، نوې کلمې، نوي انځورونه يې په غزل کې وپنځول او په دې سره يې ځان د پښتو غزل سالار کړ.

د استاد پخپله د غزلونو د پيل او هندي سبک ته د ميلان په اړه وايي چې دغه سبک ته صايب او بېدل هڅولی او د دوی تر مطالعې وروسته يې په دغه سبک کې شاعري کړې ده. خو تر يوه بريده د همدې شاعرانو له ځينو شعرونو اغېزمن هم دی او ان ځينې ځايونه يې د هغوی فکرونه او خيالونه هم په خپلو

غزلونو کې د ماخذ په یادولو سره راوړي دي. له دې ښکاري چې استاد د دغو او ځینو نورو شاعرانو لکه حمید مومند، کاظم شیدا، سعدي شپرازي او نورو شاعرانو شاعري په پوره مانا سره لوستلې ده.

استاد چې کوم ادبي صنعتونه په خپلو غزلونو او شاعری کې ځای کړي، ټول یې په طبیعي ډول راوړي، یانې په مصنوعي ډول یې نه دي راوړي. یا په بله وینا ادبي صنعتونه یې کارولي نه دي، بلکې ترې کارول شوي دي. دی د صنعت راوړلو ته متوجه شوی نه دی، خو صنعت ترې ویل شوی دی. ځکه هغه صنایع چې په مصنوعي ډول په شعر کې راوړل شي، شعر ته زیان رسوي او د شعر تخیل او تفکر پر نزاکت منفي اغېزه اچوي، خو د استاد په شاعری کې دا ټول نزاکتونه په طبیعي او فطري ډول راوړل شوي دي.

د هندي سبک د پیرو شاعرانو ترمنځ د ادبي غلاوو په اړه هم روایتونه او خبرې شته، خو استاد په دې برخه کې هم په پوره امانتداری عمل کړی دی. ده که د بل هر شاعر له فکر او خیال څخه گټنه کړې، نو د هغه شاعر نوم یې یاد کړی او ان هغه بیت یې هم په نښه کړی دی. همداشان سلف پلیجریزم یا له ځانه غلا کول هم په شعر کې یو ډول بې رنگي رامنځ ته کوي. زموږ ځینې شاعران دا خاصیت لري او ډېر ځله له ځانه غلا کوي او ډېر ځایونه یو فکر او یو خیال تکرار راوړي، خو د استاد پسرلي په خپلو غزلونو کې له سلف پلیجریزم څخه ځان ساتلی او تل یې هڅه کړې، چې نوي فکرونه، نوي مضامین او نوي

خیالونه، ترکیبونه، انځورونه او کلمې په خپلو غزلونو کې
ځای کړي.

د استاد په غزلونو کې بل څه چې یادونه یې اړینه ده دا دي،
چې نوموړی پر ماضي تکیه نه کوي، راتلونکي ته ډېر هیله من
دی، پر مینه او ژوند باور لري او مینه د ژوند د خوړلنې وسیله
او د ژوند لپاره یې گڼي. د ژوند ټوله بنسټه په مینه کې ویني او
له همدې امله یې په غزلونو کې د مینې رنګ ډېر جوت او
خرگند دی.

یو بل مهم څه چې د استاد پسرلي په شاعری کې د یادونې
دي، هغه د هر غزل او شعر دقیقه نېټه بیانول دي. له لرغونې
دورې څخه تر اوسمهاله دورې پورې دا ډول منظم کار تر اوسه
چا نه دی کړی. د دې کار ستره گټه دا ده، چې له یوې خوا د
شاعر د شاعری زمانه په ډاگه کېږي او له بلې خوا هغه
تاریخي، ټولنيزې او سیاسي پېښې چې په دغه وخت کې
ترسره کېږي، د هغو بڼه جاج اخیستل کېدای شي. د دې
ترڅنګ د شاعر د شعر روح په اسانۍ سره درک کېږي. ځکه
موږ د یو شمېر پخوانیو شاعرانو داسې شعرونه لولو، چې د
ابهام او د نېټې د ذکر له مخې ترې د یوه حالت یا پېښې کره
درک نه شو کولی، یوازې د شاعر د ژوندانه د مهال په چوکاټ
کې یې د اټکل له مخې درک کوو، چې دا کار موږ تر ډېره د
پېښې یا مسئلې حقیقت ته نشي نژدې کولی. خود استاد
پسرلي هر غزل او هر شعر داسې کره نېټه لري، چې کال،
میاشت او ورځ یې هم ورسره لیکلی شي او که په راتلونکو

وختونو او پېړيو کې د ده پر شاعری، بحث کېږي او د ده د شاعری، د مهال پر هر اړخيزو حالاتو خبره کېږي، نو د نېټې د دقيقوالي له مخې يې حقايق او حالات په ښه توگه سپړل کېدای شي او څېړونکي له رېږو سره نه مخ کېږي.

بل څه چې د استاد په غزليزه شاعری کې د اهميت وړ دي، هغه د ردیفونو مسئله ده. استاد هڅه کړې، چې ردیفونه يې لند او د شعر له محتوا سره مناسب او متناسب وي. که په غزل کې ردیف لند او مناسب او متناسب نه وي، نو له شاعر سره د شعري محتوا په انځور او وړاندې کولو کې مرسته نه شي کولی او ان ډېر ځله يو يو فکر او يو خيال د ناسم او نامناسب ردیف له مخې له شاعره پاتېږي او د ردیف او قافيې په قيد کې راځي. خو د استاد په غزلونو کې دا ستونزه نه ليدل کېږي. ردیفونه يې لند او مناسب دي او په راتلونکيو کلونو يا هم پېړيو کې څوک د ده پر شاعری، بحث کوي او له مخې يې د حالاتو او شرايطو جاج اخلي، نو څېړونکي له رېږو او ستونزو سره نه مخ کېږي.

د استاد په شاعری کې د ريالېزم او حقيقي ژوندانه د تمثيل او انځور رنگ هم جوت دی، خو د رنگ په هنري او ښکلاييزه جامه او زېوراتو باندې پسوولل شوی دی. نوموړي که په خپلو غزلونو کې هر څه راوړي، د انساني ژوندانه او انساني ټولني د سمو او ناسمو کړو وړو انځورگري ده، خو ترڅنگ د ټولني د سمون او ټولنيزو اخلاقو د پياوړتيا درس هم دی.

همداشان د استاد په شاعری کې پر فکر باندي د احساساتو غلبه نه ليدل کېږي او شعريې يوازې د احساساتو هنداره نه ده، بلکې نوموړي که د داسې حالاتو او شرايطو تر اغېزې لاندې راغلي، چې له احساساتو سره اړه لري، بيا يې هم څه په سره سينه او په ډېر هنري انداز سره وړاندي کړي. احساساتي شاعري تر ډېره د وخت شاعري وي او له وخت او شرايطو سره غاړه غړې وي، خو کله چې شرايط بدل شي، بيا ژوند نه لري، خو د استاد شاعري تلپاتې او کلاسيکه شاعري ده، چې تر ابده به همدا سې کلاسيکه او تلپاتې هم وي. (۳: ۵۶ - ۵۷)

د نوموړي شاعري ډېرې ځانگړې او خوږلنې لري. دلته به په ترتيب سره موږ د هندي سبک شاعری مهمې ځانگړنې د نوموړي په شاعری کې ولټوو او دا به جوته کړو، چې نوموړي په رښتوني توگه د دغه سبک پيرو او په پښتو کې يې دغه سبک بېرته را ژوندي کړی دی.

۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډ ادبي جاج

په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جريان
ځانگړنې

په پښتو کې د دغه سبک د ادبي جريان ځانگړنې ډېرې دي،
خو مهمې يې د زلمي هېواد مل په وينا په لاندې ډول دي:

پر پښتو ادبياتو د هندي سبک اثرات د دوولسمې هجري
پېړۍ له او ايلو پيل شوي او د څوارلسمې پېړۍ تر پايه يې حتا
په معاصره ادبي دوره کې هم دوام موندلی دی.

په پښتو ادبياتو کې د دې سبک موسس عبدالحميد
مومند او بشپړوونکی يې کاظم خان شيدا دی. دوی دواړه د
دې سبک په مشرانو کې حسابېږي او کله چې مور په پښتو
ادبياتو کې د هندي سبک تابع ادبيات مطالعه کوو، نو د
عطف او توجه ټکی په کې همدا دوه تنه دي. نورو شاعرانو چې
په دې سبک وينا کړې ده، زياتره د عبدالحميد مومند د سبک
پيروان دي، يوه نيم شايد د شيدا پيروي هم کړې وي. دا ټول
شاعران بيا مور د هندي سبک په تابع او پيرو شاعرانو کې
حسابولی او درولای شو.

دلته باید دا خبره هم هپره نه کړو چې په پښتو کې د هندي سبک ټول پیرو شاعران د حمید او شیدا پیروان نه دي. ځینې داسې شاعران هم لرو چې پرته د حمید او شیدا له مطالعې د هندي سبک پیرو وو. د نورو ژبو ادبیات یې لوستي او په خپله پښتو شاعرۍ کې یې د دغه سبک اساسات مراعات کړي دي. (۱۲۷: ۲۸)

د بناغلي هېواد مل د همدې خبرې په استنا مور ويلي شو، چې په پښتو کې د هندي سبک یو شمېر شاعران ممکن د حمید تر اغېزې لاندې نه وي او مستقیماً د هندي سبک د نورو ژبو او یا خپله د هندي سبک له خصوصیاتو اغېزمن شوي وي.

که مور په معاصره دوره کې هم وگورو نو په دغه دوره کې د هندي سبک د معمارگر او لوی شاعر استاد محمد صدیق پسرلي نوم یادولی شو. نوموړی هم په پښتو معاصر ادب کې د هندي سبک سرلاری او معمارگر شاعر یادولی شو. د نوموړي په شاعرۍ کې د هندي سبک ټول خواص په ښه تر لیدلی شو او نوموړی تر ډېره د دري ژبې د هغو شاعرانو تر اغېزې لاندې راغلی، چې هغوی د هندي سبک پر مزاج او روحیه برابره شاعري کړې ده.

که څه هم د حمید او شیدا تر پلویانو وروسته په پښتو کې د هندي سبک شاعري پیکه او یا هم بېخي په نشت حساب وه، خو په معاصره دوره کې استاد محمد صدیق پسرلي بېرته د

دغه سبک په جسد کې نوې ساه پو کړه او پر دغه سبک برابره شاعري يې وکړه.

په معاصره دوره کې د استاد پسرلي ترڅنگ ځينې نور شاعران هم شته، چې شاعري يې تر ډېره بريده د هندي سبک له اغېزو برخمنه ده، چې له دې جملې موند سید جيلاني جلان شاعري يادولی شو. د جلان په شاعری کې د دغه سبک نښې نښانې څرگندې دي.

په دې سره ویلی شو، چې د هندي سبک شاعري تر حمید او شیدا وروسته د استاد پسرلي په واسطه بیرته بیا په پښتو ادب کې رنگینې وزرې وغورولې او ممکن د وخت په تېرېدو سره ډېر شاعران د استاد پسرلي او په ټوله کې د هندي سبک د شاعری پر لیکه گامونه کېږدي.

اوس به په پښتو کې د هندي سبک د شاعری پر خصوصیاتو لنډه رڼا واچوو، چې ښاغلي هېوادمل په څو مواردو کې راوړي دي:

“ ۱- د دې سبک پیرو شاعران غزل و یونکي شاعران دي، ځینو په کې ډېر ښکلي په هنري گانه سمبال شوي مثنویات هم ویلي دي، لکه حمید مومند، شیدا، غلام جان پاچا، میرزا حنان او ځینې نور.

ځینو په کې مخمسونه، مسد سونه، ترکیب بند، ترجیع بند، قطع، رباعي او نورو شعري انواعو ته هم توجه کړې ده چې په رباعیاتو کې يې د شیدا او قلندر رباعیات او د قلندر

توتې د زياتې مننې او يادونې وړ دي. ځكه كوم ساز او سوز چې په دغو ربا عياتو او قطعو كې نغبنستې، هغو ته يې د لوړو ادبي اثارو ارزښت ورپه برخه كړى دى.

۲- د دې اشعارو موضوع زياتره د مينې او عشق بيان ته وقف شوې ده. اما د دې ترڅنگه اخلاقي ويناوې، ځينې اجتماعي ټكې، تاريخي رويداونه، د سياسي، علمي، فرهنگي او روحاني شخصيتونو مړينې او د مړينو تاريخي قطعې هم په كې ليدل كېږي. د دې ډلې د ځينو شاعرانو پر كلام د عرفاني طريقو اثرات هم وينو، لكه د شيدا، غلام جان پاچا، ميرزا حنان او نورو پر اثارو.

۳- حكايي موضوعي ژانر هم په دې جريان كې متبارز ښكاري. د حميد د نيرنگ عشق او شاه گدا داستاني اثار، د ميرزا حنان د شهزاده سليم جواهري قصه او د شيدا ځينې حكايي مثنويات په دې جريان كې ايجاد شوي او يا ترجمه شوي داستاني او حكايي اثار دي.

۴- د ساقى نامې نمونه د پښتو ادبياتو په لومړۍ دوره كې موږ د زرغون خان نورزي په اثارو كې وكتله.

تر دې پخې او په تول تللې ساقى نامې وروسته په پښتو ادبياتو كې د هندي سبك په پيروي ويل شويو اثارو كې ځان ښكاروي. د حميد مومند په مثنوياتو كې موږ ځينې دغسې اشعار پيدا كوو چې د ساقى نامې تر رديف لاندې راتلاى شي او د غلام جان پاچا په ديوان كې هم د ساقى نامې مثنوي شته.

۵ - د دې سبک د پيرو شاعرانو د اثارو عمدۀ خانگړنه د دوی د شعر هنري خوا ده. د دې سبک تابع پښتنو شاعرانو زياترو ښکلي، د هنر او شعري ښکلاوو په گانه پسرول شوي اشعار ويلې دي. د دې سبک د پيرو شاعرانو په ديوانونو او متفرقو اثارو کې شايد ډېر لږ اثار داسې وي، چې شعريت دې لږ وي.

ځينې ادبپوهان د دې سبک پر پيروانو باندې څه انتقادونه هم لري، چې د دغو انتقادونو په ارتباط هم بايد يو څو خبرې وکړو:

الف، ځينې کسان وايي، چې دوی د عشق د بيان او د محبوب د زلفو، رخسار او سرو شونډو د ستاينو په پېچ و خم کې دومره غرق شوي دي، چې د ژوند موضوعاتو ته يې کورټ توجه نه ده کړې. د دغسې استادانو د لور و انتقادونو په ځواب کې بايد وويل شي چې اول خو د هندي سبک د پيرو پښتنو شاعرانو په شعرونو کې د دوی په اصطلاح ژوند ته د مربوطو موضوعاتو بيان ته هم پاملرنه شوې ده. يو مخ دوی د عشق موضوعات نه دي بيان کړي، خو په دې ځای کې د توجه وړ خبره داده، چې د دې سبک هغو شاعرانو چې يونيم ځای د دغسې نقادانو په اصطلاح د ژوند موضوعات راوړي، په همدغو مواردو کې د دوی د شعر د شعريت معيار ټيټ شوی او ښکلا يې له لاسه ورکړې ده. دوی د ښکلي شعر د بيان لپاره د عشق او مينې، می او معشوق بيانونه وړاندې کړي دي. همدغو موضوعاتو د دوی اشعارو ته ابدي ژوند وربښلی دی.

دا اشعار که په هره دوره او هر وخت کې ولوستل شي ښکلي دي او د يوه شعر خوښوونکي ادبي تنده ماتولی شي.

ب، ځينو کسان پر شيدا او د دې سبک پر ځينو نورو پيروانو شاعرانو دا انتقاد کوي چې دوی د نورو ژبو کلمات په پښتو شعر کې پر استعمال کړي دي. دغسې کسانو ته بايد په احترام عرض شي، چې شيدا يو ښکلا خوښوونکی هنرمند دی. ده د خپل شعر او نثر د ښکلي ادبي د جوړولو لپاره پر ښکلي الفاظ مرلي دي. دا الفاظ که د هرې ژبې وو، ده اخیستي او خپل شعري پرې ښکلي کړي دي. د هندي سبک د پيرو شاعرانو په ښکلو شعرونو کې د نورو ژبو لغات او کلمات هم بد نه ايسي، بلکې ښکلا وربښي.

۶- په دې جريان کې له شيدا او نوري پرته د نورو شاعرانو نثري اثار نه دي ليدل شوي. د شيدا نثر هم د هندي سبک تابع نثرونو خصوصيات لري، مگر د نوري نثر پر روان او خوږ دی.

۷- په دغه جريان کې واقع پښتانه شاعران زياتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کلیم کاشاني، مولانا غنيمت کنجاھي، صايب تبرېزي، قاسم، غني کشميري، ناصر علي سرهندي، بېدل، فيضي دکنې او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبياتو روابطو دغه وخت په يوه لور په سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جريان هم په ښه موقف کې واقع و.

۸- د دې جريان پيرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پيروان وو، د دې سبک پارسي اثار يې لوستل. د دې ترڅنگه يې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پيرو پښتنو شاعرانو له اثارو سربېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا، رحمان بابا، عبدالقادر او نورو اثار يې هم لوستل، نو ځکه د دې جريان او د دغه سبک پيرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځينو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ويلې دي، مگر په عام ډول يې شاعري د هندي سبک تابع ده. ” (۲۸: ۱۲۲-۱۲۸)

په ټوله کې دا هغه اغېزې وې چې د هندي سبک د شاعرۍ له امله پر پښتو شاعرۍ لوبدلې او پښتو شاعري يې هم له خپلو بنکلاوو او مزايوو ډکه کړې ده.

پایله

د دغه سبک د پیدا اېنست، پیل او پښتو ته د راتگ پر
خرنگوالي یې موږ پوره پوره بحث وک او د دې څېړنې په پایله
کې موږ دې پایلې ته رسېدلې شو، چې پښتو ژبه او ادب هم د
هندي سبک شاعری له اغېزو او ښکلاوو خالي نه دي.

د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه شاعري ده، خو هغه
خوند چې په ابهام کې شته، په بل څه کې کم لیدل کېږي. یا په
بله وینا د هندي سبک شاعري تر ډېره په حجاب کې ویل شوې
شاعري ده، چې عام وگړي یې ژر معنا نه شي درک کولی. خو په
ټوله کې دغه شاعري چې په ښکلیو تشبېهاتو، استعارو،
مدعامثلو، تلمیح گانو، کنایو، او نورو تخیلي ښکلاوو
پسولل شوې شاعري ده، چې په سیمه کې ډېر ویونکي
شاعران او مینه وال لري.

موږ هم هم لومړی د هندي سبک د رامنځ ته کېدو او بیا د
دغه سبک د ارزښتونو، اهمیت او خواصو په اړه پوره بحث
و کاوه او بیا مو پر پښتو ادب د دغه سبک د اغېزو او په پښتو
کې د دې سبک د شاعرانو پر ژوندانه او شعرونو رڼا واچوله
او دا مو په گوته کړه چې هندي سبک پر پښتو ادب او شاعری
ډېرې مثبتې اغېزې شیندلې دي او پښتو شاعري یې ډېره
رنگینه او خوږه کړې ده.

دا هم بايد ووايو چې په دغه جريان کې واقع پښتانه شاعران زياتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کليم کاشاني، مولانا غنيمت کنجاھي، صايب تبرېزي، قاسم، غني کشميري، ناصر علي سرهندي، بېدل، فيضي دکني او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبياتو روابط دغه وخت په يوه لوړه سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جريان هم په ښه موقف کې واقع و.

او همداشان د دې جريان پيرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پيروان وو، د دې سبک پارسي اثار يې لوستل. د دې ترڅنگه يې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پيرو پښتنو شاعرانو له اثارو سر بېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا، رحمان بابا، عبدالقادر او نورو اثار يې هم لوستل، نو ځکه د دې جريان او د دغه سبک پيرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځينو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ويلې دي، مگر په عام ډول يې شاعري د هندي سبک تابع ده.

مناقشه

د هرې څېړنې او پلټنې دا اصول وي، چې سپری به ورکې له گڼو رېپو او ستونزو سره مخ کېږي. هغه څېړنه او تحقیق چې بې له ستونزو او مشکلاتو ترسره شي، مانا یې داده، چې هغه څېړنه یوازې سرسري او ډېره دقیقه نه ده، ځکه څېړونکی د پټو مسایلو د روښانولو لپاره هغسې هلې ځلې نه دي کړې، لکه څنگه چې بایدې او ضرور وي.

هغه پایله چې له ډېرو ستونزو، کړاوونو او پلټنو وروسته په لاس راځي، په حقیقت کې ټولو ته د منلو وړ او خوږه وي او تر ډېره پر واقعیتونو او حقایقو هم بنا وي، ځکه د څېړنې او پلټنې په پایله کې واقعیتونه او حقایق روښانه کېږي، چې پر مټ یې د موضوع په اړه دلایل او د موضوع رښتونولۍ ته خورا ارزښت ورکوي او د پټو سترگو څېړنه نه یوازې دا چې د خلکو لپاره د منلو وړ نه وي، ډېری وختونه ستونزې او حتا لویې ناخوالې هم زیږولی شي.

زه هم په خپل وار د دغې څېړنې د لیکلو په ترڅ کې له گڼو ستونزو سره مخ وه. تر ټولو مهمه دا چې د یوې بنځینه لپاره ډېره ستونزمنه ده، چې د تحقیقي موضوع د څېړلو لپاره پر کتابتونونو وگرځي او د څېړنې وړ او اړین مواد له هغو ځایونو پوره کړي، خو بیا هم ما د خپل توان مطابق هڅه وکړه چې د یو

شمپر دولتي او خصوصي کتابونو دروازې ورو وټکوم او د خپلې موضوع اړوند توکي او کتابونه ورکې ولټوم.

د دې ترڅنگ زما د تېزېس موضوع هم داسې يوه موضوع ده، چې تر اوسه ورباندې پښتنو څېړنکو او ليکوالو دومره څه نه دي ليکلي چې د لوستوالو ټولو پوښتنو ته ځواب ووايي او د هغوی د ذوق تنه ورباندې خړوبه کړي. ما که څه هم په دې اړه ډېرې تجسس وکاوه، خو هغومره مواد مې پيدا نه کړل، چې زما د څېړنې کار راته اسانه کړي خو بيا هم وايي بنده تر خپلې وسې پر دې او ما هم خپله بندگي هڅه ټوله وکاروله او مواد مې چمتو کړل.

همداشان د تحقيق په ترڅ کې هم له يو شمېر داسې ماخذونو سره مخ شوم، چې د اعتبار له اړخه راته ډېر معتبر نه ښکارېدل. د دې کار لپاره مې هم تر ډېره هڅه وکړه له هغو معتبرو ماخذونه کار واخلم چې له پوره اعتبار څخه برخمن دي او د ماخذونو د معتبروالي لپاره هم هلې ځلې پکار دي.

يوه بله ستونزه چې د خپلې څېړنې په ترڅ کې ورسره مخ شوم، هغه په پښتو کې د هندي سبک د پيداښت ستونزه وه.

دا چې د ادب په برخه کې بدلون، کړنلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده او تل په يوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي، نو سبک هم د دغو بدلونونو او اوښتونونو يوه نښه گڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته يې بيا د يوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوښتونونو او نښو څخه

دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و.

د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعرۍ له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې او سېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.

دا چې دغه سبک د حمید موند په واسطه پښتو شاعرۍ ته داخل شو، او کاظم خان شیدا ورته وده او ترقي ورکړه، نو په دې برخه کې هم ځینې ضد او نقیض بیانونه شته، ډېری څېړونکي په پښتو کې د دغه سبک پیل له حمید بابا څخه کوي، خو یوه څېړونکي بیا دغه سبک ان تر روښاني نهضته هم رسولی دی.

په (پښتو کلاسیکي غزل کې د هندي سبک روایت او ارتقا) نومي اثر کې چې بناغلي بنارس خان خټک لیکلی راځي چې دغه سبک تر حمید بابا وړاندې هم په پښتو کې موجود و.

بنارس خان خټک یو متناقض نظر ورکړی او په پښتو کې د هندي سبک اثرات حتا په روښاني ادبي مکتب کې هم په گوته

کوي او په سر کې د بناغلي بايزيد انصاري په اړه ليکي: “... دی هغه رومبی شاعر دی چې پښتو کې يې تصوفي شاعرانه اسلوب ته ترقي ورکړه او ورسره يې وروستيو راتلونکيو روښاني شاعرانو ته لاره هم هواره کړه. ده په شاعرۍ کې د هندي سبک د شاعرانو په شان پېچيده گۍ، اخفا، علامتي او استعاراتي تشکيل ته وده ورکړه. په معنوي توگه د ژور فکر توکي هم د ده په شاعرۍ کې د هندي سبک اثر جوتوي...” (۹۴:۷) همداشان نوموړي د ميرزاخان انصاري، واصل روښاني، خوشال خټک، قادرخان خټک، رحمان بابا او يو شمېر نور شاعران هم د هندي سبک د شاعرانو په کتار کې درولي، حال دا چې په ادبياتو او ادبي سبکونو کې د (مشت نمونه خروار) باندې حساب و کتاب نه کېږي. کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې د هندي سبک ځينې علايم موجود وي، ځکه هندي سبک هم له نورو سبکونو سره دومره متفاوت نه دی، چې شريک خصوصيات سره ونه لري، نو په دې توگه د هر شاعر په سبک کې د هر سبک نمونې او نښې موندلې شو، چې په هغو سره يو شاعر د هغه سبک پيرو نه شو گڼلی، ترهغو چې ټوله شاعري يې د هماغه سبک پر بنياد او خصوصياتو ولاړه نه وي.

که چېرې موږ يوازې د څو نمونو په ليدو سره بسنه وکړو او هغه هم چې د سبکونو ترمنځ مشترک خصوصيات ولري، نو بيا تر ټولو ستر حقدار بناغلي امير حمزه شينواری دی، چې په شاعرۍ کې يې د هندي سبک ځينې خصوصيات ليدل کېږي،

خو په بشپړه توګه د هندي سبک ټول خصوصیات د نوموړي په شاعرۍ کې نشته، نوله همدې امله موږ د سبک د خصوصیاتو او توپيرونو پر بنسټ نوموړی د هندي سبک د شاعرانو په کتار کې نه شو درولی او دا به یو ډول کورکورانه قضاوت او پرېکړه وي، چې موږ د یوه شاعر په شاعرۍ کې د بل سبک د څو مشترکو خصوصیاتو په لیدو سره نوموړی هغه سبک ته منسوب او په هغه سبک کې یې ودروو. ځکه موږ تر هغویو شاعر یوه سبک ته منسوب نه شو ګڼلی، چې د هغه سبک بشپړ خصوصیات یې شاعرۍ کې جوت نه وي او بله دا چې د هندي سبک د پیداېنټ مسئلې ته په پام سره موږ د روښاني غورځنګ شاعران په دغه سبک کې نه شو راوستلی.

نو په لنډه توګه د ښاغلي ښارس خان خټک نظر په دې ډول نقد کوم، چې د هندي سبک شاعري خپل ځانګړي خصوصیات لري، کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې یې نمونې ولیدل شي، خود څو نمونو په لیدو سره موږ یو شاعر په دغه سبک کې نه شو درولی. نو په دې توګه د نوموړي نظر ته په درناوي ویلی شو، چې هندي سبک د خپل پیداېنټ د نېټې پر بنسټ په مطلق ډول او له ټولو خصوصیاتو سره د حمید بابا په شاعرۍ کې جوت له او له همدغه څخه د هندي سبک د شاعرۍ پیل په پښتو ژبه کې پېژنو او بس.

البته په پای کې دا خبره هم باید وکړم چې په دې موضوع کې دومره کار نه دی شوی، چې د څېړنې لپاره د یوه پله او یا یوه پوره لارښود کار ورکړي، که څه هم ښاغلي مجیب الرحمن

اميري د محمد صديق پسرلي شاعري د هندي سبک په رڼا کې
خپرلې، خو د هغه څېړنه يوازې تر پسرلي صاحب او د هندي
سبک تر خصوصياتو پورې محدود ده، چې له نېکه مرغه له
يادې څېړنې څخه ما هم پوره گټه اخيستې او د څېړنې دغه
دشوار کار يې راته تر يوه محدوده بريده اسانه کړی دی. خو په
ټوله کې پر ياده موضوع دومره کار نه دی شوی، چې د
څېړونکو لپاره يې بشپړه لار هواره کړې وي. په دې هيله چې
زما دغه نيمگړې څېړنه د دې جوگه شي، چې په دې برخه کې د
راتلونکو څېړونکو لپاره د يوه پله يا يوه لارښود حيثت ولري.
په همدې هيله.

پاییزه (نتیجه گیری)

په لنډه او د پایلیزې په توګه یوازې دومره ویل اړین ګڼم، چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعری، پیل د حمید مومند له شاعری، څخه کېږي. نوموړی په پښتو کې د هندي سبک د بنسټوال لقب لري او بیا دغه سبک ته تر ډېره دده پیروانو او په ځانګړې توګه کاظم شیدا ډېره وده ورکړه او حتا دغه سبک یې د خپل عروج لوړو پوړیو ته ورساوه. ترده وروسته یو شمېر نورو شاعرانو هم د دغه سبک پیروي وکړه، چې وروسته وروسته بیا دا سبک په پښتو شاعری کې یو څه پیکه شو او تر ډېره وخته د دغه سبک په روحیه برابره شاعري ډېره تر سترګو نه شوه او حتا دغه سبک په پښتو کې له یوه موقت زوال سره مخ شو، چې بیا په شلمه پېړۍ کې بېرته د ښاغلي محمد صدیق پسرلي په شاعری کې په پوره مانا او وزن سره را جوت شو او اوس یو شمېر شاعرانو نوی پردغه سبک پل اېښی، چې غوره نمونه یې ځوان او تاند شاعر سید جیلاني جلان یادولی شو، چې د هندي سبک پر خصوصیاتو برابره شاعري کوي.

وراندیزونه

د هرې څېړنیزې او اکاډیمیکې موضوع تر څېړنې وروسته کله کله وړاندیزونه ته هم اړتیا لیدل کېږي. دا ډول وړاندیزونه اکثره د موضوع د غنایی او د موضوع اهمیت ته په کتو سره د نورو څېړنکو او اکاډمیکو مرکزونو لپاره کېږي. موږ هم د همدې موضوع په تړاو ځینې وړاندیزونه په لاندې توګه وړاندې کوو:

۱- پوهنتون او د پوهنتون د نشراتو برخه د یوه ستر اکاډیمیک مرکز حیثیت لري. زموږ هیله د پوهنتون له چارواکیو دا ده، چې د پوهنتون د نشراتو پر برخه دې ډېر کار وکړي، هغه تېزېسونه او د استادانو اکاډمیکې مقالې او علمي اثار چې چې ټولنه ورته شدیدې اړتیا لري، د امکان تر بریده د چاپ په ګاڼه مزین کړي.

۲- د پښتو شاعری له څېړونکو څخه مې هیله دا ده، چې دغه موضوع تر خپلې وسې پورې نوره هم وڅېړي، ځکه دا موضوع له خورا اهمیتته برخمنه موضوع ده او په دې برخه کې لکه څومره چې بایدې دي، هغومره کار نه دی شوی او په کار ده، چې په دې برخه کې په راتلونکي کې نور کار هم وشي او په پښتو کې دغه تشه هم ډکه شي.

۳- د ژبو او ادب پوهنځیو له استادانو او چارواکو څخه مې غوښتنه ده چې د هندي سبک د شاعری د خصوصیاتو او

په پښتو کې د دغه سبک پر شاعری باندې د بحث لپاره په خپلو درسي توکو کې دغې موضوع ته هم ځای ورکړي، ترڅو د ادب مینه وال او د ادب شاگردان د دغه سبک پر شاعری هم پوه شي.

۴ - علومو اکاډمۍ، پوهنتونونو او علمي اکاډیمکو مرکزونو ته مې وړاندیز دا دی، چې په پښتو د هندي سبک د اغېزو او په پښتو کې د دغه سبک پر وده او رونق باندې سیمینارونه جوړ کړي، ترڅو په دې برخه کې د لوستونکو او مینه والو پوښتنو ته تر یوه حده ځواب وویل شي.

۵ - پنځم او وروستی وړاندیز مې هم د کابل پوهنتون مشرتابه ته دی او هغه دا چې د کابل پوهنتون مشرتابه باید د پوهنتون د علمي او اکاډمیکو اثارو د چاپ لپاره خپلې ټولې هلې ځلې په کار واچوي، که چېرې د نشراتو ریاست دا وړتیا ونه لري، چې ټول علمي اثار چاپ او خپاره کړي، نو له نورو خصوصي خپرنیزو مرکزونو سره دې اړیکې ونیسي او د ډونرانو په مرسته دې د هغوی له لارې دا ډول علمي او خپرنیز اثار خپاره کړي، ځکه د اثارو خپرول د ولس د علمي کچې په لوړولو کې لوی رول لوبوي او که اثار ټول همدا سې ناچاپ خوندي پاتې شي، نو د خپرونکو او لیکوالو خولې بهول او تحقیقي کار او زیار په صفر ضربېږي. په همدې هیله.

پای

ماخذونه

- ۱- اپريدي، قيصر. ۲۰۰۴ کال. ليک او تخيلق. کراچي:
جرس ادبي جرگه. خيسور چاپخونه.
- ۲- از مون، لال پاچا. ۱۳۸۹ ل. منظوم انځورونه. کابل: دانش
خپرندويه ټولنه.
- ۳- اميري، مجيب الرحمن. ۱۳۹۱ ل. په پښتو معاصر غزل
کې د محمدصديق پسرلي دريځ، د ماستري تېزېس، ناچاپ.
- ۴- پسرلي، محمدصديق. ۱۹۹۴ ز. ماته شپېلۍ، کابل:
ناهيد خپرندويه ټولنه.
- ۵- پسرلي، محمدصديق. ۱۳۹۰ ل. غزلبن. کابل: افغان
مسلكي مطبعه، خپرندوي، د وردگ ولايت مقام.
- ۶- پسرلي، محمدصديق. ۱۳۹۱ ل. د ځان په اړه د
محمدصديق پسرلي څرگندونې، د غزل بن شاعر (د مقالو
ټولگه)، د ادم خان سيرت په زيار. کابل: د دانش خپرندويې
ټولني تخنيکي خانگه، خپرندوي، د وردگ ولايت مقام.
- ۷- خټک، بنارس خان. ۲۰۱۵ ز. پښتو کلاسيکي غزل کې د
هندي سبک روايت او ارتقاء. اسلام اباد: علامه اقبال
يونيورسټي.

- ۸ - خلیل، پروفیسور حنیف. تنقیدی ادب. پبسنور: نهمه پرچہ (اخري کال)، یونیورسٹی چاپخونه.
- ۹ - خلیل حنیف. رائه فکرونه ۲۰۰۲ ز. پبسنور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۱۰ - خلیل، ډاکتر حنیف. ۲۰۱۱ ز. د پښتو کلاسیکی شاعري. پبسنور: دویمه پرچہ، دویم چاپ، یونیورسٹی چاپخونه.
- ۱۱ - خلیل، ډاکتر حنیف. ۲۰۱۱ ز. نوې شاعري. پبسنور: شیرمه پرچہ، یونیورسٹی چاپخونه.
- ۱۲ - ځلانده، طایر. ۱۳۹۱ ل. د پښتو غزل تنقیدی جاج. پبسنور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۱۳ - رفیع، حبیب الله. ۱۳۹۱ ل، د پسرلي صاحب غزلبنی، د غزل بن شاعر (د مقالو ټولگه)، د ادم خان سیرت په زیار. کابل: د دانش خپرندويې ټولنې تخنیکي خانگه، خپرندوی، د وردگ ولایت مقام.
- ۱۴ - روهي، خپرندوی محمد صدیق. ۱۳۸۲ ل. ادبي خپرني. پبسنور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۱۵ - زرین کوب، ډاکتر عبدالحسین، ۱۳۲۱ ل. نقد ادبی، لومړی ټوک، درېیم چاپ. ایران: سپهر خپرندويه ټولنه.

- ۱۶ - سالک، مصطفی. ۱۳۹۰ ل. بی خزانہ غزلبن. د غزلبن شاعر (د مقالو ټولگه). کابل: د ادام خان سیرت په زیار. خپرندوی د میدان وردگ ولایت مقام.
- ۱۷ - سالک مصطفی. ۱۳۷۹ ل. منشور کره کتنه پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
- ۱۸ - ((شمسیا، سیروس؛ سبک شناسی در شعر. دویم چاپ. تهران: فردوس انتشارات.
- ۱۹ - شمسیا، سیروس. ۱۳۷۲ ل. کلیات سبک شناسی. تهران: فردوس انتشارات.
- ۲۰ - بنکلی، پوهیالی اجمل. ۱۳۹۰ ل. سبکپوهه کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي خانگه.
- ۲۱ - صفا، داکتر ذبیح الله، ۱۳۲۲ ل. تاریخ ادبیات در ایران، پنځم ټوک، لومړۍ برخه، درېیم چاپ. تهران: رامین چاپخونه.
- ۲۲ - غبار، میرغلام محمد، ۱۳۵۹ ل. افغانستان در مسیر تاریخ، لومړۍ ټوک، دویم چاپ. ایران: قم.
- ۲۳ - کاکړ، پیرمحمد، (۱۳۸۹ ل) د پیرمحمد کاکړ دیوان، د استاد بېنوا په مقابله او د استاد حبیب الله رفیع په سرریزه. کویته: صحاف نشراتی موسسه.

۲۴ - نثار، نورالحبيب. ۱۳۹۱ل. د ښاپېړيو سرود. سپېده
مجله. کابل: درېيم دور، دويمه گڼه، پرلپسې نولسمه گڼه،
ثور، ۱۳۹۱ لمريز.

۲۵ - واجد عبدالواجد، هندي ادبي ښوونځی.... کابل مجله
کابل: ۹-۱۰ گڼه، ۱۳۸۱ کال. دولتي مطبعه.

۲۶ - هاشمي، سيد محی الدين. ۱۳۸۱ل. ادب پوهنه. پېښور:
د اريک د گرځنده کتابتونو اداره.

۲۷ - هوتک معصوم، ۱۳۸۸ل. سريزه، سمون او لغتنامه، د
ميرزاحنان بارکزي ديوان، څلورم چاپ. کويته: صحاف
نشراتي موسسه.

۲۸ - هېوادميل، سرمحقق زلمی. ۱۳۷۹ل. د پښتو ادبياتو
تاريخ (لرغونې او منځنۍ دورې). پېښور: دويم چاپ. دانش
څپرندويه ټولنه.

لړلیک

مخ	سرلیک
الف.....	د لارښود استاد نظر.....
ج.....	د سر خبرې.....
ه.....	لنډيز.....
۱.....	سريزه.....
۳.....	د موضوع هدف او ارزښت.....
۵.....	د موضوع مخينه.....
۷.....	د څېړنې مېتود.....
۸.....	سېک (Styel).....
۸.....	۱-۱ سېک څه ته وايي؟.....
۱۳.....	۱-۲ د سېک د بدلون ځينې عوامل:.....
۱۷.....	۲- هندی سېک.....
۱۷.....	۱-۲ د هندي سېک د پيداښت زمينې او لاملونه.....
۲۹.....	۲-۲ د هندي سېک صعودي او نزولي سير.....
۴۳.....	۲-۳ د هندي سېک مهمې ځانگړنې څه دي؟.....
۴۵.....	۲-۴ ژبه.....
۴۵.....	۲-۵ فکر:.....
۴۶.....	۲-۶ ادبيات:.....
۴۸.....	۲-۷ مدعا مثل.....
۵۲.....	۲-۸ تخيل او تفکر.....
۵۷.....	۲-۹ خيال آفريني او مضمون افريني.....
۵۹.....	۲-۱۰ انځور جوړونه.....

- ۳ - پښتو شاعري او هندي سبک ۲۹
- ۳-۱ په پښتو کې د هندي سبک پيل او د پښتو شاعرۍ لنډه جاج ۲۹
- ۴ - په پښتو کې د هندي سبک ۸۳
- مخکښ شاعران ۸۳
- ۴-۱ عبدالحميد مومند ۸۴
- ۴-۲ کاظم خان شيدا: ۸۹
- ۴-۳ علي خان ۹۶
- ۴-۴ کامگار خان خټک: ۱۰۱
- ۴-۵ خانگل خليل: ۱۰۲
- ۴-۶ محمد بياض گدون: ۱۰۳
- ۴-۸ پيرمحمد کاکړي: ۱۰۵
- ۴-۹ محمدي صاحبزاده: ۱۰۸
- ۴-۱۰ شمس الدين کاکړي ۱۱۵
- ۴-۱۱ ميرزا حنان بارکزي ۱۱۶
- ۴-۱۲ بېدل هشنغري ۱۲۱
- ۴-۱۳ عبدالغفار بريالي ۱۲۲
- ۴-۱۴ محمد صديق پسرلي ۱۲۵
- ۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډه ادبي جاج ۱۴۴
- په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جريان ځانگړنې ۱۴۴
- پايله ۱۵۱
- مناقشه ۱۵۳
- پاييزه (نتيجه گيري) ۱۵۹
- وړانديزونه ۱۶۰

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگپال شخصیت
بناغلي (حاجي خان محمد) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر
چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحریک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ
لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مور له ټولو درنو هېوادوالو
څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د
کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوالي او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه
کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحریک

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۶۷

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**